

### אונקלוס

בראשית יז לך  
 קו 213  
**את בשר ערלתו: כי בעצם היום הזה נמול אברהם וישמעאל בנו: כי וכל אנשי ביתו יליד בית ומקנת כסף מאת בן נכר נמלו אתו: פ פ פ**

ית בשךא דערלטה: כי פכרן יומא הדין אתגזר (כי גזר) אברהם וישמעאל ברה: כי וכל אנשי ביתה ילידי ביתא וזבני כסףא כן פר עממין אתגזרו (כי גזרו) עמה: פ פ פ

ק"ו. נמל"ז סימן מכנדכ"י סימן . ומפטרין למס תאמר יעקב בישיב סימן מ' :

#### אבן עזרא

ומקנת כספו (ט): כי בעצם היום הזה, ולא אחר לעשות הדבר (י) והנה היא שמונה עשר ושלוש מאות ילדיו ביתו הוי"ן ממקנת כספו (י) ואה"ב נמול. אברהם (יט) גם ביום בעצמו (ס) וישמעאל בנו וילידי ביתו ומקנת כספו כולם נמולו אתו ברצונם (סא), והטעם שלא הכריחם, רק מהרו כולם לעשות ולמלאות רצון השם: כן נמולו אתו. מבנין נפעל (סב) מן נמל (סג) וכן „ונשלוח ספרים“ (אסתר ג יג (סד): חסלת פרשת לך לך

#### רש"י

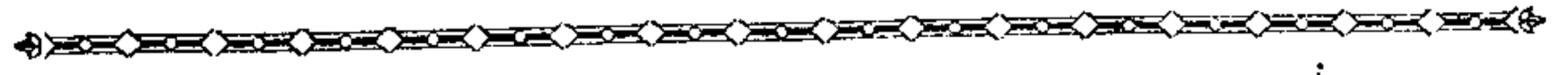
(נטל אברהם סכין ואחז בערלתו ורלה לחתוך והיה מהירא שהיה זקן מה עשה הקב"ה שלא ידו ואחז עמו שנאמר וכרות עמו הכרית לו לא נאמר אלא עמו לו ב"ר רש"י יסן) באברהם לא נאמר את לפי שלא היה הסר אלא חתוך בשר שכבר נתמטף על ידי תשמיש אבל ישמעאל שהיה ילד הוזקק לחתוך ערלה ולפרוע המילה לכך נאמר כי את לו): (כו) בעצם היום, שמלאו לאברהם ל"ט שנה ולישמעאל

י"ג שנים נמול אברהם וישמעאל בנו: חסלת פרשת לך לך:

#### יהל אור

(נט) פירושו נמול ע"י עלמו: (ס) כמו שכתוב בעלם היום הזה כי אחר שכל אותם כולם מל את עלמו: (סא) פי' מדכתיב אהו שהוא ברצונו וגם הם ברצונם ביום אחד מל כולם: (סב) בחולם, וזכה במסקל נפעול פי' ע"י אברהם נמולו: (סג) שרשו „נמל“: (סד) פי' שליחות הספרים היה ע"י הרעים: חסלת פרשת לך לך

אברהם וישמעאל בני וכל אנשי ביתו, אבל עלמו לא אמר מתי נמול אם היום או מהרתו, לפיכך אמר בעלם היום הזה נמול אברהם, וזכה להודיע זריזותו, שלא אחר לעשות הדבר: (נח) ומל אותם כולם קודם, "ואח"כ מל את עלמו, שאם היה מל את עלמו תהלה היה כמו תשם, ולא היה יכול למולם באותו היום:



### אונקלוס

בראשית יח וירא  
**יח וירא אליו יהוה באלני ממרא**

#### אבן עזרא

א וירא. הנה קצת אברו, כי השם גי אנשיה, הוא אחד, והוא גי ולא יתפרדו (ה) [א] והנה קרני אור

#### רש"י

(א) וירא אליו. לבקר את החולה (א) אמר רבי חמא ב"ר חנינא יום שלישי למילתו היה וזא הקב"ה ושאל בשלמו (ב) יהל אור

[א] עיין יהל אור, וסדעה הזאת הביא רס"ג בס' (האמונות והדעות מאמר בני פי' וי"ו) וכראה טעות וז"ל גם, ואהדים חושבים בעיני וירא אליו ל' באלוני ממצא, והאמרים שזה הענין אשר נראה לאברהם הנקרא בשם הזה הוא

(א) הוא דעת מאמיני השילוש, שאומרים שזה הענין אשר נראה לאברהם הנקרא בשם הזה הוא

מקורי רש"י: לו) נכתב פה הליון ב"ר, וטעות הוא כי הוא באגדת כראי סוף פי' ט"ו. לו) ב"ר פי' מ"ו ח'. א) תנחומא ח וירא אות ב', תנחומא ב וירא אות ח', טועה יד ח' וכן הוא כפס"ו. ב) ב"מ פו ב'.

וְהוּא יֹשֵׁב פְּתַח־הָאֵהָל בְּתָם הַיּוֹם: כ וַיֵּשֶׁא עֵינָיו וַיֵּרָא וְהִנֵּה שְׁלֹשָׁה אַנְשִׁים נֹצְבִים עָלָיו וַיֵּרָא

מִמְרָא וְהוּא יֹתֵב בְּתַרְע מִשְׁבְּנָא בְּמִיחָם יוֹמָא: כ וַיִּזְקַף עֵינָוְהוּ נִתְזָא וְהָא תִלְתָּא גְבָרִין (כ"י גְבָרִין) קִימִין עָלָיו וְהוּ נִתְזָא וְהָא

רש"י

אבן עזרא

שכחו, ויבאו שני המלאכים סדומה' ולמשה יט (א) (ג) [ב], ומפרשים אמרו שהשם נראה אליו בטראות נבואה (ג) [ג] ואחר כן נשא עיניו וראה ג' מלאכים (ד) [ד] האחד בא לבשר שרה (ה) [ה] והשנים הלכו לסדום, האחד להשחית והשני להציל את לוט (ו) [ו] ופי' ויאכלו (ז) [ז] כי נאכל

המילה לפיכך נגלה אליו בחלקו (ג): ישב. יסב כתיב (ד) בקש לעמוד אל הקב"ה סב ואני לעמוד ואתה סימן לבניך שעתיד אני להתייבב בעדת הדיינין והן יושבין שנאמר (ה) אלהים נלצ בעדת אל (ו): פתח האהל. לראות אם יש עובר ושכ ויכניסם צביתו (ז): בחם היום. הוליא הקב"ה חמה מנרתיקה שלא להטריחו באורחים (ח) ולפי שראוהו מלטער שלא היו אורחים בליו צדמות אנשים: (ב) והנה שלשה אנשים. אחד לבשר את שרה ואחד להפוך את סדום ואחד לרפאות את חברהם (ט) שאין מלאך אחד עושה שתי שליחות (י) מדע לך שכן כל הפרשה הוא מזכירן בלשון רבים ויאכלו ויאמרו אליו. ובצורה נאמר (יא) ויאמר טוב אשוב אליך ובהפיכת סדום הוא אומר (יב) כי לא אוכל לעשות דבר לבלתי הפכי (יג) ורפאל שרפא את חברהם הלך משם להליל את לוט הוא שנאמר (יד) ויהי כהוליאם חותם החולה ויאמר המלט על נפשך למדת שהאחד היה מליל (טו): נצבים עליו. לפניו (כמו טו) ועליו מסה מנשה) אבל לשון נקיה הוא כלפי המלאכים: וירא.

יהל אור

שלשה: (ב) והנה האחד הלך לו: (ג) המקי"ח יפרט שדעת הה' ז"ל היא כדעת המורה בפמ"ב מהח' השני שהיה זה במראה הנבואה, וכן פי' המוטוט, ועיין יהל אור אות נט: (ד) ר"ל שלמה שנראה לו הש"י במראה הנבואה התדבק שכלו וראה המלאכים, והו' שאז"ל (צ"ר פ מה) מהו וירא וירא שני פעמים וירא בשכינה וירא במלאכים, ובעל אוהל יוסף יפרט שדעת הח' ז"ל שהיה המעשה כפשוטו, ועיין למטה קרני אור הערה כד: (ה) הגדול שבהם כבר שתלד שרה, ועוד כדי שחיה שרה שומעה מפי המלאך: (ו) וכן פי' רש"י ז"ל והוא מדרש"ל (צ"ר פ' כ יא), וכן חזקוני ועיין מקורו רש"י: (ז) פי' אם היו מלאכים איך שייך בהם

קרני אור

נצבים, ואנאך כי אלה הם סכלים מהכל, והוא שלא המתינו עד שיגיעו לסוף הענין, ואלו ה' מתנינים עד שיפמנו (למטה פ' כב). ויפנו משם האנשים וילכו סדומה ואנרסה עודנו פומד לפני ד', היו יודעים כי האנשים כבר הלכו, וכבוד ד' עומד, ואנרסה לפניו, ובעל שיהיה הוא הס', ועיין שם עוד בפ' ז: [ב] עיין בס' ת"י משה מר' יודים אלכסנדרי ספר שלישי סיפור ג' בהפירה שם, שמביא מן פירו המהואר מן הכוזבים, ובמתואר מן אנרסה, כי הדמו במראה בלשה אנשים הוא לג' שמותיו של הקב"ה, דהיינו שם שהיה המורה מליאות אמיתי ש"ן כמוהו, ואלהות, מורה על היותו ממליא בגרלות כולן, וזדעת מורה על הבנתו בקומה", ולפי"ז יפוטרו כל הפסוקים עפ"י פסוק עיי"ש: [ג] עיין (פקידה וירא שער יט) שכתב שספור בג' אנשים הבאים אל אנרסה סמוך למילתו קרוב הוא שיהיה במראה הנבואה לא מהטעם שכתב המורה ז"ל, והנמשכים אחריו, וכתב עוד, וכנה הרמב"ן ז"ל כתב על הרב המורה שדברים אלו אסור לשומעם, מפני שכל בעשות כללותיו, ואני מתירו לעלמי, מפני שטעמתי תוקה ונבונה וכו', וסיים שם, ממה שכתב הרמב"ן ז"ל, ואפי' כל החלום הזה ברוב ענין כחלומות הבקר, כי מה תועלת להראות בו כל זה, באמת אין להודות לו ע"ז כלל, אדרבה כל חזון ברוב ענין, ותועלות גדולים, יותרו לפי דרכי. הרבה ספיקות הנפלות בעיני, ורוב"ת כתב כי פיקר הפרשה הזאת בכללה, היא כפשוטו של כתובים, וענין שרה ואנרסה ולוט ואנשי סדום, ככל כפשוטו ממש לא מראה נבואה, ואף לכך חוקר איך יושנו המלאכים לפני הכשר, כ"א במראה, זה אמת ויולב, כי ההרגשים א"א שישינו המושכלים בחושיהם והפרשה הזאת א"א ללמדא לשום משכיל אם לא ע"ד הקבלה עיי"ש: [ד] יתכן לפרש כי כל ספור הדברים האלה עד, ואנרסה שב למקומו" היה במראה הנבואה, וככל היה מראה אחת, ואמר כי כנראה אליו נבואה זאת, היה יושב פתח האוהל, וטעם הזכירו בתום היום, ר"ל כי נרדס היה לחמימות השמש, וראה המראה הזאת והוא נרדס, וקודם שדבר פמו בדבר סדום, הראהו נבואה שלשה מלאכים (רד"ק): [ה] ואעפ"י שהדבר הזה כלו היה במראה הנבואה, פעמים

מקורו רש"י: (ג) תנחומא א וירא אות ג' ב"ר פמ"ב ת', אנדת בראשית פ' י"ט. (ד) ב"ר פמ"ח ז, תנחומא א וירא אות ב, תנחומא ב וירא אות ד ב"ר פ' ז ט פכ"ד פ' טו פכ' דר"כ החודש אנדת ברא' פי"ט שו"ט מזמור כב וכל היכא דכתיב יסב בלא וי"ז אתה לדרשא עיין תוס' ספחים ג' ב' ד"ה רכבת ועיין מקורו רש"י י"ט א'. (ה) תכ' פ"ב א'. (ו) ב"ר שס. (ז) ב"ר פמ"ח ת' וכן הוא בפס"ז. (ח) ב"ר פ"ו ב' וכן בתנחומא א וירא אות ב' הרחיק הקב"ה אותו היום, וכן הוא בב"ר שס, ובפדר"א פ' כ"ט. (ט) ב"ר פ"ו ב'. (י) ב"ר פ"ג ב'. (יא) פסוק י'. (יב) יט, כ"ב. (יג) עיין ב"ר פ"ג י"א. (יד) יט י"ז. (טו) עיין ב"ר פ"ו א', ובפוס' ד"ה שהוא, ב"ר פ"ג י"א, תריו"ב. (טז) במד' ב', כ'.

מקורו רש"י: (ג) תנחומא א וירא אות ג' ב"ר פמ"ב ת', אנדת בראשית פ' י"ט. (ד) ב"ר פמ"ח ז, תנחומא א וירא אות ב, תנחומא ב וירא אות ד ב"ר פ' ז ט פכ"ד פ' טו פכ' דר"כ החודש אנדת ברא' פי"ט שו"ט מזמור כב וכל היכא דכתיב יסב בלא וי"ז אתה לדרשא עיין תוס' ספחים ג' ב' ד"ה רכבת ועיין מקורו רש"י י"ט א'. (ה) תכ' פ"ב א'. (ו) ב"ר שס. (ז) ב"ר פמ"ח ת' וכן הוא בפס"ז. (ח) ב"ר פ"ו ב' וכן בתנחומא א וירא אות ב' הרחיק הקב"ה אותו היום, וכן הוא בב"ר שס, ובפדר"א פ' כ"ט. (ט) ב"ר פ"ו ב'. (י) ב"ר פ"ג ב'. (יא) פסוק י'. (יב) יט, כ"ב. (יג) עיין ב"ר פ"ג י"א. (יד) יט י"ז. (טו) עיין ב"ר פ"ו א', ובפוס' ד"ה שהוא, ב"ר פ"ג י"א, תריו"ב. (טז) במד' ב', כ'.

# אונקלוס

## בראשית יח וירא

קה 215

וירא לקראתם מפתח האהל  
 וישתחו ארצה: ויאמר אדני אם  
 נא מצאתי חן בעיניך אל-נא  
 תעבר מעל עבדך: י יקח-נא  
 מעט-מים ורחצו רגליכם והשענו  
 תחת העץ: י ואקחה פת-רחם  
 וסעדו לבכם אתר תעברו כי-על-

לקד פיתחון, מתרע  
 משכנא וסגיד על ארעא:  
 ואמר יי אם בעין  
 אשפחית נחמין קדמך  
 (ניי בעיניך) לא בען  
 תעבר מעל עבדך:  
 י יסבון פסן זעיר מיא  
 ואסחו רגליכון ואסתמיכו  
 תחות אילנא: י ואסב  
 פתא דלחמא וסעידו  
 לבכון פתר פן תעברו

### רש"י

מהו זירא וירא שני פעמים הרחשון כמשמעו  
 והשני לשון הבנה נסתכל שהיו נלצים במקום  
 אחד והבין שלא היו רולים להטריחו והף  
 על פי שידועים היו שילא לקראתם עמדו במקומם לכבודו להראותו שלא רלו להטריחו  
 וקדם הוא ורץ לקראתם יי (כך הגירסא ברש"י יסן) כתיב נלצים עליו וכתיב וירץ  
 לקראתם כד חזוהו דהוה שרי ואסר פירשו הימנו מיד וירץ לקראתם יי:  
 ג) ויאמר אדני אם נא וגו'. לגדול שבהם אמר יי) וקראם כולם אדונים ולגדול אמר  
 אל נא תעבור וכיון שלא יעבור הוא יעמדו חביריו עמו ובלשון זה הוא חול ב) ד"א קדש  
 בא) והיה אומר להקב"ה להמתין לו עד שירוך ויכניס את האורחים ב) ואע"פ שכתוב  
 אחר וירץ לקראתם האמירה קודם לכן היתה ודרך המקראות לדבר כן כמו שפירשתי  
 אלל לא ידון רוחי באדם ב) שגכתב אחר ויולד נח וא"ל לומר כן א"כ קודם גזרת  
 ק"ך שנה. ושתי הלשונות צ"ר ב) : (ד) יקח נא. על ידי שליח והקב"ה שלם לבניו  
 ע"י שליח ב) שגא' ב) וירם משה את ידו ויך את הסלע: ורחצו רגליכם. כסבור  
 שהם ערביים שמשתחווים לאצק רגליהם והקפיד שלא להכניס עבודת כוכבים לביתו  
 ב) אצל לוט שלא הקפיד הקדים לינה לרחילה שנאמר ב) לינו ורחלו רגליכם ב):  
 תחת העץ. תחת האילן: (ה) וסעדו לבכם. בתורה צנזיאים ובכתובים מלינו דפתח  
 סעדתא דלבא. בתורה וסעדו לבכם. צנזיאים ל) סעד לבך פת לחם. צנזיאי לא)

### אבן עזרא

הלחם, כסעם, אשר תאכל האשי וויקרא  
 ג) ופ"י כי על כן עברתם (ס), בדברי  
 קדמונינו ז"ל הואיל ועברתם (י) כמו כי על כן  
 הלחם, כסעם, אשר תאכל האשי וויקרא  
 ג) ופ"י כי על כן עברתם (ס), בדברי  
 קדמונינו ז"ל הואיל ועברתם (י) כמו כי על כן

### יהל אור

ויאכלו: (ח) כי לשון אכילה אינו בעצם על מאכל  
 אשר יאכל מן האדם כדרכו, אלא כולל כל השחתת הדבר  
 והסתלקותו, ולכן הושאל גם על אכילת האדם, לפי  
 שבאכלו הדבר ישחיתו מהיות עוד מה שהיה קודם,  
 לכן כי תמלא לשון זה על האש השורפת, ומשחתת הדבר  
 (ויקרא ו ג) ולכן ויאכלו הנאמר פה, מורה לבד שהדבר אשר נתן לפניכם נסתלק, וכן אמרו חז"ל (צ"ר פ' מח)  
 כי ענין ויאכלו ראשון ראשון מסתלק, והרמב"ן כתב כי ענין ההסתלקות חבין אותו מדבר מנוח: (ס) ולא  
 כפשוטו אשר עברו כדי לאכול להם א"כ למה הפזיר צם: (י) ופירושו כי על כן (אני מבקש מכם דבר זה  
 הואיל

### קרני אור

פעמים ישמע קול הדבור, מי שהוא עם סגניא, כמו שראינו  
 מראות דניאל, שאמר, והאנשים אשר היו עמי לא ראו  
 את המראה, אכל חרדה גדולה נפלה עליהם ויזכרו כהתבא'  
 (דניאל י"ד ז) נראה מזה כי קול המלאך שמעו, ולפיכך  
 ותאמר שהאש אכלתהו, כמו, אשר תאכל האש את העולה'  
 אשר נתן לפניכם נסתלק, וכן אמרו חז"ל (צ"ר פ' מח)  
 כתב כי ענין ההסתלקות חבין אותו מדבר מנוח: (ס) ולא  
 (י) ופירושו כי על כן (אני מבקש מכם דבר זה  
 הואיל

טקורי רש"י: יז) עיין ב"ר פמ"ח ט. יח) כ"מ פ"ו ב'. יט) ב"ר פמ"ח י. מס' ד"א פ"ד. כ) שבוטות לה כ מס' סופרים  
 פ"ד ה"ו. בא) שבוטות שם, מס' סופרים שם. כב) שכת קכו א. כג) לפיל ו ג. כד) צנז' שלפניו  
 רק לבן האחד, חול הוא, ואפשר שבספרו של רש"י ז"ל כי שתי הלשונות כמו שהם גם כמס' שבוטות לה כ (זכור לאברהם).  
 כה) תנחומא ח' אורא אות ד'. תנחומא ב' וירא אות ה, כ"מ פ"ו ב' ועיין ב"ר פמ"ח י, שמו"ר פ' כה ה ויק"ר פ' לך ת,  
 גמז"ר פ"ד כ, קה"ר פ"א פ"א, ועיין פס"ר פ"א ג. כו) כמד' כ יא. כז) שם כ"מ טו ב ועיין קדושין לל כ  
 ורש"י למטה יע ב. כח) יס ב. כט) ב"ר פ"ג ד. ל) שופ' יס ה. לא) תה' קד טו.





בראשית יח וירא

אונקרוס

יֵאָמְרוּ אֲבָרְהָם וְשָׂרָה זְקֵנִים בָּאִים  
 בַּיָּמִים הַדֵּל לְהֵיוֹת לְשָׂרָה אֵרֶח  
 בְּנָשִׁים: יב וַתִּצְחַק שָׂרָה בְּקִרְבָּהּ  
 לֵאמֹר אַחֲרַי בְּלֹתִי הֵיטֵה לִּי עֵדֻנָּה  
 וְאֲדֹנָי זָקֵן: יג וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלֶי  
 אֲבָרְהָם לָמָּה זֶה צִחַקְךָ שָׂרָה  
 לֵאמֹר הֲאֵפֶה אֲמַנָּם אֵלֶּךְ וְאֲנִי

אֲחֹרְזֵהוּ: יא וְאֲבָרְהָם  
 וְשָׂרָה סִיבּוּ עָלָי בְּיוֹמִין  
 פֶּסֶק מִלְּמַהְיֵי לְשָׂרָה אֵרֶח  
 בְּנָשִׁים: יב וַתִּיכַת שָׂרָה  
 בְּמַעְהָה לְמִי מָר  
 בְּתֵר דְּסִיבֵית הֲוֵת לִי  
 עוֹלָמִי וְרַבּוֹנִי סִיב:  
 יג וַיֹּאמֶר יְיָ לְאֲבָרְהָם לָמָּה  
 דָּגַן תִּיכַת שָׂרָה לְמִימָר  
 הַבָּרִם בְּקוֹ שְׂמָא אוֹלִיד

רש"י

אבן עזרא

(יא) הדרל להיות . פסק ממנה : אורח בנשים .  
 אורח נדות: (יב) בקרבה . מסתכלת במעיה (סח)  
 ואמרה אפשר הקרבים הללו טעונין ולד הסדים  
 הללו שלמקו מושכין חלב (תנחומא) מס': עדנה .  
 לחלות בשר . ל' משנה משיר את השער ומעדן  
 את הבשר (ג) ד"א לשון עידן זמן . וסת  
 נדות (יא): (יג) האף אמנם . הגם אחת אלד:  
 ואני זקנתי . שינה הכתוב מפני השלום שהרי

יא באים בימים . הגיעו לימים רבים (יט) ושו :  
 יב היתה לי . כמו תהיה לי (ג) וין : עדנה .  
 כמו עדן וענג , וכן ויתעדנו (נחסי" ש כה) (כה) ,  
 והטעם אחר שבלותי וזקנתי איך תתחדש לי  
 עדן (כ) ועונג הנוער (ג) ויא ועוד כי אדוני  
 זקן , וטעם בקרבה בנפשה (ג) והשם נלה סודה  
 לסלאך (כ) : יג ואני זקנתי . פירושו אחרי  
 בלותי (ט) ויב והמלאך אמר אמת (ט) ויג ומים  
 אמנם נוסף (כ) כמים "שלשים" (למטה לא

יהל אור

קרני אור

הי"א כי שני אהלים הי' אחד לאברהם ואחד לשרה  
 ואהל של שרה היה אחורי אהל אברהם , וא"כ מלת והוא  
 על הפתח , כי פתח לשון זכר , כמו והנה פתח אחד  
 (יחז' ה , ה) : (יט) והזקנה היתה מפני רוב הימים :  
 (כ) והשיג ע"ז הרדי"א הלא מלת היתה הוא לשון עבר :  
 (כא) שפירושו שם ויתענגו : (כב) והעידון הוא  
 שיתעדן הכשר וישוב ללחותיו ויתפשטו הקמטין וכן הוא  
 בגמ' (כ"מ פו א) : (כג) הענוג נערות ועדונו עד  
 שיהיה מותר יתהוה ממנו הולד : (כד) בלבה לחקה  
 ולענה לדברי המלאך , כי היא לא חשבה שהוא מלאך  
 אלא נביא שבא לבשרה ולענה לדבריו , וכן פי' הרלב"ג  
 , והרע"ב בזה שלא אמרה זה המלאך לשון מלת "היתה" וזה  
 הסוד מה שחקה בלבה כי השם לבדו כל יצר מחשבות  
 מצין , וכן כתוב "אני די הקר לב בחן כליות" (ירמ' יז)  
 וכן אמר שלמה , כי אתה ידעת לבדך את לבב כל בני  
 אדם" (מ"א ה לט) (ודעת התוס' שבת יב ב ד"ה "שאינ'  
 שהמלאכים יודעים מחשבה שכלב כל אדם , וע"ז העיר  
 הגאון מ' לבי הירש חיות בהנהגותיו לשבת וכתב "ג"כ  
 התוס' לא כוננו כאן שום ראיה לדבריהם דמלאכים  
 יודעים מחשבה שכלב כל אדם ומניין להם זאת? שיי"ש):  
 (כו) כי היא אמרה "אחרי בלותי" : (כז) וכן פי' הרשב"ס  
 ז"ל : (כח) כי שרשו "אמן" ונקוד בשלש נקודות

כפתח וכן פי' הרשב"ס , ור"ו"ה פי' , והוא האהל אחריו  
 שם יבנו לפני האהל : [ט] עיין מה שכתב הרמב"ן ז"ל  
 פ"ו , ור"כ"ו ישיב פלוג' ויאמר שזה רחוק , ויפיר , יראה שדומה  
 לפניו , כי בא השמש" וכן האדם נקרא הולך , כדרך , כי הולך  
 האדם אל בית פולמו" , כי הולך לבוא אל תכליתו והליכתו  
 הוא במספר ימים שהוא חי , וכשהגיעו ימיו למספר ימי חי'  
 האדם , נקרא בא בימים , שכבר בא אל קץ ימיו , ששם יבוא  
 אל ביתו , ומה שחי יותר הוא הפלגת החיים , והרד"ק ז"ל  
 פי' , באים בימים מנכח הכתוב לומר הלשון הזה על האדם  
 שגמרם וכבדה עליו הזקנה , ואמר עליו שהוא בא בימים  
 כיודעים ששם דרך כל הארץ : [י] ואולי טבל לאמר שכתב  
 דבר המלאך כבר נתחדשו הנעורים לשרה , וכל לה ארח  
 נכסים , והתעדן כברה ולא נלמדך להפוך מלת "היתה" וזה  
 הוא דעת רז"ל (ב"ר פ' מח) שבאותו יום פרסה נדות ,  
 ועיין הערה יג : [יא] והרדי"א השיג ע"ז וכתב , איך קראה  
 לדם הנדות עדנה , כי הוא באמת לער ופניו גדול לנשים  
 לא פדון , ועדנה אינו מלשון זון , ודעתו שהיתה הוא לבן  
 עכר כששטן , ועדנה אמרה על הזוג שנקרא כן מפני  
 שיחשבו בו הזכר והנרבה , ולכן אמרה שרה בתמיחה , וכי  
 אחרי בלותי היתה לי עדנת הזוג באמתלא , כי כבר חלתי  
 לביות לאיש מפאת זקנתי , ונראה שלפ"י הזה כשה גם  
 הרמב"ן בתרגומו ועיין ביאור גד"ל מה שכתב ע"ז :

[יב] ורש"ד פי' , אפ"י שהיא אמרה ואדני זקן , הנה  
 זכרה גם זקנתה כמאמר , אחרי בלותי" , ועיקר  
 כלחוק היה בפול וקנתה שכבר חלל לפ האורח , ומאמר  
 , ואדני זקן טפל לה : [יג] כי חז"ל אמרו (יבמות ס"ב , ב"מ פו א  
 והוא הוכחה שהוסיף המדעים ממאנטינס , וכ"כ בת' רש"י מדרש אגדה ברא' יח ט השרה לו . וכתב  
 אולי הוא מילמדו , וכן כתב בת' דר' ח' ברלינר בקרב"י כת"י אחד ליתא מלת תנחומא . (ג) מנחות פו א , ועיין מדרש אגדה -  
 בא) ב"ר סמ"ח י"ו .

סקורי רש"י : (סח) וכן ת"א . (סט) בתנחומא שלפנינו לא נחלא כמאמר בהשמת למקורי רש"י הבאתי שהמאמר נחלא בתנחומא .  
 א' שופ' אורח יח , והוא הוכחה שהוסיף המדעים ממאנטינס , וכ"כ בת' רש"י מדרש אגדה ברא' יח ט השרה לו . וכתב  
 אולי הוא מילמדו , וכן כתב בת' דר' ח' ברלינר בקרב"י כת"י אחד ליתא מלת תנחומא . (ג) מנחות פו א , ועיין מדרש אגדה -  
 בא) ב"ר סמ"ח י"ו .

(ד) (כט) , ומפרשים אחרים אמרו (י) כי אלו גי אנשים [יד] נביאים היו (יג) [טו] , ואם טען טוען , והלא אברהם נביא היה , ואיך בא נביא אל נביא , רק אם היה גדול ממנו בנבואה כמשה ואהרן (יג) ותשובתם שלא באו לאברהם רק לשרה (יג) וכן אמרו איה שרה אשתך (למטה פי ט) והשנים הלכו אל סדום (יג) , ואל תתמה על כלת , בני משחיתים אנחנו (למעלה יש יג) כי בן כתוב , ומשה ואהרן עשו את כל המופתים (שמות יא י"ד) והשם עשאו ומסכם אליהם , בעבור שנעשו על

ידם (ט) והנה פי' ויאכלו כמשמעו (י) [טו] , ופי' , ויאמר אדני אם נא מצאתי חן (למעלה פי ג) איננו קדש , רק הוא כמו רבותי , על בן פתוח הנו"ן (יג) , ולא נקטין כמשפטו , ובספרים שהוא קמוץ (יג) [יו] יהיה פירושו נביא השם (י) : ושעם בעיניך . (למעלה פי ג) שדבר בתחלה עם הגדול שבהם (יג) [יח] ואחר כן עם כולם (יג) [יט] ומצאנו שנקרא הנביא מלאך (יג) , בחגי" (יג) [כ] , וי"א כי אברהם בקש רשות מהשכינה (יג) [כא] , וי"א שהוא מוקדם ומאוחר (יג) , וכן הוא וישא , וכבר נשא עיניו

יהל אור

שהתרבות המלה האמנם , וכן כאן , האף אמנם שתי מלות שאינן אלא י"י כתיבה אחת , ומלאכהו בקמץ אמנם ד' (מ"ב י"ז) : (כט) והיא מגזרת שלש והמ"ס נוסף : (ל) שב לתהלת הפרשה שהזכיר כי המפרשים אמרו : (לא) וכן פי' הרלב"ג : (לג) ובאשר כי משה היה גדול מאהרן בנבואה , הי' גאמר אל משה שיגיד לאהרן , וכאן אי אפשר לאמר שהי' גדולים מאברהם בנבואה : (לג) וכן הוא דעת הרלב"ג הבאתי למעלה , שכתב שהי' האנשים האלה נביאים כאלו תאמר שם ועבר שהי' בזמנו ואלו באו לאברהם , אלא לבשר את שרה , ועל כן לא יתוארו אלל אברהם בשם מלאכים , כי לא הי' שלוהים אליו , כי הוא היה גדול מהם בנבואה : (לד) כמו שביאר למעלה פסוק ח' : (לה) ר"ל שלא אמרו משהו ד' את העיר : (לו) והשיב ע"ז הרד"א , וכתב אין לו מזה טענה , כי משה ואהרן עשו מעשה בידיהם במופתים , ולכן נתיחסו אליהם , ואין הענין כן בנדון שלנו , וכל זה יעיר , שהם הי' מלאכים רוחניים ולא נביאים : (לז) ר"ל על דעת המפרשים ההם : (לז) בפתח , אדוני , בטח היה כן לפני הח' ז"ל בקלחתספרים : (לט) וכן הוא בספרים שלנו שהוא קמוץ , וכן כהב הרמב"ן ז"ל , מצינו אותו בספרים קמוץ : (מ) ולא להקב"ה , והוא ג"כ חול , וכן הוא בג' (שבוטות לה ב , מס' סופרים פ"ד ה"ו) כל שמות האמורים בתורה באברהם קדש , הוץ מזה שהוא חול : (מא) והוא מענין אדנות והממשלה , והוא חול : (מב) ואח"כ פנה אל כל אחד ואחד , לראשון אמר אם נא מצאתי חן בעיניך אל נא תעבור , וכן אמר לשני , וכן אמר לשלישי , לכל אחד בפני עצמו יתחנן , אם נא מצאתי חן בעיניך אל נא תעבור מעל עבדיך : (מג) פי' גם אלה מדברי המפרשים : (מד) ויאמר חגי מלאך ד' במלאכות ד' לעם לאמר (הגי ח יג) , ונקרא הנביא מלאך , ואי"כ גם כאן הג' אנשים הם נביאים , ומי"ם הכתוב ויבואו שני המלאכים , הם הנביאים ונקראו מלאכים : (מה) וכן בדרז"ל י"א שהוא קדש (ב"מ פו ב שבת קכז א , שבוטות לה ב ,) ואמר לד' הנגלה אליו שלא יעבור מעליו , וסימתין לו עד שיכניס את אורחיו , ולמדו מזה כי גדולה הכנסת אורחים יותר מהקבלת פני שכינה : (מו) פי' שפסוק וישא עיניו וירא ג' אנשים זה היה קודם

קרני אור

אחרי כלותי , לריך לפרש היתה לי עדנה עבר במקום עתיד , אבל רז"ל שדרשו שינה מפני השלום , פירשו היתה לי עדנה , כמשמעה מפני שפירסם נדב , וכני פירשו אני אחרי כלותי כבר היתה לי עדנה , אבל אדוני זקן , והרמב"ן ז"ל פי' כפשוטו , ועל פי דעת חז"ל , כי ואני זקנתי הוא פי' אחרי כלותי , ודבריו אמת , אך מפני השלום לא רצה לגלות מה שאמרה ואדוני זקן , כי הי' ראוי שיאמר , ואני ואדני זקנים כי שרה בשניהם תלחק , והרד"ק כתב אעפ"י בלא שצינו בחלה המלות או הציבות שאמרה היא , הביב הענין שמשכה לאמר , כי הכתוב שומר הטעמים , ואינו בומר המלים , ולא חשב להשיב ואדני זקן , כי הפלא הגדול יהיה בה , כי הזקנה לא תלד אחר שנפסקו דמיה , ויש זקנים מולידים : [יד] שרשו , אנש" ומשמעו חלש וכן תמותה , וכתב רו"ס , חה יכריע כי נביאי הדור היו שלוחי המקום , שאף שקורא הכתוב למלאך אים , והא"ש גבריאל" (דניאל ט כא) , לא נראה שיקרא למלאכים אנשים שהוא משרב גרוע : [טו] וע"ז כתב הרד"א , והנה דעת המבארים שהי' אנשים נביאים הוא שקר מבואר , לפי שלא הי' בזמן אברהם , אלא הוא כ"ש שיביא גדול ממנו , וכלות אליו לבשרו , ואם היה נביא אחר בארץ , היה מנווה על המילה כאברהם , והיתה התורה מספרתו , וכן יפרש הב"ט דברי המורה , כי בג' אנשים שבאו אי אפשר שיבי' אנשים , אף שהי' נביאים , כמו שיחשבו קלח גדולי המפרשים עי"ם : [טז] והרד"א יביא מזה ראיה , וכתב , ולכן הנדיל הכתוב לומר באברהם , והוא שומר עליהם תחת העין ויאכלו , ובלוט , ומלות אפה ויאכלו , להיות פלא האכילה בחק : [יז] ובג' (שבוטות לה ב) סלוגתא דתנאי בזה , דמאן דאמר לגדול שבהם סובר שמ"ש אדוני הוא חול מלבון אדנות , ומ"ד להקב"ה אמר סובר שהוא קדש , ועיין מנחת פי' בכתב , ומפני שמלאכותו קמוץ ככל הספרים יש לו לומר ג"כ שהוא קדש , וכ"כ רב"ח עי"ם , ורש"ד כתב מדכתיב אדני בקמן אין להכריע שיבי' קדש , כי כבר כתבו המדקדקים שמהג' המלה הזאת לבוא בלשון רבים אף ליחיד כמו אדניך אדני עי"ם : [יח] וכן פי' רש"י ז"ל , והוא מכ"ר פי' מח , י , תני ר' תי"א לגדול שבהם אמר זה מיכאל" , שכן באו לפניו מיכאל באמצעו , גבריאל מימינו , רפאל משמאלו , (יומא לו א , מס' ד"א פ"ד) : [יט] יחס ענין הספכה לשם , אל הימיד , כדי שלא יהא חנוף בבקשתו שיתעכבו שם , בעבורו שלשתן , שגראש אללו דבר גדול וקשה לשאול , ויוכן מאמרו לכל אחד , או שיעמדו פאנים בשבילו , והוא מוסר ויתרון לבעל הלבון , אמנם דבר האכסניא דבר בה לשון רבים , כי הוא דרך כבוד (עקידה ברא' שער יט) : [כ] ומה שגראש לי בזה נכון ואמיתי , כפי עדות הכתובים , ויושר הסברה הוא , שאברהם ולוט , וכן שאר במליאות , אבל לא הי' זה מפעל הדמיון כמוקדמים וכנכסים , כי מוחשות הי' באמת אותן האורות לעיניהם , אלא שחקב"ה הראה אותם לעיניהם , בכיותם מתעסקים בעיניהם כדרך כל אדם , ולכן התפלל אלישע , ד' פקח נא את עיניו (מ"ב ו יו) , כי היה סגס האלוי שבעיניו יראה דברים שאינם במליאות כאלו הם במליאות כפועל נגד עיניו (רד"א)

[כא] החבדל שיש בין השם העתק באל"ף דל"ת , ובין השם הנכתב ביו"ד ה"א וי"ו ס"א , ביאר הגאון ר' שמואל בן

ועשה כך וכך (י), ואח"כ נראה אליו השם (פס) ואמר המכסה אני באברהם (פס) גם זעקת פדום (ו) ואלו ההילכים הגיעו אל פדום, ואברהם עודנו עומד לפני ד', ועל כל פנים (פס) ודי אטרי (למטה פ' יז) עם אברהם ידבר או עם הפלאכים שיאמרו לו, רק, ויאמר ד' זעקת פדום (למטה פ' כ) עם אברהם דבר (פס) ואברהם נגש ואמר, האף תספה (למטה פ' כג) ונכנס פסוק, ויפנו

משם האנשים (למטה פ' כב) (מ) להודיע ב' בעת שבאו אל פדום, אז אמר השם לאברהם זעקת פדום (י) וכן, אמור לנער ויעבור לפניו ויעבור ואתה עמוד כיום (ש"א פ כט) (מ) ואין לנו צורך לתיקון סופרים (ט) [כב], והעד שאמר באחרונה, אל המקום אשר עמד שם את פני ד' (למטה יט כז) (מ) [כג], והגבון בעיני (מ) תמצאנו רסוז בפרשת ואלה שמות (מ) [כד]:

קרני אור

פן חסדי, והוא כשה' כוננת אמרו שהוא ארון הנגראים, ואינו מדבר כנגד עלמו, או יכתוב י"ד כ"א, וכשה' כוננת אמרו כנגד עלמו, שיאמר אדני, וגברי, ורכוני, או יכתוב כאל"ף דל"ת כדן כל הדברים שמדבר האדם כנגד עלמו שיש כסוס י"ד, והראיה ע"ז מאמר הביא, העירה והקילה למשפטי אלהי ואדני לריב"ז (תה' לה כג) פ' אלהי ורכוני, וכן אמרו, אליך ד' אקרא ואל ד' אתחנן (שם למ"ד, ט) כראשון ביר"ד ה"א, והשני אל"ף דל"ת, ידע לומר שאני קורא אליך לשני פנינים, בעבור שאתה ארון כל הנגראים, ובעבור שאתה אדוני אני בעלמי: [כב] והגני לבאר מה שנקרא תקון סופרים, וז"ל הראים ופ' תיקון סופרים בכל מקום אין כוונה בו חלילה שהסופרים על מה שכתוב בתורה, או שפירו ממה שכתב בתורה, אלא שהם דקדקו ומלאו לפי ענין כל אחד ואחד מן הכתובים ה"ש בעיקר הכונה לא היתה כמו שגראה מ"ג כספר, אלא לד כונה אחרת, ולא ה"ו לו לכתוב בן אלא בן, אלא שכינה הכתוב, ולא קראו תקון סופרים, אלא שם דקדקו ופ' שם כוונת, והוא לבן הרשכ"א, וכן כתב היפה תואר ב"ן נמלא ב"ס י"ן שביה כתוב בו וז"ל תיקון סופרים דברים סתורים בתורה ובמקרא, ואין כוונתם כתיקון, ותכתי ארץ קודין אותן תיקון סופרים, ולא שתיקנו אותן שמחקו וכתבו מה שכתב מרע"ה בתורה, ומה שכתבו בגביאים ובשאר הספרים, ומתחלה שכתבו על כוונת כתיבתו כסופרים, לא חסרו ולא הוסיפו, וכך ה"ו ראוי להקרה כתיבתו כתיבתו, ואלו הן, ואברהם עודנו עומד לפני ד', ה"ו ל"ל, וד' עודנו עומד על אברהם, אלא שכינה הכתוב, וכן אמר מרש"י גבי, ואל אראה ברעתי" (במד' יא טו) וגבי, אשר כללתי מרחם אמו" (שם יב יב) יראה שאין תיקון הסופרים, רק שהכתוב עלמו כתב בן, וז"ל בפירש"י גבי, ואברהם עודנו עומד, תיקון סופרים הוא זה שהכתבו וז"ל לכתוב בן יראה שכתב הוא, ואחד מן התלמודים כתבו כי ברוב הנוסחאות לא נמלא אלא תיקון סופרים הוא זה, וגם דברי התנאים שכתב תקנו יתפרש שם בחכמתם דקדקו ופ' שם כוונת ודברי הרשכ"א. וכן כתב ה"ה ר"א ברלינר (מבוא לזכור לאברהם מ"ת), וברור הוא אל"י שהוספה הזאת אשר כבר עמדו עליה אנשי שם ואמר לא מלאיתה בכ"י האחרים הישנים, ב"ה אל פ' רש"י פנימה מתוך כתב היד הזה (הוא מביא שם כ"י אחד בשינוי נוסחאות ובתוספות) ומעולם לא עלה על דעת רש"י ז"ל לבולא דברים כאלה מפיו הטורח. ועיין עיקרים מאמר ג' פ' כב, ועיין ב"ס, רב פעלים מהג' ר' אברהם בן הגר"א מוולנא ז"ל אות פ' שכתב ג"כ שהוא טעות בלי ספק, חלילה לפה קדוש שיאמר בן ועדיו יתר הנוסחאות שאינו בהם. ועיין מאור עינים פ' י"ט ובמנחת שי לזכרי' ב' יב, ועיין בקורת על המורה בל י"ח תיקון סופרים (כ"ח חלק השישי ז"ל 53): [כג] והרד"ק פ' ואברהם עודנו עומד, אמר כי מראה הנבואה לא נמלא עדיין, כי עודנו בה, ורש"י פ' כמו מ' ד' אשר עמדתי לפניו" (מ"ב ה' טו) שהם שגור בפי הנביאים, וכן אברהם מפת שגראש אל"י ד' עד שהלך מאתו, כמו שזכר בסוף הענין, וילך ד', נקרא עומד לפני ד' להודיעו ששם שפנו משם האנשים לא נסתלק הכבוד מעל אברהם, כי עודנו עומד לפני ד': [כד] עיין יכל אור, ודעת הכל יובן שה' ירמו אל מה ש"י כפי' הקלר על

יהל אור

שנגלה וירא אליו ד' ונכתב וישא מאוחר: (מו) כמו ססיפר הכתוב מה שעבר עליו עמס: (מה) והוא הכתוב בפ' ראשון בההלת הפרשה וירא אליו ד': (מט) (למטה פ' יז): (נ) למטה פ' כ': (נא) פ"י אפילו לדברי כל המפרשים: (נב) ולא עם המלאכים: (נג) שנכתב קודם ויגש אברהם: (נד) והוא כעין מאמר המוסגר להודיע מה שנעשה: (נה) פ"י, פסוק הוא שאמר שמואל לשאול, המה יורדים בקצה העיר ושמואל אמר אל שאול אמור לנער ויעבור לפניו (פ"י) שילך ברחוק ממנו ולא ישמע את דבריו) ויעבור (הנער לפניו, ולשאל אמר) ואתה עמוד כיום (פ"י) כיום לאמת הדבר, ופ"י עמוד עד שדבר אליך) ואשמיעך את דבר אלהים, והביא ה"ה ז"ל לראיה הפסוק הזה שנכנסה מלת ויעבור בינתיים להודיע שכשאמר לו לשאול, אמר שאול להנער, והנער עשה כן, וחור שמואל להשלים את דבריו, וכן טעם ויפנו משם האנשים שנכתבו בתוך הדברים, ועיין בפ"י ה"ה ז"ל (אסתר א ו): (נו) כי אמרו ז"ל (ב"ר פ' מט ז, שמ"ר פ' מא ד, ויקר' פ' יא ה) וילכו סדומה ואברהם עודנו עומד לפני ד', א"ר סימון תיקון סופרים הוא זה שהשכינה היתה ממתנת לאברהם, כי לפי פשוטו, ואברהם עודנו עומד לפני ד', כמו שהיה עומד תהילה, יקשה שהרי הלך ללוות המלאכים וא"ך אמר עודנו עומד, ואמר ר' סימון, כי עודנו עומד הוא על השכינה, וכאלו כתוב וד' עודנו עומד על אברהם, וסיפר הכתוב שלא נפסק מראה הנבואה עד שכל"ס, והתחיל השם ית' לדבר עם אברהם אחר שאלה, והח' ז"ל יאמר שלפי דעת ה"ה שהוא מוקדם ומאוחר, אין לנו צורך לתיקון סופרים, וד' שנגלה עליו לא היתה על פתח אהלו, כי אם במקום שליוה את המלאכים, וכן פ"י (למטה פ' לג): (נז) הרי מבואר שאברהם עומד ולא השי"ת, וכן כתב ה"ה ז"ל ב"ס (לחות סוף שער הרביעי) וז"ל, גם כן בדברי יחיד שיש לנו במקרא מלות הם תקון סופרים, ואמרו כי כן כתבו הנביאים, א"כ למה נקראו תקון סופרים, והנה הזכיר קלתם, ואברהם עודנו עומד לפני ד', יחכן להיותו כמשמעו, והעד, אל המקום אשר עמד שם את פני ד', וככל זאת אחר שהביא ה"ה ז"ל כל הפסוקים מתיקון סופרים יסיים, ולא אומר כי אילו הפירושים הם אמת ואין בהם ספק רק שבעים פנים לתורה, כי ידוע ידעתי, כי דעת הקטן שהיה בקדמונים רחבה מדעתנו, ועיין (עקרים מאמר שלישי פ' כב): (נה) שב לתהלת הפרשה, בעבור שהזכיר כל המפרשים, ועדיין לא הזכיר דעת עלמו: (נט) עיין יהל אור אות ג' שדעת המקו"ם והמוטוט שדעת ה"ה ז"ל שהכל היה במעמד ההוא של מראה הנבואה, ולדעתם מה שרמו ה"ה ז"ל

שמות ג טו, וז"ל שם, והנה כת השם מראה אותות, ומחש

# אונקלוס

## בראשית יח וירא

ק"א 221

וְקָנְתִי : יד הַיִּפְלֵא מִיְהוָה דְּבַר  
 לְמוֹעֵד אָשׁוּב אֵלֶיךָ כָּעֵת הַיְהוּה  
 וְלִשְׂרָה בֵּן : שְׁנֵי טו וְתַכְחֵשׁ שְׂרָה ו  
 לֵאמֹר לֹא צָחַקְתִּי כִּי יִרְאָה וְיֵאמֶר  
 לֹא כִּי צָחַקְתִּי : טו וַיִּקְמוּ מִשָּׁם  
 הָאֲנָשִׁים וַיִּשְׁקְפוּ עַל־פְּנֵי סְדוֹם  
 וְאַבְרָהָם הִלֵּךְ עִמָּם לְשִׁלְחָם :  
 י וַיְהוּה אָמַר הַמְכַסֶּה אֲנִי  
 מֵאַבְרָהָם אֲשֶׁר אֲנִי עוֹשֶׂה :  
 יח וְאַבְרָהָם הָיוּ יְהוּה לָנוּ גְדוֹל

וְאֵנָּה מִיָּבִית : יד הַיִּפְלֵא  
 מִן קָדָם יי פְּתֻמָּא לְזִמְן  
 אֲתִיב לְוַתְּךָ כְּעֵדוֹן דְּאַתּוֹן  
 קִימִין וְלִשְׂרָה בְּרִי :  
 טו וְכַדִּיבַת שְׂרָה לְמִימְרָא  
 לֹא תִיבִית אֲרִי דְחִילַת  
 וְאֵמֶר לֹא פָדַם תִּיבִית :  
 טו וַקְמוּ מִתַּמָּן וְבִרְיָא  
 וְאַסְתְּכִיאוּ עַל אַפֵּי סְדוֹם  
 וְאַבְרָהָם אֲזִיל עִמָּהוֹן  
 לְאַלְוֵאִיהוֹן : יי וַיִּי אָמַר  
 הַמְכַסֵּי אֵנָּה מֵאַבְרָהָם  
 דִּי אֵנָּה עֲבַד : יח וְאַבְרָהָם  
 כְּתִיבָה יְהוּי לְעַם סְנִי

### אבן עזרא

### רש"י

יד ומלת היפלא; היעלם (ט) וכן עשה פלא  
 (שמות טו יא) (סח) וי"א איננו דבר פלא בעיני  
 השם לעשות בן (סג) ואלו היה בן, לא היה

היא אמרה ואלני זקן יב) : (יד) היפלא .  
 כתרגומו היחכסי וכי שום דבר מופלא ומופרד  
 ומכוסה ממני מלעשות כרלוני : למועד . לאותו

מועד המיוחד שקבעתי לך אתמול למועד הזה בשנה האחרת : (טו) כי יראה . כי צחקת .  
 הראשון משמש לשון דהא הוא שנותן טעם לדבר ותכחש שרה לפי שיראה . והשני משמש  
 בלשון אלא ויאמר לא כדברך הוא אלא לחקת שאמרו רבותינו יב) כי משמש בד' לשונות אי  
 דלמא אלא דהא : (טז) וישקפו . כל השקפה שבמקרא לרעה יד) חוץ יח) מהסקיפה ממעון  
 קדשך . שגדול כח מתנות עניים שהופך מדת הרגז לרחמים : לשלחם . ללותם כסבור  
 אורחים הם : (יז) המכסה אני . בתמיה : אשר אני עושה . בסדום לא יפה לעשות דבר זה שלא  
 מדעתו אני נתתי לו את הארץ הזאת וחמשה כרכין הללו שלו הן יז) שנא' יז) גבול הכנעני  
 מלדון באכה סדומה ועמורה וגו' קראתי אותם אברהם אב המון גוים ואשמיד את הבנים  
 ולא אודיע לאב שהוא אוהבי יח) : (יח) ואברהם היו יהיה . מ"א יט) זכר לדיק לברכה הואיל

### קרני אור

### יהל אור

גופות כנגד המקבל, והמכין סוד זה השם ידע סוד נבואות  
 וירא אליו" גם ויאבק איש עמו" גם פלא בסנה" גם  
 כפ' בלק, ויפתח ד' את פי האתון" והוא יסר כי האתון  
 דברה, ואם תבין סוד מלאכי אברהם גם מלאכי יצחק אז  
 תבין האמת. ודעת הח' ז"ל שהש"י חידש גופות שלש  
 אנשים בעבור כבוד אברהם שהיה דיוק בשם ית', וכמה שיש

דעתו צפ' שמות, שדבר שם על מראה הנבואה, ואיך  
 נשמת האדם מקבלת כח עליון כפי מערכת המשרתים,  
 וכשתתחכם הנשמה שתעמוד בסוד המלאכים, וטעם  
 הירידה ושמיעת הצעקה ושהשליה ידבר בלשון שולחו,  
 ועיין קרני אור : (ס) וכן פי' הרד"א, היפלא ויעלם  
 מד' דבר מונה שחשבה שרה ר"ל שחל להיות לה ארם  
 כנשים ושלא היתה לה עדנה, באמת לא נעלם ממני דבר

מכל טענותיה : (סא) והושאל על הכס והפלא שהוא  
 ענין נעלם סבתו מבני אדם :  
 (סב) פי', וכי יש דבר שארצה לעשותו יהיה נפלא ונשגב ממני, וגם הפי' הזה הביא הרד"א

בקורי רש"י : נב) כ"מ טו א יבמות סס ב, כ"ר פמ"ח יח, ספרי נשא ירושלמי פאה פ"א ס"א, מס' ד"א ווסא פ'  
 השלוש . נב) ר"ס ג א גיטין ל' א . בר) תנחומא א תשא אות יד מכילתא בשלח פ"ה, ועיין ירושלמי  
 משער שני פ"ה ה"ה : נה) דב"ר ט טו . נו) תנחומא א וירא אות ה תנחומא ב ויקרא אות ז, י' כ"ר פמ"ט ב .  
 (צ) למעלה י, יט . נח) כ"ר פמ"ט ב . נט) יומא לת ב כ"ר מט א פס"ר פ"ב ועיין שו"ע ב מזמור קיח וכהערה א .

בראשית יח וירא

אונקלוס

וְעֵצוֹם וְלִבְרַכּוֹ-כִּי כָל גּוֹי הָאָרֶץ :  
יִשְׁכַּי יִדְעֵתִיו לְמַעַן אֲשֶׁר יִצְוֶה אֶת-  
בְּנָיו וְאֶת-בֵּיתוֹ אַחֲרָיו וְשָׁמְרוּ דְרָךְ:  
יְהוָה לַעֲשׂוֹת צְדָקָה וּמִשְׁפָּט לְמַעַן  
הָבִיא יְהוָה עַל-אֲבֹרָתָם אֶת-אֲשֶׁר-  
דִּבֶּר עֲלֵיהֶם : כ וַיֹּאמֶר יְהוָה זַעֲקַת

וְתִקּוּף וַיִּתְפָּרְכוּן בְּדִילָהּ  
כָּל עַמְמֵי אֲרֶעָא : יט אַרְי  
גְּלִי קְדָמִי (גי) רַמְבַּן  
יִדְעֵתִינָהּ) בְּדִיל דִּי יִפְקֹד  
יֵת בְּנוֹהֵי וַיֵּת אַנְשׁ בֵּיתָהּ  
בְּתַרְוֵהּ וַיִּשְׁרֹן אֲרֵתָן  
דְּתִקְנֵן קָדָם יי לְמַעַבְד  
צְדָקָתָא וְדִינָא בְּדִיל  
אֵייתִי יי עַל אֲבֹרָתָם יֵת  
דְּמַלְל עֲלוֹהֵי : כ וַיֹּאמֶר  
רש"י

אבן עזרא

מים דבק עם השם (פ) [כה] : יח ונברכו בו .  
סבנין נפעל , ושמעו שיהיו מבורכים בשבילו (פ)  
ומלת :התברכו (למטה כב יח) איננה כן , רק  
הם מתברכים בו (פ) [כו] : כ ופי' זעקת סדום .

והזכירו ברכו . ופשוטו וכי ממנו חני מעלים  
והרי הוא חביב לפני להיות לגוי גדול ולהתברך  
בו כל גויי הארץ (ס) : (יט) כי ידעתיו .  
לשון חבה כמו (א) מודע לאישה (ב) . הלא  
בטו מודעתנו . (ג) ואלעך בשם . ואמנם עיקר לשון כולם אינו אלא לשון  
ידיעה שהמחבב את האדם מקרבו אללו ויודעו ומכירו . ולמה ידעתיו למען אשר  
ילוה לפי שהוא מלוה את בניו עלי לשמור דרכו . ואם תפרשוו כתרגומו (ד) יודע  
חני בו שילוה את בניו וגו' אין למען כופל על הלשון : יצוה . לשון הוזה כמו (ה) ככה  
יעשה איוב (ו) . ע"פ ה' יחננו : למען הביא . כך הוא מלוה לבניו שמרו דרך ה' כדי  
שיביא ה' על אברהם וגו' על בית אברהם לא נאמר אלא על אברהם למדנו כל המעמיד  
בן לדיק כאילו אינו מת (ז) : (כ) ויאמר ה' . אל אברהם שעשה כאשר אמר שלא

יהל אור

וכתב , ואם יפורש היפלא מלשון פלא וגם , יאמר היס  
דבר נמנע מד' שלא יוכל לעשותו כרגונו : (סג) ר"ל  
לא היה כתוב היפלא מד' , אבל היה כתוב , היפלא אל  
ד' : (סד) כי תבוא בהם הברכה לרגלו , ובכל מקום  
שישכון תבורך האדמה , כדרך "ויברך ד' את בית המלרי  
בגלל יוסף" (למטה לט ה) , וכן ת"א פה "ויתברכו  
בדיליה" ויוצ"ע ביאר יותר בתרגומו , ויתברכו בדיליה  
בזכותיה כל עממי ארעא" : (סה) וכן פ"י הרד"ק ור"ש  
ן' מלך (למטה כב יח) צפ' והתברכו בזרעך , וז"ל  
"פירושו אינו כמו ונברכו , כי פירושו שהם יסבכו הברכה  
לעצמם בתפילתם , ויאמרו האל יברכנו כמו שברך זרע  
אברהם , ר"ל כ"כ יהיה זרעך מבורך עד שכל גויי  
הארץ יתלו בזרעך ברכתם , וזהו ההפרש שיש בין בנין  
זה לבנין נפעל , כי הוא ענינו מסבב להיותו מקבל  
המקרה , ופי' ונברכו בו אינו כן" ועיין קרני אור :

קרני אור

המעשה כפשוטו , ושריפת הארץ תוכיח כי הנה עד היום  
היא שרופה כיום ההפכה , וכאשר חידש לאברהם גופות בן  
חידש ליעקב מלאך שיאבק עמו , והעד והראיה גיד הנשה ,  
וכן חידש השם לאתון הדבור לכבוד משה וישראל , וראיה  
לזה כי הרמב"ן לא הקשה כלום בזה על ה' ז"ל ולא הזכיר  
אותו , ואלו היה דעת ה' ז"ל שהיה זה במראה הנבואה לא  
היה שותק לו , כי כן מנהגו של הרמב"ן ז"ל , ועוד ראיה  
גדולה כי ה' ז"ל בעלמו הזכיר בתחלת זאת הפרשה כי  
מפרשים אומרים שהשם נראה אליו במראה הנבואה , ואחר  
שהזכיר כל דעות החכמים אמר כי הנכון בעיני תמאלכו רחוק  
צפ' שמות , ואין ספק שסותר דברי כולם בזאת התשובה :  
[כה] וע"ז כתב הרד"א , לא תרחיק הפ"י הזה מפני מ"ס  
מד' , שהי' לו לומר היפלא אל ד' , כי הנה  
ס"ז"ס הזה ענינו כאלו יאמר , היפלא מלך ד' דבר , הלא  
כל הדברים אפשריים בחקו , ואין הדבר פלא , כי אם בערך  
כאנשים הרואים אותו ששוכה בזולת המנהג הטבעי , ועיין  
לוא"ש שרש , פלא" שפירש , היפלא מד' דבר , כולל ב' כוונות  
העלמת ידיעה והפדר היכולת כי על שניהם בא הנפעל :

[כז] עיין יהל אור , ועיין אשודי סוף פ' יח מה שטען ע"ז , ועיין בהגהה שם למעשה אשוד שכתב שדעת הרד"ק הוא  
הפיקר , וטענת האשודי איננה כלום , ועוד יאמר שם והנה לפי דבריו (דברי האשודי) נתמעטה הברכה בזכות  
העקידה , איננה כן , כי אין מלת והתברכו שוללת שלא יברכו בזכותו , עד שיאמר מה שאמר , ולא די שלא נמעט הברכה ,  
אלא גם נמלא כי קודם העקידה לא היתה לו אלא ברכה אחת והיא ונברכו , ור"ל שיברכס בזכותו , ואחר העקידה נוספה  
לו ברכה אחרת עליה , והיא והתברכו בזרעך , ור"ל שיבי' זרעו כ"כ מבורך , שיאמר כל העולם בתפלה , האל יברכנו  
כמו שביך זרע אברהם , וכן דעת הראב"ע ז"ל כדעת הרד"ק , אמנם כפ' לחות (בנין התפעל) בענין זה יש נוסחאות  
שונות

בוקורי רש"י : (ס) עיין ב"ר פמ"ט ג . (סא) רות בא . (סב) שם ג ב . (סג) שמות לג יז . (סד) כמו שת"א . (סה) איוב א  
ס ועיין בפ"י רש"י ז"ל ברא' כד סס . (סז) כמד' ט , כ . (סח) עיין ב"כ קטו א , וב"ר פמ"ט ד .

# אונקלוס

## בראשית יה וירא

קיב 223

סָדָם וְעַמְרָה בְּיַרְבֵּה וְחַטָּאתָם  
 כִּי כָבְדָה מְאֹד : כֹּא אַרְדָּה נָא  
 וְאַרְאֶה הַכְּצַעְקָתָה הַבָּאָה אֵלַי  
 עֲשׂוּ | כָּלָה וְאִם לֹא אֲדַעָה :

יִקְבַּלְתָּ דְסָדוּם וְעַמּוּרָה  
 אֲרִי סְגִיאת וְחֹבְתָהוּן  
 אֲרִי תְקִיפַת לְהָדָא :  
 כֹּא אַתְגַּלִּי כַעַן וְאַדְוִין הֵכִי  
 קְבַלְתָּהוּן דְעֵלַת לְקַדְמִי  
 עֲבָדוּ אֲעַבְד עִמְהוּן  
 גְּמִירָא (אִם לָא תִיבִין)  
 רש"י

### אבן עזרא

שדכרו דברים כנגד השם או זעקת ההם (כו) :  
 וחטאתם כי כבדה . ולא תבילנה הארץ (כו) :  
 כֹּא וי"א הכצעקתה הבאה אלי (כו) . אם בן  
 עשו אעשה בהם כלה (כו) זבחן : ואם לא אדעה .  
 ארחם אותם (כו) וכן יפרשו וידע אלהים (שמות  
 ב כה) (כו) ועל דעתי פירושו אראה אם עשו  
 כלם ברעה . הזאת (כו) זבחן , כי האמת שהכל (כו)  
 ידע כל חלק (כו) על דרך כל , ולא על דרך  
 חלק (כו) ולו . והעד כי זה הפירוש הוא האמת .

יכסה ממנו . כי רבה . כל רבה שבמקרא  
 הטעם למטה צבי"ת לפי שהן מתורגמנין  
 גדולה או גדלה והולכת . אבל זה טעמו  
 למעלה צרי"ש לפי שמתורגם גדלה כבה (כה)  
 כמו שפירשתי (כו) ויהי השמש באה (ע) .  
 הנה שבה יצמתך : (כח) ארדה נא . למד  
 לדוינים שלא יפקו דיני נפשות אלא ברצויה  
 הכל כמו שפירשתי בפרשת הפלגה (ע) ד"א  
 ארדה נא לסוף מעשיהם : הכצעקתה . של מדינה : הבאה אלי עשו . וכן עומדים במרדס  
 כלה אני עושה בהם ואם לא יעמדו במרדס אדעה מה אעשה להפרע מהן כיסורין ולה  
 אכלה אותן . וכיוצא בו מלינו במקום אחר (ע) ועתה הורד עדיך מעליך ואדעה מה אעשה  
 לך . ולפיכך יש הפסק נקודת פסיק בין עשו לכלה כדי להפריד ריבה מחברתה .  
 זרבותינו דרשו הכלעקתה לעקת ריבה אחת שהרגוה צמיתה משונה על שנתנה מזון לעני  
 יהל אור

### קרני אור

מחלפות וראוי להסבך אתה הטורח האסמכת עם דבריו  
 אלו : [כז] זעקה וזעקה הן על לבה ועובק , ומחשפין נס  
 מחדס לאדם , כמו , זעקה אל אלישע (מ"ב ד א) אבל זופה  
 היא להסס ית' לבדו , וכננין נפעל ית' ית' זעקה וזעקה  
 לקריאה לאסיפה למלחמה (רו"ה) ורנ"ו יגדיל בין זעקה  
 לזעקה : [כח] ובג' (כנהד' קע ב) על ריבה אחת שהרגוה  
 כבביל שנתנה פת לעני , (וכנ"ד ס' מט ו) על נערה אחת  
 שנתנה קמת לחברתה , נראה שחז"ל בניטוה שלא כדרך ידיעה  
 מסופקת , כי פ"י ה"א של הכלעקתה כה"א הידיעה ורומז  
 על הזעקה בטודעה , ונתפרסמה או כמה שהתטוללו כרשע עם  
 ריבה אחת , וכרד"א פ"י הכלעקתה הבאה אלי , הנה או  
 אחס המלאכים עשו כלם , ר"ל עשו אחס כליה והפסד  
 החלטי בסדום ועמורה אשר שולחם שמה , ולפי זה פסירוש ,  
 יכ"י מלת עשו לוי לרבים לנכח שיעשו כלה , עם היות  
 שהקוד יגדלו שיהיה ראוי להיות בחסד פתח , ושל"ל  
 (ויכפ"ב ד' 81 82) תפשו כזה שיפרש לא עפ"י הקוד ,  
 והס' ר"י כדרך (אבתלות ס' מג) ביטל ספטותיו , והביא  
 שהפ"י כזה לקוח מה' הוהר (וירא דף קה ב) עם שלא  
 הזכירו , ועיין הכו"ק שכתב , להמפרשים יש במאמר הזה  
 לבין המסתפק בידיעת הדבר , אראה אם יהיה הדבר אעשה  
 כן , ואם לא אעשה הסוכו , ולכיוונו ית' יודע העתידות לבלי  
 חכלית , ואין מקום אללו לידיעה מסופקת , לכן האריכו  
 המפרשים למעניהם להגלל מרפת הספק עי"ש מה שפ"י :  
 [כט] ורש"ד נביאורו כתב שכיון כפל הטעמים גם לפי הזה שפ"י  
 התי' ז"ל על דעתו , וכרד"ק ס"י , ואם לא אדעה , אם  
 אינם חייבים כליה , לפי מה שעשו הכל אדעה , ואר"ה שיתבונן אברהם בזה וישאלם , ויחקר זכפטי  
 כדי שילמדו וילמד : [ל] והעקידה (נראשית שער העשירי) פ"י , כי הכל ידע כל חלק על דרך כל לא דרך חלק , כי  
 הוא היפך האדם שידעת החלק הוא דרך לו לידיעת הכל , אמנם הוא ית' יודע הכל דרך כל , יראה החלקים ידועים  
 אללו

(כו) שהיו זעקים העשוקים בין מהם , ובין מארלות  
 אחרות , שבאים או עוזרים שם זעקים המם מרוב  
 העשוקים , וכן פ"י הרמב"ן והרד"א :  
 (כו) כלשון , גלאיתי הכיל"י (ירמ' ו י"ה) כי כנגד כח  
 השם אין שייך קל או כבד , ע"כ מפרש כי  
 כבד הוא לארץ וזה הוא שאומר בגבוהת יחוקאל (יהו'  
 טו מט) , יד עני ואביון לא ההויקה" וגו' : (סח) פ"י אם  
 כלעקה הבא אלי עשו , ויהיה ה"א הכלעקתה ה"א התמיה  
 המתקיימת : (סט) אז הם חייבים כלה , כלומר לעשותם  
 כלייה , וכן פ"י רש"י והרמב"ן והרשב"ם , וכן ת"א  
 ויוב"ט , ומלת "כלה" שם דבר לכליון והשהתה :  
 (ע) והרבק השגחתי בהם להגילם וכן פ"י הרלב"ג :  
 (עא) וכן פ"י הרמב"ן בסוף דבריו בפרשו על פי דעת  
 מקבלי האמת : (עב) וכן פ"י רע"ם , עשו כלה , עשו  
 כולם שאין ביניהם מוחה , כמו כלה גרש יגרש (שמות  
 יא , א) שענינו כולכם . (עג) פ"י השם הנכבד :  
 (עד) יודע כל פרט : (עה) דוח' ז"ל לא שלל כזה  
 ידיעת החלק מידיעת ד' , כי הכל יכול לא יבצר ממנו  
 מזימה , אבל ידיעת ד' והשגחתו הוא רק על כללות  
 הכרואים כפי חק ומשפט אשר שם לקץ ולגבול טבע האשים ,  
 [כט] ורש"ד נביאורו כתב שכיון כפל הטעמים גם לפי הזה שפ"י  
 התי' ז"ל על דעתו , וכרד"ק ס"י , ואם לא אדעה , אם  
 אינם חייבים כליה , לפי מה שעשו הכל אדעה , ואר"ה שיתבונן אברהם בזה וישאלם , ויחקר זכפטי  
 כדי שילמדו וילמד : [ל] והעקידה (נראשית שער העשירי) פ"י , כי הכל ידע כל חלק על דרך כל לא דרך חלק , כי  
 הוא היפך האדם שידעת החלק הוא דרך לו לידיעת הכל , אמנם הוא ית' יודע הכל דרך כל , יראה החלקים ידועים  
 אללו

בְּקוּרֵי רִשְׁי . (סח) ודעת ר' חנינא כ"ר פס ה גדלה והולכת . (סט) לפיל עו ח . (ע) כות א סו . (עא) לפיל יא ס .  
 (עב) שמות לג ס .

### בראשית יח וירא

### אונקלוס

וְאִם תִּיבִין לָא אֶתְפָּרַע :  
 כב וְאֶתְפָּנְיָאֵי מִתְמָן  
 גְּבַרְיָא וְאֶזְלוּ לְסָדוּם  
 וְאַבְרָהָם עַד פְּעֵן מִשְׁמַשׁ  
 בְּצִלוֹ קָדָם יי: כג וְקָרַב  
 רש"י

כב וַיִּפְנֶוּ מִשָּׁם הָאֲנָשִׁים וַיֵּלְכוּ סְדוּמָה  
 וְאַבְרָהָם עוֹדְנוּ עִמָּד לְפָנָי יְהוָה :  
 כג וַיִּגַּשׁ אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר הֲאֵתְסָפָה

### אבן עזרא

וּאִם הוּא סוּד גְּדוּל (ע) שֶׁאֵמַר אַבְרָהָם הֲאֵתְסָפָה (ע) וּנְפַתַח הִיא הֲאֵתְסָפָה (ע) וְאִם הוּא לְתִימָא (ע) בְּעִבּוּר הָאֵלֶּיךָ שֶׁהוּא מִהַגְרֵן , שֶׁמִּשְׁפַּט לְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ לְהַרְחִיב אֲשֶׁר לִפְנֵי (ע) : כג תִּסְפָּה . פּוֹעֵל יוֹצֵא וְשַׁעֲמוּ תַכְלָה (ע) וְכֵן

כמפורש בחלק עג) : (כב) ויפנו משם. ממקום שאברהם ליווס שם : ואברהם עודנו עומד לפני ה'. והלא לא הלך לעמוד לפניו אלא הקדוש ב"ה בא אליו ואמר לו זעקת סדום ועמורה כי רבה והיה לו לכתוב וה' עודנו עומד על אברהם אלא תיקון סופרים הוא זה (עד) : (כג) ויגש אברהם. מלינו הגשה למלחמה (ע) ויגש יואב וגו'. הגשה לפיוס (ע) ויגש אליו יהודה (ע). והגשה לתפלה (ע) ויגש אליהו הנביא. ולכל אלה נכנס אברהם לדבר קשות ולפיוס ולתפלה : האף תספה. הגם תספה. ולתרגום של אונקלוס שתרגומו לשון רוגז (ע) כך פירושו האף ישאך שתספה לדיק עם רשע :

### קרני אור

אלו מפני ידיעתו הכלי, ופי' לפירושו, ר"ל שהשי"ת שהוא בכל ידע כל הדברים הפרטים ע"י ובחמלנות ידיעות הכללים, וזה דרך כל, אבל לא הכללים ע"י ידיעת החלקים כמשפט בני אדם, וזה"ל לא דרך חלק" ושם (שער יט) והרמב"ן ז"ל כתב, והראב"ע ז"ל אמר בו סוד מילדי נכרים יספיקו בו, ואני ארמוז לך דעת מקבלי האמת וכו' ואלו ואלו הם דברי סהר וכו' ולכן לבני לא כן ידמה בכוננתו רק מה שיראה שרמוז אליו הרמב"ן ז"ל בשבוא סוד לקוח מילדי הסילוסופים האומרים שהוא יתעלה יודע. הנמלחות בכללותם לא באישיהם, אלא שהראב"ע לא כן יחשוב, אלא שהוא יודע גם החלקים, רק שידעתו אותם הוא בהיפך ידיעת האדם, וזה שהאדם מלד השינוי והכירו בחלקיים תחילה יגיע אל ידיעת הכללות השכלית, אמנם הוא ית' יודע החלקיים המורגשים מלד יודעו הכללים המושכלים, כמו שמבואר בשער העשירי, והוא מה שאמר הראב"ע, כי הכל ידע כל חלק על דרך כל, והכונה שידעתו הכל הוא כדרך לו לדעת החלק ולא ההיפך, ואמר שזה הסוד נרמוז בכאן באומרו הכנעקתה הכאס אלי עשו וגו', לומר שאם הי' הכל ברעה הזאת או קלתם ארדה לדעת אותו כי הכל גלוי וידוע אליו, וענין הירידה לדעת הוא מה שידע החלקיות מידעת הכללות, לא זולת, והוא מ"ש במאמר האף תספה לדיק" לומר שלא היה מקום העיון אם עשו אם לא, אלא על כלום או חלקיותם, ואם לכך כיון הוא דעת נכון, וכן ביאר המקו"ת כוונתו, שבעבור היות ידיעת ד' בחלקים ובאישיהם הפרטים רק ע"י ידיעתו הכללים, ורק מהם תרד ידיעתו ד"ם אל החלקים למטה, כי הכללים נבחינת החלקים הם כעליון נבחינת השחתון, ע"כ כנה הכתוב ידיעת היות וחקירתו ד"ם לדעת אם חטאו כל אנשי סדום או רק מקלתם במאמר ארדה נא ואראה" וע"ז אמר הרב (בעל העקידה) כי אם לזאת כוון הראב"ע מסכמת דעתו לאמונתו האמיתית. ור"י רייפמאן פי', שהיולר יודע כל היצורים נבחינת לורתם

### יהל אור

ובראות ד' דרכי איש פרטי לרוממהו ולגשאהו להיות לנס עמים לטובת ולתכלית הכלליות נאמר עליו לשון ידיעה, כי הפרט יאז אז מן הכלל, ושם החלק לכל, ובפירושו (לתהלים א ו) כתב, אין ספק כי השם הנכבד יודע הכללים והפרטים, הכללים הם נפש כל חי לכל הברואים, והפרטים הם כל מין ומין בפני עצמו, או אפילו כל ברירה וברירה בפני עצמה, כי מעשה ידיו כולם, רק דעת הפרט לכל אחד בדרך כלל הן לזדק, והן לרשע ידענו, ולעולם ידע אומנות הנודעות, ובעבור שתעמודנה נפשות הנדיקים ותהיינה קיימת לעולם ע"כ ידע אותם, והנה למעלה (ד, ה) צפ' והאדם ידע פי' הו' ז"ל, כי מלת טוב כלל ורע חלק, כי מלת טוב מרמוז על רכללים שהם המינים, בעבור שהם שמורים ועומדים, ומלת רע רמוז על הפרטים שהם אוצדים ונפסדים, והפרט הוא החלק, ולפי"ז יפרש בעל א"י שהכל ידע כל חלק, ר"ל שהשם יודע כל הגמלאים בעולם השפל, ומשגית עליהם בדרך כלל, ר"ל שהוא משגיח על כל המינים שיעמדו תמיד, ולא יאכזרו, ואינו משגיח בפרטים, וכן כתב הו' ז"ל (יסוד מורה שער העשירי) כי השם לכדו בורא הכל ויודע חלקי הכל, בדרך כלל כי החלקים משתנים, ועיין צפ"י (לתהלים עג יב) שכתב שם וז"ל, העטם שלדיקים יודעים דעת אמת, שיש אלוה נשגב מדעת אדם, והוא חכם לב שידע הכללים שהם עומדים והחלקים שהם הפרטים הם משתנים בכל עת :

(עו) בלומר אחר שהוא יודע כל חלק, למה תכלה האף אותם, אחר שידעת הנדיקים שבהם : (עו) פי' כי אם לא תשגיח עליהם בפרט כי בפתח תהת הה"א : (עט) כי ה"א התימה : (פ) לפני אות הגרון : (פא) לשון כליון :

וסוף

סקורי רש"י : עג) סנהד' קט ב, ב"ר פמ"ט י. עד) ב"ר פמ"ט ז. שמו"ר פמ"א ד ויק"ר פי"א ה, ופיין תנחומא א בשלת אות טז, ב"ר מ' יח ובספרי בהשלותך פ' פד ובמכילתא בשלת פ' ו כסגנון אחר, ועיין מדות סופרים על המכילתא מה שהעיר ע"ז. עה) ש"י יג. עו) למטה מד יח. עז) כן הוא אגדת בראשית ס' כב כלבוך רש"י, ובכ"ר שם, ויגשו בני יהודה אל יבוע (יהושע יד ו). עח) מ"א ית כא. עט) פיין ב"ר מט ה, תנחומא א וירא אות ת.

# אונקלוס

## בראשית יח וירא

קיג 225

צִדִּיקֵי עַם־רִשָּׁעִי כִּי אֲוִלֵי יֵשׁוּ הַמִּשִּׁים  
 צִדִּיקֵיכֶם בְּתוֹךְ הָעִיר הָאֵף תִּסְפָּה  
 וְלֹא־תִשָּׂא לְמָקוֹם לְמַעַן הַמִּשִּׁים  
 הַצִּדִּיקִים אֲשֶׁר בְּקִרְבָּהּ: כִּי חָלְלָה  
 לָךְ מַעֲשֵׂת אוֹ כַּדְבָר הַזֶּה לְהַמִּית  
 צִדִּיק עַם־רִשָּׁע וְהָיָה כַּצִּדִּיק  
 כַּרִּשָּׁע חָלְלָה לָךְ הַשֵּׁפֶט כָּל־

אברהם ואמר הברני  
 תשיצו זבאה עם חיבא:  
 כי מאים אית חמשין  
 זבאין פנו קרתא הברני  
 תשיצו ולא תשבוק  
 לאתרא פדיל חמשין  
 זבאין די בגנה:  
 כי קושטא אנן דינך  
 מלמעבד פפתנמא הדין  
 לקטלא זבאה עם חיבא  
 ויהי זבאה פחיבא  
 קושטא אנן דינך הדין  
 רשי

### אבן עזרא

אספה עלימו דעות (דברי לב כג) (פ), ואם הם  
 שני בנינים (פ) [לא]: כך ולא תשא למקום.  
 בטעם תסלח (מ) כמו „נושא עון“ (שמות לד  
 ז) (יט) למקום הוא סדום (יט) כי בעבורו נגש  
 אברהם להציל את לוט (יט) [לב]: כה חלילה.  
 דבר שלא יתכן (יז) [לג] וי"א שהסלה בטעם  
 חלול (פ) [לד] שאין בו כלום (ט) [לה]: והיה

(כד) אולי יש חמשים צדיקים. עשרה  
 לדיקים לכל כרך וכרך כי ה' מקומות יש (פ):  
 (כה) חלילה לך. וא"ת לא ילילו הצדיקים את  
 הרשעים למה תמית הצדיקים: חלילה לך.  
 חולין הוא לך (פא) יאמרו כך הוא אומנתו  
 שוטף הכל הצדיקים ורשעים כך עשית לדור  
 המצול ולדור הפלגה (פב): כדבר הזה. לא הוא  
 ולא כיוצא בו (פג): חלילה לך. לעולם הבא (פד):

השופט כל הארץ. נקוד בחטף פתח ה"א

### קרני אור

המושכלת הסוללת שמעמדת אותם: [לא] ספה שאינה  
 סמוכה למלת „על“ היא כליון והשחתה בכל המקרה, סן תספה  
 (למטה יט יז) „בקבו נפשי לספותה“ (תה' מ טו), וכן כולם  
 מאין יולא, ואשר הם רבוי ותוספות דבר על דבר, לרין  
 לסמוך לו מלת „על“ „ספו שנה על שנה“ (ישעי' כט א)  
 „ספות חטאת על חטאת“ (בס' ל א) (רו"ה):  
 [לב] וע"ז כתב הרש"ד כי אין לחסוד את אברהם שלא  
 יחוש על אצדן כל הערים ולא ידאג רק על  
 קרובו, ויפרש שהכוונה על המקום אשר ימלאון שם הצדיקים,  
 אם בסדום או באחרת: [לג] והרד"ק כבש „חלל“ ור"ס  
 ן מלך פי' ענין חלול, וסוף תמונת הקדושה, ואו"ת „קושטא  
 אינו דין“, וכתב הרש"ד ולא ידעתי לכוונתו על המלה,  
 כי לא תרגם רק הכוונה, ואולי כיון ג"כ לפירשׁ חולין הוא  
 לך, רק לכבוד השם שינסה בלשון שלא ליחס אליו פחיתות  
 או חכרון, והכוונה פי' מלשון המהנה ופיכוב עיי"ש שהביא  
 ראיות ע"ז, ולפי"ז חלילה לך מעשות הדבר הזה, פי' המתן  
 נא והתעבב מלעשות כדבר הזה, ומלת חלילה היא מלה  
 בקביות, ואין במאמר שום נדנד פחיתות וחסרון מעלה:  
 [לד] וכן פי' הרש"ס (יריעות שלמה ה"א חוב' א יריעה א)  
 חזרת חלילה על חלל וריקות כזולת שיהי' שם  
 דבר שיש בו ממש המסובב מן המסבב עיי"ש ההבדל בין  
 כובב, ומקיף, לשם „חלל“: [לה] וכן הוא כדנז"ל על תוכו

### יהל אור

(פב) וסוף הפסוק „חלי אכלה בס“ ואכלה כפל  
 לשון של „אספה“ „וכן פי'  
 שם הח' ז"ל „והנכון כמו אכלה“ מגורת האף  
 תספה, ואם הוא מבנין אחר, והטעם שלא תשאר רעה  
 שלא תבואם: (פג) כי תספה התי"ו צהורק הוא מבנין  
 הקל, ואספה האל"ף בפתח הוא מבנין הכבד הנוסף  
 מבנין הפעיל: (פד) כי כליחת העון היא נשיאתו  
 ונטילתו מעל האדם: (פה) וכן פי' הח' ז"ל (למעלה  
 ד יג) „נבוא כטעם סלוח“, כי שרש „נשא“ הבא אלל  
 העון וחטא אם יווחם לשם ית' יהיה הטעם בו כליחה,  
 ואם ישוב לאדם, יהיה ענינו סבל ונשיאת העונם:  
 (פו) כי כן יאמר „בתוך העיר“, וכן היה המענה „אם  
 אמלא בסדום“: (פז) וכן הוא (בפדר"א פ' כה),  
 התחיל מבקש ומתהנן לפניו על לוט בן אהיו וכו' כנאמר  
 „האף תספה לדיק עם רשע“ (פי' שדרש מ"ש לדיק לשון  
 יחיד שנתכוין תהלה על לוט בזה), וכן פי' הרד"א  
 שאברהם לא התפלל בתהלת דבריו במאמר החמשים  
 לדיקים על ההמשה כרכים כמו שהסכימו עליו המפרשים  
 כולם עשרה לכל כרך, כי כל ישעו והפלו הי' להציל את  
 סדום בעבור שהי' שם לוט ובניו ובנותיו וחתניו, לכן  
 אמר בתוך העיר, ולא תשא למקום רומז לסדום:  
 היותו, ופי' נמנע הוא הדבר אלל כבודך, וכן פי' הריקים ומה  
 (פי' תמנע הנשם, והוא מענין חלילה שהוא ענין מניעה: (פט) וכן הסכימו רוב הכמי הלשון, ואם כי לשרש „חלל“  
 חסעה הוראות וכולם סובבים על הוראות הריקות: (ק) ובכ"ז הגי' „כי המלה כטעם שוא כמו  
 הלול שאין בו כלום“, ובמג"ס הגי' „חליל“ והוא כמו חליל ותוף שהוא ענין ריקות: (קא) שני כפי'  
 הדמיון

סקורי רשי: (פ) עיין תיוב"ע ועיין כ"ר פי' מט יג. פא) ע"ז ד' א וכן תיוב"ע. פב) תנחומא א וירא אות ח, תנחומא ב  
 וירא אות י. פג) תנחומא א שס. ועיין כ"ר פמ"ט ט. פד) תנחומא ב שס.

הָאָרֶץ לֹא יַעֲשֶׂה מִשְׁפָּט: ט וַיֹּאמֶר  
 יְהוָה אִם-אֲמַצָּא בְּסָדָם חַמְשִׁים  
 צְדִיקִים בְּתוֹךְ הָעִיר וְנִשְׂאתִי לְכָל-  
 הַמָּקוֹם בְּעִבּוּרָם: כו וַיַּעַן אַבְרָהָם  
 וַיֹּאמֶר הֲנִה-נָא הוֹאֲלֹתִי לְדָבָר  
 אֶל-אֲדֹנָי וְאֲנֹכִי עֹפֵר וְאֹפֵר: כח אֲוִלִי  
 יִחְסְרוּן חַמְשִׁים הַצְּדִיקִים חַמְשֶׁה

(ג'י הדין) כָּל אֲרֻעָא לָא  
 (ג'י ברם) יַעֲבֵד דִּינָא:  
 כו וַיֹּאמֶר יי אִם אֲשַׁכַּח  
 בְּסָדוֹם חַמְשִׁין זַכָּאִין בְּגוֹ  
 קִרְתָּא וְאֲשַׁבּוֹק לְכָל  
 אֲתֵרָא אֲבָדִי לְהוֹן: כו וַיֹּאמֶר  
 אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר הָאֵל כִּי עָנַן  
 שְׂרִיתִי לְמַלְלָא קָדָם יי  
 וְאֲנָא עֹפֵר וְקָטָם:  
 כח מָאִים יִחְסְרוּן חַמְשִׁין  
 זַכָּאִין חַמְשָׁא הַתְּחַבְּל

אבן עזרא

כצדיק ברשע, כאשר יתהברו שני כפיין (כ) היא דרך קצרה (ג) והטעם והיה הצדיק ברשע, והרשע כצדיק (ג) וכן, כי כסוד כפרעה (למטה מד יה) (ה) "כעמי כעמך" (מ"א כב ד), "כחשכה כאורה" (תהי קלט יב) (י) ואיך יתכן שלא יעשה משפט מי שהוא שופט כל הארץ (י) בך וטעם בתוך העיר, (י) שהם יראים את השם בפרהסיא, וכן, "שוטטו בחוצות ירושלים" (ירמיה ה א) (י) כן ואין מלת הואלתי, כמו החילותי (י) רק פי רציתי (ה) ולו, וכן הואיל נוסף, או הם שתי מלות (ה) והטעם אחד (לה) אשוב (ה) והעיקר על יסוד הגוף והם העצמות (ה): כח אולי יחסרון המשה, והטעם

רש"י

של השופט לשון תמיה וכי מי שהוא שופט לא יעשה משפט אמת: (כו) אם אמצא בסדום וגו' לכל המקום, לכל הכרכים, לפי סדום היתה מטרפולין וחשובה מכולם תלה זה הכתוב: (כז) הואלתי, רליתי כמו ויואל משה: ואנכי עפר ואפר, וכבר הייתי ראוי להיות עפר על ידי המלכים ואפר ע"י נמרוד לולי משה" (דברי א ה) (ה) [לוי], וכיף מלת אנכי, וטעם אנכי עפר ואפר, כי עפר הייתי ואפר אשוב (ה) והעצמות (ה): כח אולי יחסרון המשה, והטעם

קרני אור

של דבר ומקום הפנוי אין מספיקין לכתוב תלכ של רשות (שנת יא א) אי יבין ליה כל חללא דעלמא (כ"מ מט א), כל שיש בו חלל טפה (כרכות יט, ב) [לוי] ורז"ה פי' מענין הסכמה, ופי' הואלתי הסכימה דעמי, בדבר שיש להסתפק אם לעשותו, אם לחדול, כשמשכימין לעשותו, יאמר הואיל לעשותו, וכן, ויואל משה" (שמות כ כא), הואילו ופטו כ"י (איוב ו כח): [לוי] ואונקלוס תרגם שם, שרי' מלשון התחלה, ופה תרגם, אסגית' מלשון רבוי, וכן פי' ר"ש ו' פרחון (מחכמה הערוך שרש יאל) וז"ל, הואלתי לדברי אל ד', פי' הרביתי, וכן, הואלט וגשכ" (יחזקאל ו ז), הואיל הלך אחר לו" (יחזקאל ה, יא) פי' הרבה, ויואל משה לשבת את הא"י" (שמות כ כא) עמד עמו הרבה" והרש"ד כביאורו כתב, אכל מה שהתרגם אונקלוס אסגית' לשון רבוי לא ידעתי לכוונתו, והנה בקצת ספרים הגו' מה בת"א, שרית', ועיין בא"ג שכתב, הואלתי", שרית' והגיו' אסגית' עכ"ל. ולפי הנראה היתה הגו' לפני הרד"ק ז"ל ג"כ מה בת"א, שרית', וז"ל הרד"ק כפי' (כ"ב ז כט) על הפ', ופתה הואל ובדרך וגו', הואל עיין רלון ומפן, כמו, ויואל משה", הואל נא ולין", הנה נא הואלתי", ויז"ת לשון התחלה, שרי' כמו שחרגם אונקלוס הנה הואלתי הראשון, שרית', וכת"א דפוס כביזיטה הגו', אסגית': [לח] וחכמי הלשון הבדילו בין אני ואנכי, אנכי מורה על עולם הדבר, ועלמותו של המדבר, כאלו אמר אני עשיתי עביתי זה, אכל אני מורה על המדבר כעוד לבד, ואין בלשון הזה שיהי' ממש על עצמו, והוא היפך מלת אחת, כי אני למדב', ואחת לטכת, והתי"ו

יהל אור

הדמיון: (כב) פי' כאשר יתהברו שני כפי' הדמיון יורו על הפלגת הדמיון והזוק השיווי ביניהם, וזהו הכוונה זה כזה וזה כזה, רק שקיבל בלשון וכן כתב הרד"ק בהתחבר שני כפי' הדמיון הוא לקצר הענין: (כג) וכן פה פירושו, והיה כלדיק ברשע, והרשע כלדיק שניהם שוים, רק שקיבל בלשון: (כד) ופי' שם הח' ז"ל, אהה כמלך והמלך כמוך, וכן כל שני כפיין שהן זה אח"י, והיא דרך קצרה": (כה) וכן פי' שם הח' ז"ל, ומלת כחשכה כאורה דרך קצרה, "כעבד באדוניו", כעמי כעמך" והטעם עמי כעמך ועמך כעמי אין הפרש ביניהם": (כו) אם כל הארץ אחת שופט ותעמידנה במשפט לא תעשה משפט במקום ממנה, זה לא יתכן (כז) ר"ל אחר שאמר בסדום מה טעם בתוך העיר: (כח) פי' בפרהסיא: (כט) זה הוא דעת יוציא שחרגם שרית' לשון התחלה: (ק) וכן פי' רש"י ז"ל, רליתי, ופי' רליתי לדבר עוד אל ד' וכן פי' הרד"ק ור"ש ו' מלך והרלכ"ג שנינו הרלון וההפך:

חמ"ם וגזמתו על עפר ואפר": (קד) וכן פי' הח' ז"ל (למעלה ג יח) פי' העלמות תולדות מהעפר, ועל

### אונקלוס

בראשית יה וירא קיד 227

הַתְּשִׁיחַת בַּחֲמִשָּׁה אֶת־כָּל־הָעִיר  
 וַיֹּאמֶר לֹא אֲשַׁחֵת אִם־אֲמַצָּא  
 שֵׁם אַרְבָּעִים וְחַמְשָׁה: כִּי וַיִּסַּף  
 עוֹד לְדַבֵּר אֵלָיו וַיֹּאמֶר אֱלֹהֵי  
 יִמְצְאוּן שֵׁם אַרְבָּעִים וַיֹּאמֶר לֹא  
 אֲעִשֶׂה בְּעִבּוֹר הָאֲרָבָעִים:  
 וַיֹּאמֶר אֱלֹהֵי יְהוָה לְאֲדָנָי  
 וְאֲדַבֵּר אֱלֹהֵי יִמְצְאוּן שֵׁם שְׁלֹשִׁים  
 וַיֹּאמֶר לֹא אֲעִשֶׂה אִם־אֲמַצָּא שֵׁם  
 שְׁלֹשִׁים: לֹא וַיֹּאמֶר הַנְּהַנְּאִהוּאֲלֵתִי  
 לְדַבֵּר אֶל־אֲדָנָי אֱלֹהֵי יִמְצְאוּן שֵׁם  
 עֶשְׂרִים וַיֹּאמֶר לֹא אֲשַׁחֵת בְּעִבּוֹר

בַּחֲמִשָּׁה יָת כָּל קָרְתָא  
 וַאֲמַר לֹא אֲחַבֵּל אִם  
 אֲשַׁבַח תַּמָּן אַרְבָּעִין  
 וְחַמְשָׁה: כִּי וְאוֹסִיף עוֹד  
 לְמַלְלָא קְדַמוּהִי וַאֲמַר  
 מָאִים יִשְׁתַּבְּחוּן תַּמָּן  
 אַרְבָּעִין וַאֲמַר לֹא אֶעֱבֹד  
 בְּמִרְא בְּדִיל אַרְבָּעִין:  
 וַיֹּאמֶר לֹא כְעַן יִתְקַף  
 קָדָם (נִי רוּגְזָא) דִּי  
 נְאֻמְלִל מָאִים יִשְׁתַּבְּחוּן  
 תַּמָּן תְּלָתִין וַאֲמַר לֹא  
 אֶעֱבֹד בְּמִרְא אִם אֲשַׁבַח  
 תַּמָּן תְּלָתִין: לֹא וַאֲמַר  
 הָא כְעַן שְׂרִיתִי לְמַלְלָא  
 קָדָם וִי מָאִים יִשְׁתַּבְּחוּן  
 תַּמָּן עֶשְׂרִין וַאֲמַר לֹא  
 אֲחַבֵּל בְּדִיל עֶשְׂרִין

#### אבן עזרא

#### רש"י

אולי תחסר עשירית מהמספר (ק) [לפ], וטעם  
 התשחית בחמשה בעבור החמשה שיחסרו את  
 הכל (ק) ואח"כ אמר, אולי יחסרון התשיעית  
 מהמספר (ק) אשר אמרתי, אם ימצאון שם לא  
 אשחיתם, וטעם לא אעשה בעבור הארבעים,  
 לא אעשה השחתה (ק) [מ] ושלל יאריך חבר  
 שני החסרונים (ק) אחר כן, אם יחסר הרביעית (ק)  
 גם השלישית (ק) גם ההצ"י (ק), וי"א למה לא הפחית מעשרה, בעבור היות שנים בכל עיר,  
 כי חמש ערים היו (ק) וזה איננו נכון, בעבור שאמר בסדרם לבדה (ק) ואע"פ שהבסינו ז"ל  
 העתיקו (ק) שאין תפלה בצבור פחות מעשרה, גם זה הפסוק יחזיק ידו אסונתינו (ק) [מא]:

רחמיק אשר עמדו לי (סה): (כת) התשחית  
 בחמשה. והרי הן ט' לכל כרך וחתה לדיקו  
 של עולם תלטרף עמהם (ט): (כט) אולי  
 ימצאון שם ארבעים. וימלטו ד' הכרכים. וכן  
 שלשים ילילו ג' מהם או כ' ילילו ז' מהם

#### קרני אור

#### יהל אור

דגושה הוא הנלעת בט"ן כי היה ראוי שיאמר בכנוי הנכח  
 אנתה, ובתרגום אנת, אבל מלח אנכי, אין לו טכח, כי  
 מרמו על שלמו, וכן פי' רב"ח ע"פ, גם אני ידפתי כי כתם  
 לבבך" (למטה כ ו). אנכי יותר פנימי מן אני ועיין למטה  
 כו י"ט קרני אור הערה ד, ובפי' הח' ז"ל (שמות ג י"א)  
 ובניאורו שם מה שבארכתי בזה: [לפ] ידוע שרוב, אולי  
 כמו, אלו" ולכן בא אמרו המעשה, כמו זה התשחית וגו',  
 וכן אולי לא תאבה (למטה כד ה) הכה"כ אשיב וגו', וכן  
 טולס: [מ] בארבעים, ובליב, כתיב לא אעשה, ובשאר  
 לא אשחית, וסימן עי"ן אעשה שהוא כפ"ס, וכן סך ארבעים  
 ובליב (ו' מלך): [מא] והוסיף אברהם לנקש עליהם  
 מדרגה אחר מדרגה, עד הגיעו לפטרה, לכיחוס המספר  
 כעין אסמכתא לדבריהם ז"ל שהרי לא התפלל על פחות

כן הם כבדות, ואין להם הרגשה והם מוסדי הגוף:  
 (קה) במספר חמשים: (קז) פי' תשחית הכל, ולא  
 תשא למקום בעבור הארבעים וחמשה לדיקים אם יהי'  
 בזה: (קז) במספר חמשה וארבעים והם חמשה:  
 (קה) כמו שאמר לא אשחית כי הענין אחד: (קט) שני  
 פעמים חמשה, כי מתהלה הפחית חמשה, ואח"כ  
 הפחית עשרה: (קי) מן ארבעים וזיקש על שלשים:  
 (קי"א) מן שלשים וזיקש על עשרים: (קי"ב) מן עשרים  
 וזיקש על עשרה: (קי"ג) ולכן זיקש על עשרה להליל  
 החמשה עירות: (קיד) ובמו שפי' (למעלה פסוק כד)  
 כי זיקש על סדוס בעבור שהי' לוס שם: (קטו) כן  
 הוא בנ' (ברכות ז, ב, מז, ב, מגילה כ"א ב): (קטז) והוא

מעשה

מבני רש"י: (סה) פיין ב"ר פמ"ט י"א, ילקוט ר' פ"ג (פו) ב"ר פמ"ט ס.

בראשית יח וירא

אונקלוס

הַעֲשָׂרִים : לֵב וַיֹּאמֶר אֱלֹהֵי יִתְרוֹ  
 לְאֵדְנִי וַאֲדַבְּרָה אִךְ הַפֵּעַם אֲוִלִי  
 יִמְצְאוּן שָׁם עֵשְׂרָה וַיֹּאמֶר לֹא  
 אֲשַׁחֲוֶה בְּעִבּוֹר הָעֵשְׂרָה : לֵב וַיֵּלֶךְ  
 יְהוָה פֶּאֶשֶׁר כָּלָה לְדַבֵּר אֱלֹהֵי  
 אַבְרָהָם וַאֲבָרָהָם שָׁב לְמַקְוֹ :  
 שְׁלִישִׁי יֵט א וַיָּבֹאוּ שְׁנֵי הַמַּלְאָכִים  
 סְדֻמָּה בְּעָרְב וְלוֹט יָשָׁב בְּשַׁעַר־  
 סְדֻם וַיֵּרְא לֹט וַיִּקָּם לְקִרְאתָם

לֵב וַאֲמַר לֹא כַעַן יִתְקַף  
 קָדָם יי וַאֲמַלְלֵם בְּרַם  
 זְמַנָּא תְדַא מְאִים  
 יִשְׁתַּכְּחֻן תַּמָּן עֵשְׂרָה  
 וַאֲמַר לֹא אֲתַבֵּל בְּדִיל  
 עֵשְׂרָה : לֵב וַאֲסַתְּלַק  
 יִקְרָא דִי כִד שְׁעֵי  
 לְמַלְלָא עִם אַבְרָהָם  
 וַאֲבָרָהָם תָּב לְאַתְרָהּ :  
 א וְעַלֵי תְרִין מַלְאָכִיא  
 לְסְדוֹם בְּרַמְשָׁא וְלוֹט  
 יָתֵב בְּתַרְעָא (י"י בְּתַרְע) :  
 דְּסְדוֹם וְהוּא לֹט וְקָם  
 לְקִרְמוֹתֵהוּן וַסְגִיד עַל

אבן עזרא

רש"י

פג ואברהם שב למקומו . אל חברון , וזאת  
 המראה היתה במקום שהלך אברהם לשלוח  
 המלאכים (ק"ה) ומיטם וישקוף על פני סדום (ק"ה)  
 ואעפ"י שהוא כתוב „וישכב אברהם בבקר וישקוף  
 על פני סדום“ (למטה יש בו כה) אחר צאת  
 השמש היה (ק"ט) כי לא נהפכה סדום בלילה  
 כי בן העיד הכתוב (ק"ט) :

או י יצילו אחת מהם פו) : (לכ) אולי ימצאון  
 שם עשרה . על פחות לא ביקש אמר דור  
 המצול היו ח' נח ובניו וגו' ולא הלילו  
 על דורן . ועל ט' ע"י לירוף כבר בקש ולא  
 מלא : (לג) וילך ה' וגו' . כיון שנסתתק  
 הסניגור הלך לו הדיין פה) : ואברהם שב  
 למקומו . כסתלק הדיין כסתלק הסניגור והקטיגור

א יפ"י בערב . בפסח מצרים (ה) : אפים . עד  
 מקברג ולפיכך ויבואו שני המלאכים סדומה להשחית . אחד להשחית את סדום ואחד להליל  
 את לוט הוא אותו שבא לרפאות את אברהם והשלישי שבא לבשר את שרה כיון שעשה  
 שלימותו כסתלק לו (ש) : (ח) המלאכים . ולהלן קראם אנשים כשהיתה שכינה עמהם קראם  
 אנשים א) . ד"א אלל אברהם שכחו גדול והיו המלאכים תדירין אללו כאנשים קראם אנשים  
 ואלל לוט קראם מלאכים ב) : בערב . וכי כל כך שהו המלאכים מחזרון לסדום אלל מלאכי  
 רחמים היו וממתינים שמא יוכל אברהם ללמוד עליהם סגוריא ג) : ולוט ישב בשער  
 סדום . ישב כתיב ד) אותו היום מינהו שופט עליהם ה) : וירא לוט וגו' . מבית אברהם

מקברג ולפיכך ויבואו שני המלאכים סדומה להשחית . אחד להשחית את סדום ואחד להליל  
 את לוט הוא אותו שבא לרפאות את אברהם והשלישי שבא לבשר את שרה כיון שעשה  
 שלימותו כסתלק לו (ש) : (ח) המלאכים . ולהלן קראם אנשים כשהיתה שכינה עמהם קראם  
 אנשים א) . ד"א אלל אברהם שכחו גדול והיו המלאכים תדירין אללו כאנשים קראם אנשים  
 ואלל לוט קראם מלאכים ב) : בערב . וכי כל כך שהו המלאכים מחזרון לסדום אלל מלאכי  
 רחמים היו וממתינים שמא יוכל אברהם ללמוד עליהם סגוריא ג) : ולוט ישב בשער  
 סדום . ישב כתיב ד) אותו היום מינהו שופט עליהם ה) : וירא לוט וגו' . מבית אברהם

קרני אור

יהל אור

היותר מעט , שיחן שידבק בו ההשגחה מפני הרבוי , ר"ל  
 שהאנשים הטובים כשהיו עשרה תתחדש בהן השגחה מפני  
 הרבוי זולת ההשגחה הראויה לכל אחד ואחד מהם , ולזה  
 ארז"ל שאין דבר שבקדושה נפתח מעשרה (רלב"ג) :  
 יהי לו להשקיף על סדום : (ק"ט) ואז יאל הוץ מאהלו ואל אל הנקום אשר הגיע לו שם זאת הנבואה בהפרד  
 האנשים הנביאים מנונו אז המלאכים , אשר התפלל לשם יהי על דבר הצלת סדום : (קכ) למטה (יט כג) , השמש  
 יאל אל הארץ ואח"כ וד' המטיר , כדעת הרמב"ן שלא נעשה דבר עד שבא לוט לטעה :  
 (א) בשמות (יב ו) נפ' „בין הערבים“ אמר הח' ז"ל שם , כי שני ערבים הם , האחד עריבת השמש ,  
 והוא עת ביאתו תחת הארץ , והשני ביאת אורו הנראה בעצים , והנה יש ביניהם קרוב  
 משעה

מעשרה : (ק"ז) וכן פי' הרלב"ג , כי זאת הנבואה באתהו  
 בדרך רחוקה מעט מאהלו מעת לאתו ללויית אללו  
 האנשים ועיין (למעלה יח יג הערה נו) : (ק"ח) כי  
 משם עד סדום לא יהיה רחוק כ"כ כמו מחזרון , ובאפשרי  
 יהי לו להשקיף על סדום : (ק"ט) ואז יאל הוץ מאהלו ואל אל הנקום אשר הגיע לו שם זאת הנבואה בהפרד  
 האנשים הנביאים מנונו אז המלאכים , אשר התפלל לשם יהי על דבר הצלת סדום : (קכ) למטה (יט כג) , השמש  
 יאל אל הארץ ואח"כ וד' המטיר , כדעת הרמב"ן שלא נעשה דבר עד שבא לוט לטעה :  
 (א) בשמות (יב ו) נפ' „בין הערבים“ אמר הח' ז"ל שם , כי שני ערבים הם , האחד עריבת השמש ,  
 והוא עת ביאתו תחת הארץ , והשני ביאת אורו הנראה בעצים , והנה יש ביניהם קרוב  
 משעה

סקורי רש"י : פז) וכן תיכ"פ . פח) תחומא ח' שם ב"ר פמ"ט יד . פט) ב"ר פ"ג ב , תחומא ח' שם , תחומא ב וירא אות טו וכ' ,  
 וע"ש הערה לו . א) ב"ר שם . ב) ב"ר שם תחומא ב וירא אות כ . ג) ב"ר פ"ג ח' תחומא ב וירא  
 אות כא . ד) עיין מקורי רש"י למעלה יח א ועיין מדרש שמואל ספ"א ובמדרש שמואל הול' רש"י פ"א . ה) ב"ר פצ"ח ג  
 פ"ג ג פ"ח ו תחומא ב וירא אות כא סדר"א פכ"ה .



סָדָם נָסְבוּ עַל-הַבַּיִת מִנֶּעַר וְעַד-  
 זָקֵן כָּל-הָעָם מִקְצֵה: <sup>ה</sup> וַיִּקְרְאוּ  
 אֶל-לוֹט וַיֹּאמְרוּ לוֹ אֵיךְ הָאֲנָשִׁים  
 אֲשֶׁר-בָּאוּ אֵלֶיךָ הַלַּיְלָה הַזֶּה יוֹצִיאֵם  
 אֵלֵינוּ וְנִדְעָה אֹתָם: <sup>ו</sup> וַיֵּצֵא אֲלֵהֶם  
 לוֹט הַפֶּתַח וְהַדְלִיל סָגַר אַחֲרָיו:  
 וַיֹּאמֶר אֶל-נָא אַחֵי תִרְעוּ: <sup>ה</sup> הֲהִנֵּה-  
 נָא לִי שְׁתֵּי-בָנוֹת אֲשֶׁר לֹא-יָדְעוּ  
 אִישׁ אוֹצִיאֵנָא אֶתְהֵן אֵלֵיכֶם  
 וַעֲשׂוּ לָהֶן כַּטּוֹב בְּעֵינֵיכֶם רַק  
 לְאֲנָשִׁים הָאֵל אֶל-תַּעֲשׂוּ דְבַר

עַל בֵּיתָא מִנֶּעוּלִימָא וְעַד  
 סָבָא כָּל עַמָּא מִסּוּפְיָה:  
<sup>ה</sup> וַיִּקְרוּ לְלוֹט וַיֹּאמְרוּ לֵיהּ  
 אֵן גְּבַרְיָא דִּי אֲתוּ לְוִתְךָ  
 לַיְלָיָא אִפְקִינוּ לְוִתְנָא  
 וְנִדְעֵי יִתְהוֹן: <sup>ו</sup> וַיִּנְפֵק  
 לְוִתְהוֹן לוֹט לְתַרְעָא  
 וְדָשָׂא אֶחָד בְּתַרוּתֵי:  
<sup>ז</sup> וַיֹּאמֶר בְּבָעֵי כְעֵן אַחֵי  
 לָא תְבַאֲשׂוּן: <sup>ה</sup> הֲהִיא כְעֵן  
 לִי פְרִתִין בְּנֵן דִּי לָא  
 יָדְעִין גְּבַר אִפְקִי כְעֵן  
 יִתְהוּ לְוִתְכוּן וְעֵיבִידוּ  
 לָהֶן כְּדַתְקוּן בְּעֵינֵיכוּן  
 לְחוּד לְגַבְרִיא הָאֲלֵין  
 לָא תַעֲבִדוּן מִדְעַם אַרְי

אבן עזרא

העם מקצה . שלא היו סמוכים (י) אל הבית (י) :  
 ה ונדעה אותם . כנוי לשכיבה (י) [ב] :  
 ה הפתחה . אל הפתח (י) תיזו דלת סימן  
 נקבה (י) ונסצא חסר (י) [ג] : ה ידעו איש .  
 לשון רבים ורבות בפעל שעבר בלא תוספות  
 ויזו פתוח שוה (י) : האל . (י) כמו האלה (י)

רש"י

העיר היו צפיהם של מלאכים שהיו  
 שואלים ללוט מה טיבם ומעשיהם והוא  
 אמר להם רובם רשעים . עודם מדברים  
 בהם ואנשי סדום וגו' . ופסוטו של  
 מקרא ואנשי העיר אנשי רשע נסבו על  
 הבית ועל שהיו רשעים נקראים אנשי  
 רעים וחטאים : כל העם מקצה .  
 מקלה העיר עד הקלה שאין אחד מוחה בידם (י)  
 (ה) ונדעה אתם . במשכב זכר כמו (י) אשר לא ידעו איש (י) : (ח) האל . כמו האלה :

סדום כמו שאמר הכתוב ואנשי סדום  
 מקלה העיר עד הקלה שאין אחד מוחה בידם (י)  
 (ה) ונדעה אתם . במשכב זכר כמו (י) אשר לא ידעו איש (י) : (ח) האל . כמו האלה :

קרני אור

כאשר דברתי : [ב] וכן הוא בדכ"ל , דמתכוונת לוט . הגם  
 נא לי שתי בנות אשר לא ידעו איש למדנו זה , פי' נתברר  
 כי טעם ונדעה אותם , כטעם אשר לא ידעו איש , ודע  
 אדם עוד את אשתו (למטה ד' כה) ודומיהם , שהוליא  
 הכיאה כלשון ידיעה , ופי' (יזכר כג ב , תחומא וירא סי'  
 יב) [ג] ור' יונה ה' גנאת פי' מלשון רוממות , כמו , דל פיני

הכפולים כי שרשו , סבב : (טו) והגוי' בכ"י רש"י  
 , שהי' סמוכים ושלא הי' סמוכים : (יז) ובכ"י יש"ר  
 הגוי' , שהי' , ושלא הי' סמוכים אל הבית , ופי' כן  
 בעבור מלת , מקצה וכולם נתקבצו להרע לאורחים  
 שבאו : (יח) שרש , ידע' כנוי לשכיבה , וכן , אשר  
 לא ידעו איש' (למטה יט ז) כי הכל נובע מלשון ידיעה  
 ממש , והושאל אל האהבה , ואל ההשגה , ואל המשגל : (יט) וההיא שבסוף במקום למ"ד בתהלתה , והפתח  
 הוא החלל שבו נכנסים ויוצאים , והדלת הוא הסוכב לנעול ולפתוח : (כ) דערו שאין התי"ו שרשית בדלת :  
 (כא) ובכ"י נוסף , על דל שפתי' , ופי' תיזו מן דלת סימן נקבה וגמלא חסר , גמלא במקרא חסר התי"ו , נלרה על  
 דל שפתי' (תה' קמא ג) שם מלת , דל' מן , דלת' , וכן פי' התי"ו ז"ל שם וז"ל , מלת דל , כמו דלת , כי התי"ו  
 סימן לשון נקבה , הדלת תסוב על לירה' (משלי כו יד) , והנה הטעם כמו פתחי פיך : (כב) פי' כי כלשון סכר  
 השמש מלה אחת לזכרים ולנקבות , כמו ידעו , אכלו , עשו , רק אם יהי' בוי"ו המהפכת מעבר לעתיד שנקודה  
 פתח , אז יש הכלל לזכרים ואמר וידעו , ויאכלו , ולנקבות ותדענה , ותאכלנה , אבל כל זמן שזאת הוי"ו הפתוחה לא  
 תהי' נוספת הכל שוה לזכרים ולנקבות : (כג) אל הוא מלת הכנוי הרומז לרבים וזכרים ונקבות , ואחרי המתואר  
 כמו פה , ולהאנשים האל' הגויס האל' (דבר' ז כב) : (כד) , מבל התועבות האלה' (ויקרא יח , כו) :

מקורי רש"י : יג) כ"ר שס . יד) פי' ת' . טו) כ"ר שס .

# אונקלוס

## בראשית יט וירא

קטז 231

כִּי־עַל־כֵּן בָּאוּ בְּצַל קִרְתִּי :  
 וַיֹּאמְרוּ | גַּשׁ־הֵלָאָה וַיֹּאמְרוּ  
 הַאֲחֵד בָּא־לָגוּר וַיִּשְׁפֹּט שְׁפוֹט  
 עִתָּה נִרְעֵ לָךְ מֵהֶם וַיַּפְצְרוּ בְּאִישׁ  
 בְּלוֹט מְאֹד וַיִּגְשׁוּ לְשֹׁבֵר הַדֶּלֶת:  
 וַיִּשְׁלְחוּ הָאֲנָשִׁים אֶת־יָדָם וַיָּבִיאוּ  
 אֶת־לוֹט אֲלֵיהֶם הַבַּיְתָה וְאֶת־  
 הַדֶּלֶת סָגְרוּ : וְאֶת־הָאֲנָשִׁים  
 אֲשֶׁר־פָּתַח הַבַּיִת הִכּוּ בַּסִּנּוּרִים  
 מִקָּטָן וְעַד־גָּדוֹל וַיָּלֹאוּ לְמִצָּא  
 הַפֶּתַח : יב וַיֹּאמְרוּ הָאֲנָשִׁים אֶל־

על כן עלו בטל שרונתי :  
 וַיֹּאמְרוּ קָרַב לְהֵלָא  
 וַיֹּאמְרוּ חַד אָתָּה  
 לְאֵתוֹתָבָא וְהָא דִּינָן דִּינָא  
 כְּעֵן נִבְאָשׁ לָךְ מִדִּילְהוֹן  
 וְתִקִּיפִי בְּנִבְרָא בְּלוֹט  
 לְחַדָּא וְקָרִיבֵנוּ לְמַתְבַּר  
 דְּשָׂא : י ואנשינו גבריא  
 ית ידיהון ואביאנו ית  
 לוט לותיהון לביתה וית  
 דשא אתרו : י ויתגבריא  
 די בתרע ביתא מהו  
 בשבריא מועירא ועד  
 רבא ולאו לאשכחא  
 תרעא : יב ויאמרו גבריא

### אכן עזרא

ויאמר הנאון, כי בעבור השלישי שלא בא אמר  
 כן (יב) וזה הטעם רחוק, כי גם שתי הלשונות (י)  
 תמצאם בלשון ארמית (י) (יד) : יא בסנורים.  
 מלה רביעית (יג) וחברתה במעשה אלישע (ט)

ללדין ותחרחק ממנו וכן כל הלאה שבמקרא לשון רחוק כמו (י) זרה הלאה (יח) הנה  
 החלי ממך והלאה. גש הלאה. המשך להלן בלשון לע"ז עריטידנו"ש ודבר נזיפה הוא (יט)  
 לאמר חין אנו חוששין לך ודומה לו (כ) קרב אליך אל תגש צי. וכן בא) גשה לי ואשבה.  
 המשך ללדין בעבורי ואשב אלך. אתה מליץ על האורחים איך מלאך לצד. על  
 שאמר להם על הצנות אמרו לו גש הלאה לשון נחת. ועל שהיה מליץ על האורחים  
 אמרו האחד בא לגור. אדם נכרי יחידי אתה צינינו שבאת לגור וישפוט שפוט.  
 שנעשית מוכיח אותנו : הדלת. הסובבת לנעול ולפתוח : (יא) פתח. הוא החלל שבן  
 נכנסין ויולדין : בסנורים. מכת עורון (יב) : מקטן ועד גדול. הקטנים התחילו בעבירה

### רש"י

כי על כן באו. כי הטובה הזאת תעשו  
 לכבודי על אשר באו כלל קורתי. חרגום בטלל  
 שרותי. חרגום של קורה שרותא : (ט) ויאמרו  
 גש הלאה. קרב להלאה (יז) כלומר התקרב

### קרני אור

למרום (ישעי' לח יד), וכן פי' רש"י והרד"ק שם, והוא קרוב  
 מפניט, שהוא ענין נכחות וכוחות, בעבור שהדלת מתרוממת  
 ומתנשפת : [ד] ובמשנה משקלו, אלו, הכי הפירות האלו  
 (פס"ג ד ה) אלו מסהרין ואלו "מטמאין", (יבמות א ב) :

כפי' על התורה אינו כן, עיין שמות א א שכתב, ומלת אלה גם בהסרין הה"א שזה לזכרים ולנקבות וכו' ויקרא  
 יח כז, שה"פ, כי את כל התועבת האל, כתב, האל כמו האלה שזה, כמו ההם ההמה, ואין זאת דעת  
 הגאון, ועיין (יסוד מורא שער החמישי) שפי', את כל התועבת האל, על רובם, והוא כדעת הגאון ז"ל :  
 (ט) ר"ל האל, כמו האלה : (כז) הרגומם אחד בלשון ארמית וכן הוא צפי' המיוחס לבח' ז"ל (עזרא ה טו) :  
 (כח) שרשו "סנור" ארבע אותיות : (כט) (כס"ב ו יח) :

### יהל אור

(כה) אמר האל, ואם היה גם מלאך השלישי אמר  
 "האלה, ונראה כי הכלל הזה היה  
 שמור גם אלל רז"ל (צ"ר סד ג) למה לא נאמר האלה  
 אלא האל לומר מקלתן אני כותן לך" ודעת הח' ז"ל  
 צפי' על התורה אינו כן, עיין שמות א א שכתב, ומלת אלה גם בהסרין הה"א שזה לזכרים ולנקבות וכו' ויקרא  
 יח כז, שה"פ, כי את כל התועבת האל, כתב, האל כמו האלה שזה, כמו ההם ההמה, ואין זאת דעת  
 הגאון, ועיין (יסוד מורא שער החמישי) שפי', את כל התועבת האל, על רובם, והוא כדעת הגאון ז"ל :  
 (ט) ר"ל האל, כמו האלה : (כז) הרגומם אחד בלשון ארמית וכן הוא צפי' המיוחס לבח' ז"ל (עזרא ה טו) :  
 (כח) שרשו "סנור" ארבע אותיות : (כט) (כס"ב ו יח) :

מקורי רש"י ז טז) וכן ת"א. יז) במד' יז ב. יח) ש"א כ כב. יט) כדעת ר' יוסי, עיין ילקוט ברא' רמז קג. כ) ישפי'  
 ספ"ה. בא) שם מט כ. כב) עיין רש"י יומא פח ב ד"ה, שנכריי'.

בראשית יט זיורא

אונקלוס

לְלוֹט עוֹד מִן לֶךְ הָבָא  
 חֲתָנָא וּבְנֵיהּ וּבְנֵיהּ וְכָל  
 דִּי לֶךְ בְּקִרְתָּא אִפִּיק מִן  
 אֲתָרָא : י אַרְי מְחַבְּלִין  
 אֲנַחְנָא יְת אֲתָרָא הֲדִין  
 אַרְי סְגִיאת קְבֻלְתָּהוֹן  
 קָדָם : י וְשִׁלְחָנָא : י  
 לְחַבְּלוֹתָהּ : י וְנִפְק לֹט  
 וּמְלִיל עִם חֲתָנֵיהּ נִסְבִּי  
 בְּנֵיהּ וְאָמַר קִימֵי פִיקוּ  
 מִן אֲתָרָא הֲדִין אַרְי  
 מְחַבְּלִין : י יְת קִרְתָּא וְהָהּ  
 כְּמַחְזֵיק בְּעֵינֵי חֲתָנֵיהּ :  
 וּכְמַסַּק צִפְרָא תָּחַת

לוֹט עוֹד מִי־לֶךְ פֹּה חֲתָן וּבְנֵיהּ  
 וּבְנֵיהּ וְכָל אֲשֶׁר־לֶךְ בְּעִיר הוֹצֵא  
 מִן־הַמָּקוֹם : י כִּי־מִשְׁחֵתִים אֲנַחְנוּ  
 אֶת־הַמָּקוֹם הַזֶּה כִּי־גָדְלָה צַעֲקָתָם  
 אֶת־פְּנֵי יְהוָה וַיִּשְׁלַחְנוּ יְהוָה  
 לְשַׁחֲתָהּ : י וַיֵּצֵא לוֹט וַיְדַבֵּר אֶל־  
 חֲתָנָיו לֵקְחֵי בָנְתָיו וַיֹּאמֶר קוּמוּ  
 צֵאוּ מִן־הַמָּקוֹם הַזֶּה כִּי־מִשְׁחֵתִית  
 יְהוָה אֶת־הָעִיר וַיְהִי כַמְצַחַק בְּעֵינֵי  
 חֲתָנָיו : טו וּכְמוֹ הַשָּׁחַר עָלָה וַיֵּאֲצִוּ

רש"י

תחלה שנאמר מנער ועד זקן לפיכך התחילה הפורעניות מהם (ג): (יב) עד לך מי פה. פשוטו של מקרא מי יש לך עוד בעיר הזאת חוץ מאשתך וזנותיך שבבית: חתן ובניך ובנותיך. אם יש לך חתן או בנים וזנות הולא מן המקום: ובניך. בני זנותיך הנשואות ומ"א עוד מאחר שטושין נבלה כזאת מי לך פתחון פה ללמד סגוריא עליהם שכל הלילה היה מליץ עליהם טובות. קרי ביה מי לך פה (יד): (יד) חתניו. שאותן שבבית ארוסות להם (יה): (טו) ויאיצו

אבן עזרא

ופירושו מחשך העין והלב (י): יב עוד מי לך פה. אם יש לך חתן (יא): ובניך. (יג) או חתנים שהם בבניך ובבנותיך (יג) והנה פה טענה ע האומר (יד) כי האחד הלך להציל את לוט (טו) כי הנה שניהם דברו אליו (טו) ועוד, כי משחיתים אנחנו (פסוק יג), גם האחד שדבר לוט אחד בן עמו שאמר לו, ותגדל חסדך (למטה פ' יט) (יז) הוא אמר (יח), "כי לא אוכל לעשות דבר" (למטה פ' כב) (יט): יך לוקחי בנותיו. ב' בנות אחרות היו לו ומתו בסדום (פ) והער הנמצאות (פא) [ו]: טן וכמו. ויאמר ר' יונה

שתי בנות נשואות היה לו בעיר: לקחי בנותיו.

קרני אור

[ה] ורש"י ז"ל פ' "אם יש לך חתן או בנים וזנות הולא מן המקום", וכן פ' ברד"א כי אם כות שלא פ' ללוט בנים זכרים, הנה אמרו לו בנך וזנותיך לדבר בשלות, כאומר בנים וזנות וכל אשר לך הולא מן המקום: [ו] ורש"י ישיג ע"ז, וכתב כי אין הנמלצות מיוטט על המתות שאין נמלצות עוד, רק הוא לתוספות

יהל אור (ל) וכן פ' רש"י ז"ל שם, חולי של שממון, רואה וחיונו יודע מה הוא רואה, וכן פ' הרשב"ם, מכת כורין ושממון, וכן ת"א, בשבריריא והוא חולי של שגעון וסבוב המוח, ורלב"ג פ' "הוא חולי בעין, יסיס אל לפני העין בדרך שלא יסלים הראות", ופ' פ' רש"י ז"ל מכות עורון, וכן תיוב"ט, בחוודרוריא והוא ג"כ פה חתן נשוי או ארוס לבנותיך, כי מלת חתן כולל לו בנים זכרים ויהיה וי"ו ובניך וזנותיך וי"ו השואה ולא וי"ו העטוף: (לד) והוא דעת המפרשים שהביא (למעלה יח א) וכן הוא (ב"ר פ' כ, וכן תיוב"ט): (לה) פ' שהאחד היה משחית והופך את סדום, והאחד היה מליץ: (לו) פ' כי תחלת הפסוק הוא, ויאמרו האנשים אל לוט והנה איננו אחד: (לז) ונראה שהוא היה המליץ: (לח) הוא בעלמו השיב לו, כי לא אוכל, ונראה שהוא היה המליץ וגם המשחית: (לט) עיין ברד"א שהשיג ע"ז: (מ) ויפרש לוקחי בנותיו שלקחוס כבר, וכן תיוב"ט, חתניו דנסיכו ברתייה' בלשון עבר, (ובפד"א פ' כה) שטרפו אנשי סדום אחת מבנותיו הנשואות בסדום: (מא) פ' הנמלצות עתה אלך, ואמר זה, בעבור שאלו השתי בנות אשר לו עתה לא ידען איש.

כטז

סקורי רש"י: כג) כ"ר פ"ג ת' כה) וכן הוא במדרש אגדה. כה) כ"ר פ"ג פ'

# אונקלוס

בראשית יט וירא קיז 233

המלאכים בלוט לאמר קום קח את אשתך ואת שתי בנותיך הנמצאות פן תספה בעון העיר: שונותמה ויחזיקוהאנשים בידו וביד אשתו וביד שתי בנותיו בתמלת יהנה עליו ויצאהו וינחהו

ודחיקו מלאכיה בלוט למימר קום דבר ית אתך ונת תרתין בנתך דאשתכתן ומהימנא עמך דילמא תלקי בחובי קרמא: ואתעבב ואתקפו גבריא בידה ובידא דאתתה וביד תרתין בנתה פרחם (כי כדחם) יי עלוהו ונאפקוהו רשי

## אבן עזרא

הספרדי המדקדק (מג) כי לא יתכן לומר וכמו עלה השחר (מג) [זו] ושכח, ורבו כמו רבוי (זכרי י"ד ח) (מז): ויאיצו, ויציקו (מז) כמו אצים לאמר (שמות ה יג) (מז): מן ואתמה מהפירוש שחבר בן אפרים (מז) שאמר כי ויתמהמה מגורת מה (מז) [ח], והנה שכח כי שני ההי"ן בפיקין (מז), רק הוא לשון עכוב (ז) [ט] ושרשו משולש (מז) והפ"א כפול (מז): ויחזיקו, יבאר כהוציאם, שם הפועל, ואינו כמו "להוציאם הפועלים, והם המלאכים (מז) ואתם (ט)

## קרני אור

ביאור, מדברי המלאכים שאמרו אליו לא תשתדל עוד לפעול את תהגך כי אין פנאי עוד רק לקחת אשתך וכוונתך לפי שנמלאים כעת אתך, ומלת הנמלאות חוזרת גם על אשתך ע"פ וכן פ"י רנ"ו, ויפרשו חתני לוקחי בנותיו שתי בנותיו מיועדות להלקח אליהן, ודעתם שלא ה"י ללוט כ"א שתי בנות ארוכות: [ז] מלת "כמו" הוא להשפעת הזמן, ויכון הוא לפרש, שלא עלה השחר עדיין, רק שהיה הזמן קרוב לעליית השחר וכן תיזכ"ע, ויבא"ן מוסק קרינתא הוה למיסק" ותייה ככ"ף, כחלום הלילה" (במות י"א ד), וכתב ר"י"ה לבן עלית השחר בכמה מקומות, נראה שהוא לשון הסתלקות שחרות הלילה, וכמה מקומות מלאט לבן הסרה בלבן עליה, וכעבור כי לעת בקר יסור השחרות, וידמה כאלו יעלה, לכן נקרא כן, ועיין (למטה לכ מה הערה כג): [ח] וכתב שד"ל, שבתחלה היה דעתו ג"כ שהמלה נגזרת ממלת "מה" כדעת בן אפרים, שחזירו הממהין לו אומר מה, מה, כלומר מה אתה עושה? מה יש לך עוד להתעכב, או שהתמהמה עובק בדבר אחר, וכשחזרו מפל"ג בו שימחר, אומר לו, מה, מה, כלומר מה אתה מבקש ממני, ואת"ל חזר שד"ל מדעתו זה, וכתב כי עיקר לבן התמהמה, הונח על המתעכב, מפני שאינו יודע לגזור בדעתו מה יעשה, והוא שואל לזה ולזה מה אעשה, וחזרו יועלים אותו עלות הפכיות, ומתוך כך אינו עושה כלום, והוא מתעכב מהעדר עליה, וכן בהגדת תם מה בוא אומר, מה זאת? [ט] לשון "תמהמה" נופל על המתעכב שלא ברלוט, ורק כעבור איזה סכה, שתכריחו להתעכב, ואין בו שרש "אחר" שהוא על עכבה ברלוט כמו "ואחר עד עתה" (למטה לכ ה) ועיין בפתיחה לבית ראשון מס' גן נעול ופה הולך להתעכב בעיר לדבר על לב חתניו להלילם, ולולי זאת לא היה מתמהמה רגע: [י] וחרטב"ן פ"י

כתרגומו ודחיקו. מהרוהו: הנמצאות. המזומנות לך בצית להלילם ומ"א יש (כו) וזה ישובו של מקרא: תספה. תהיה כלה (כז) עד תום כל הדור מתורגס עד דסק כל דרא: (טז) ויתמהמה. כדי להליל את ממונס (כח): ויחזיקו. אחד

שפחד ואין בו כח לברוח (מ) [ין], ומלת סארן מצריכ" (ירמ"י לא לב) (נד) והמ"ם ס"י

## יהל אור

כמו שאמר, הנה נא לי שתי בנות אשר לא ידעו איש, וא"כ חתניו נקראו על מה שהיה כבר, ופ"י לוקחי בנותיו שלקחו בנותיו שכבר מתו, והח' ז"ל יוכיח מתיבת "הנמלאות", ורש"י ז"ל יהלק אותם לשנים, ויפרש חתניו הם בעלי ב' בנותיו שהי' נשואות כבר, ולוקחי בנותיו הם שאותן שבצית ארוכות להן: (מז) עיין ערכו בראש הספר: (מג) דעהו כי למה מהפך הכתוב, וכמו השחר עליה ולא עלה השחר, מפני שאותיות בכל"ם אינם נופלים על פעל עבר על מלת "עלה", ע"כ כתוב, וכמו השחר עליה, ומלת "כמו" מורה על מלת "השחר": (מד) והוא ג"כ פועל עבר, ופ"י שם כמו שרבו במלרים כן ירבו בזמן ההוא: (מה) וענינו דחיקה ונחילה למהר דבר: (מו) לשון מהירות ודחיקה, וענינים קרוצים המה, כי הדומק על הכירו לעשות איזה דבר הוא ממהר עליו, וכן ת"א ויוב"ע "ודחיקו": (מז) עיין ערכו בראש הספר: (מח) משני אותיות: (מט) ולדעת הרד"ק במכלל שרשו "מהם" והע"ן כפולה, והמה במפיק, כמו גבה, תמה, אבל אם "המה" משרש "מה" לא שייך מפיק כלל, והרד"ק בשרשיו, חשב אותו בן ד' אותיות ושרשו "מהמה": (נ) וענינו ממשיך להתעכב במקום אחד, או ממשיך בפעולה שהי' לו למהר, "השתי ולא התמהמהתי" (תה' קיט, ס) "ולא יכלו להתמהמה" (שמות, יב, לט) אין בו איחור אלא העכבה בלבד: (נא) פ"י השרש הוא משלשה תיבות "מהה": (נב) דהב"ם, והנה המ"ם הראשון הוא עיקר, והשני הוא הכפול ר"ל נוסף: (נג) וכן פ"י הרד"א, לפי שלוט היה מתעכב, וגם נקטן, לכן החזיקו בו, (נד) שמוסב על הפעולים שהם בני ישראל: (נה) שהוציאו אותם: (נו) מה

שקרו רש"י. כו) עיין ב"ר שס. כז) דבר' ב יד. כח) ב"ר פ"י יא.

שאמר

מִחוּץ לְעִיר: יִוְיֶהוּ כְהוֹצִיאֵם אֹתָם  
 הַחוּצָה וַיֹּאמֶר הַמַּלְטָה עַל־נַפְשָׁךְ  
 אֶל־תְּבִיט אַחֲרֶיךָ וְאֶל־תַּעֲמֹד  
 בְּכַל־הַכָּפָר הַהִרָה הַמַּלְטָה פֶּן־  
 תִּסָּפֶה: יח וַיֹּאמֶר לוֹט אֱלֹהִים אֶל־  
 נָא אֲדֹנָי: יט הִנֵּה־נָא מֵצָא עֲבָדְךָ

וַאֲשֶׁר־הוּא מִבְּרָא לְקָרְתָּא:  
 י"ו וְהָיָה כִּד אֲפִיקוּ יְתֵהוּן  
 לְבָרָא נֹאמֵר הוּם עַל  
 נַפְשָׁךְ לְאִתְּסַתְּכִי לְאַחֲרֶיךָ  
 וְלֹא תִקּוּם בְּכָל מִישְׁרָא  
 לְמִירָא אֲשֶׁתִּזְבּ דְּלִמָּא  
 תִּלְקִי: י"ח וַאֲמַר לוֹט לְהוּן  
 בְּבָעִי כְעֵן רַבּוּנִי (י"ז):  
 י"ט הָא כְעֵן אֲשַׁכַּח עֲבָדְךָ  
 בְּרַחֲמִין קַדְמָךְ וְאַסְגִּיתָא

אבן עזרא

פעולים (ח) : ין אל תביט אחריך . אתה וכל  
 אשר לך (יח) וכן לא תאכל סמנו (יט) [יא] :  
 יין אל גא אדני . חול (ס) [יב] ונקמץ בעבור  
 שהוא סוף פסוק (סא) ויאמר ר' שמואל הספרדי  
 הנגיד ז"ל (סב) כי אל גא מנורת הוואל (סג) ועל  
 דעתי שהוא כמו לא (כה) כי כשאמרו לו ההרה  
 המלט השיב לא בן רבותי ואמר לאחד מהם  
 עבדך (סד) שחשב בעיניו שהוא גדול , גם יש  
 במלאכים שרים (סו) [יג] ותינו מות מובלע

רש"י

מהם היה שליח להלילו וחזירו להפוך את  
 סדום לכך נאמר ויאמר המלט ולא נאמר  
 ויאמרו כט) : (יז) המלט על נפשך . דיך  
 להליל נפשות אל תחוס על הממון : אל  
 תביט אחריך . אתה הרשעת עמהם וזכות  
 חברהם אתה ניולול ל) איך כדאי לראות  
 בפורענותם ואתה ניולול : בכל הכבר . כבר  
 הירדן : ההרה המלט . אלל חברהם ברח  
 שהוא יושב צהר שנאמר לא) ויעתק משם ההרה  
 וחק עכשיו היה יושב שם שנא' לב)  
 עד המקום אשר היה שם אהלה בתחלה חט"פ  
 שכתוב ויאהל חברים וגו' אהלים  
 הרבה היו לו ונמשכו עד חברון . המלט ל' השמטה  
 וכן כל חמלטה שבמקרא  
 אשמולי"ר בלע"ז וכן לב) והמליטה זכר  
 שנשמת העובר מן הרחם לד) . כלפור  
 נמלקה לה) . לא יכלו מלט משא . להשמיט  
 משא הרעי שבנקביהם : (יח) אל גא אדני .

קרני אור

והכוון שהוא כמו ותחזק חלרים על הפס  
 לפהר לשלחם) (שמות יב לב) חף כאלו ה' מושכים  
 בהם בחזקה למהר לשלחם :  
 [יא] וכתב פי' הרמב"ן ז"ל ומה לורך לזה ,  
 ואין העונש ככאן מפני שיעברו על הוהרת  
 המלאך , אבל הוא הזכירם מדעתו  
 שיגיע להם עונש בהכטה הריא , והוא  
 הזכיר את לוט לזכותו , וכל השומע  
 ונוהר , הוא את נפשו היל , וכן  
 הרד"א פי' , כי רק על לוט לבדו חשו ,  
 כי אמרו , המלט על נפשך , אל תביט  
 אחריך , ואל תעמוד בכל בכרך ,  
 כי פעירו לו בלא היתה הפכה  
 בסדום בלבד , כ"א ג"כ בכל פרי  
 בכרך , ולא דבר דבר מזה לאשתו  
 ולא לבנותיו , לפי שלא היו ראויים  
 אליו : [יב] ורו"ל (שכונות לה כ מס'  
 סופרים פ"ד ס"ז) אמרו כל אדני  
 הכתובים באברהם קדש , הכתובים  
 בלוט חול חון מזה שהוא קדש ,  
 שכרי אמרו לו לפחיות את נפשו ,  
 מי שיש בידו להמית ולהחיות ,  
 ויחיה שם השם דנק עם כנה נא ,  
 ופי' ויאמר לוט אליהם , אל תאמרו  
 אלי להמלט הברס , ובנקשה ממך ד'  
 הנה נא מלא פכרך , וכתב הרד"ק ,  
 ודעריבס תימא , שכרי אמר , ויאמר  
 לוט אליהם , לשון רבים , והמלאך  
 ג"כ יש בידו להמית ולהחיות בשליחות  
 האל , ואפילו הגניאים כמו אליהו  
 ואלישע" : [יג] ורו"ל , אהוב גר'  
 ויאמר לוט אליהם , אל נא אדני'  
 אמר שבה להלילו : (סו) וארית .  
 בבעו כען ד"י ולא תרגס מלת  
 אל"י עיין בראש"ס שהקשה פי' ועיין  
 קרני אור

יהל אור

שאמר הכתוב "אוחס" : (יז) כוונתו על  
 הפעולים , על לוט ואשתו ובנותיו :  
 (נח) כי לא היה כוונתו רק על  
 לוט עצמו , כי אם כוונתו אתה וכל  
 אשר לך , כי אם לא כן למה נענשה  
 אשת לוט : (נט) פי' , כמו שאמר  
 השם לאדם הראשון , ומען הדעת טוב  
 ורע לא תאכל ממנו" (למעלה ב יז)  
 היה הצווי ג"כ על הוה שאל"כ למה  
 נענשה , כן היה הצווי , אל תביט  
 אחריך ג"כ לאשת לוט ולכל אשר לו :  
 (ס) וכן פי' רבי' שהוה לשון חול ,  
 וא"כ הוה לשון רבים , כי לשניהם  
 התחיל לדבר , כמ"ס "אליהם"  
 ואח"כ צפ' השני , הסב דבורו אל  
 האחד אשר חשב שהוה גדול מהכירו :  
 (סא) כי ראוי להיות הנו"ן  
 בפתח : (סב) עיין ערכו בראש  
 הספר : (סג) לשון רצון , התרצה  
 נא אלי , והוה לשון צווי משרש  
 "אל" , כמו מן ידוע הצווי , דע'  
 ככה מן "אל" הצווי אל : (סד)  
 אל הוה מלת השליה , שלילות מליחות  
 פעולה - לעתיד לבוא , ובחבור  
 אל מלת נא" לחזוק הבקשה ,  
 אל נא תהי מריבה" (למעלה יג ח) ,  
 וכן פי' פה : (סה) לאורתו  
 שאמר לו , המלט על נפשך" אור

סקורי רש"י : כט) כ"ר שס . ל) כ"ר שס . לא) לפיל יכ ח . לב) לפיל יג ג . לג) ישעיה סו . ס . לד) תה' קדו . לה) ישע"י סו כ .

# אונקלוס

בראשית יט זירא קיה 235

חֵן בְּעֵינַיִךְ וַתַּגִּדְלִי חֶסֶדְךָ אֲשֶׁר  
 עָשִׂיתָ עִמָּדִי לְהַחְיֹת אֶת־נַפְשִׁי  
 וְאַנְכִי לֹא אוֹכַל לְהַמְלִיט הַחֶרֶד  
 פֶּן־תִּדְבַקְנִי הַרְעָה וּמָתִי : כ הִנֵּה  
 נָא הָעִיר הַזֹּאת קְרִיבָה לָנוּס שָׂמָּה  
 וְהוּא מִצְעַר אִמְלָטָה נָא שָׂמָּה  
 הֲלֹא מִצְעַר הוּא וְתַחִי נַפְשִׁי : רביעי

כִּיבִוְתָדִידִי עֲבַדְתָּ עִמִּי  
 לְקַיְמָא יְת נַפְשִׁי וְאַנָּה  
 לִית אֲנָה יְכִיל לְאַשְׁתַּוְּבָא  
 לְמוֹרָא דִּילְקָמָא תְּעַרְעַנְנִי  
 בְּשָׂתָא וְאִימֹת : כ הָא  
 כְּעַן קְרִיבָה הָדָא קְרִיבָה  
 לְמַעֲרֹק לְתַפְּן וְהִיא  
 זְעִירָא אֲשֶׁתּוּב כְּעַן תַּפְּן  
 הָלֹא זְעִירָא הִיא וְתַתְּקִים

## אבן עזרא

בת"כ (נכתי) כי התייז והיו"ד סימן היחיד  
 בפעלים, והיה בן בעבור התחברות שני תוי"ן (כ"י)  
 וכן אותו תשחית וְכִרְתָּ (דברים כ, ב) (כ"י) :  
 כ מצער. קטנה (ט) מזרת צעיר, והוא תיאר  
 השם (כ"י) וידן, ובא בלא סימן נקבה (כ"י) כ"י

## רש"י

רבותינו אמרו שם זה קדש (ל) שנאמר  
 זו להחיות את נפשי מי שיש בידו להמית  
 ולהחיות ותרגומו בצעו כען ה' (ל) : אל  
 נא. אל תאמרו אלי להמלט ההרה. נא  
 לשון בקשה : (יט) פן תדבקני הרעה.

כשהייתי אלל אנשי סדום היה הקב"ה רואה מנשבי ומנשבי בני העיר והייתי נראה לדיק  
 וכדאי להגלל וכשאבא אלל לדיק אני כרשע (ל) וכן אמרה הלרפית לאליהו (ל) זאת  
 אלי להזכיר את עוני. עד שלא זאת אללי היה הקב"ה רואה מנשבי ומנשבי עמי ואני לדקת  
 ביניהם ומשזאת אללי לפי מעשך אני רשעה (כ) העיר הזאת קרובה. קרובה  
 ישיבתה. נתישבה מקרוב לפיכך לא נתמלחה סאתה עדיין (כ"י) ומה היא קריבתה מדור  
 הפלגה שנתפלגו האנשים והתחילו להתישב איש איש במקומו והיא היתה בשנת מות פלג  
 ומסם עד כאן נ"ב שנה שפלג מת בשנת מ"ח לאברהם כולד פלג מי אחרי הולידו את  
 רעו ר"ט שנה לא מהם ל"ב כשנולד שרוג ומשרוג עד שנולד נחור ל' הרי כ"ב ומנחור  
 עד שנולד תרח כ"ט הרי ל"א ומשם עד שנולד אברהם ע' הרי קס"א תן להם מ"ח  
 הרי ר"ט ואותה שנה היתה שנת הפלגה וכשנחרבה סדום היה אברהם בן ל"ט שנה. הרי  
 מדור הפלגה עד כאן נ"ב שנה ולוער איחרה ישיבתה אחר ישיבת סדום ומצרותיה שנה  
 אחת הוא שנאמר אמלטה נא. נא בנימטריא נ"א : הלא מצער היא. והלא עוונותיה  
 מועטין ויכול אתה להניחה : ותחי נפשי. זהו מדרשו (כ"י) ופשוטו של מקרא הלא

## קרני אור

בדפוס ליסבונא, קוסטנטינא, ואנוירשא הגי' כתי"א  
 נכעו כען רבנני וגם בגי' וח"ג, אלא שנהם רבני  
 לשון יחיד, וגי' יא"ר=ש"ח וסכזניטא, ככעו ד', וכ"י  
 כתב רבותינו אמרו שם זה קדש וכו' ותרגומו, ככעו כען ד'  
 ומכ"י פ"י דכ"י וחמר, ואין כוונתו שאונקלס תרגם כן  
 כי באונקלס נמלא הסיף רבנני וכו', רק פ"י ותרגומו  
 שלריך לתרגם כן פ"כ, והטעת הראשון עקר לדעתי, שאם  
 היתה כוונת אונקלס לתרגמו קדש לא היה אומר ואמר לוט לבון,  
 אבל ואמר לוט קדמוכי : [יד] וכתב הרד"ק הזכיר בפסוק  
 זה עוד פעם אחת, הלא מלצר היא לזכור קטנותה כמתתן  
 אלי לסילם, ורז"ל פ"י (שכת יו"ד ספ"ב) מלצר מוצר, כי מקרוב נתישבה, ואין עונותיך מדוכין, ואמרו שם,  
 ישיבתה של לוער לא היתה אלא חמשים ואחת שנה, כחשבון נא"י בנימטריא ושל סדום נ"ב, ועין כרש"י ותוס' ד"ה  
 וכל

## יהל אור

זר : (סז) ר"ל כי ל"ל ומתתי, ע"מ קמתי, שבת :  
 (סח) ר"ל מפני פגישת פ"י : שני תוי"ן החסירה,  
 ונכתבה תי"ו השמוש, ותי"ו השרש נחסרה : (סט) צ"ל  
 ,וכרתת" : (סט) עיר קטנה ומעט אנשים בה : (ע) ר"ל  
 עיר מלצר, כי מלצר חאלר לעיר, אעפ"י שאינה נזכרת,  
 ואין זה כמו מעט מוצר (ישעי' י, כה) שהוא שם דבר  
 (עא) כי עיר לשון נקבה, והיה ראוי להיות, הלא מלצרת  
 היא : (עב) ע"ש המשכב והמשגל מתוארת האשה כן,

באר"י רש"י : (לז) ככעות ל"פ ב' מוס' כופרים פ"ד ה"ז . (לז) וכן הוא הגי' בדפוס ככאניטא ועין ככיאור מהר"ד.  
 וכאזהב גר, מה שהעירו ע"ז. (לח) כ"ר שם, ועין פס"ר פ' ציבם השמיני. (ל"ט) מ"א י"ו י"ח. (ס) כ"ר שם.  
 (סא) שנת י', כ"י. (סב) שנת שם כ"ר פמ"ט ו' קד"ע פ"א.

נפשי : כא נאמר ליה הא  
 נסיביתאפך את לפתגמא  
 קדין בדין דלא למהפק  
 ית קרתא דבעיתא עליה :  
 כב אחי לאשתוב פמן  
 ארי לא אכול למעבד  
 פתגמא עד מיתך לתמן  
 על בן קרא שמא דקרתא  
 צוער : כג שמשא נפק  
 על ארעא ולוט על  
 לצוער : כד ניי אמטר  
 על סדום ועל עמורה  
 גפריתא ואשתא מן קדם

כא ויאמר אליו הנה נשאתי פניך  
 גם לדבר הנה לבלתי הפכי את  
 העיר אשר דברת : כב מהר המלט  
 שמה כי לא אוכל לעשות דבר  
 עד באך שמה על-כן קרא שם  
 העיר צוער : כג השמש יצא על  
 הארץ ולוט בא צערה : כד ניהנה  
 המטיר על-סדם ועל-עמרה  
 גפרית ואש מאת יהנה מן

אבן עזרא

רש"י

שנל (כג) : כד סאת ד. לשון צחות, והטעם  
 סאתו (סו) וכן תמצא בפסוק אחד הי פעמים  
 עיר קטנה היא ואלהים זה מעט אין לך  
 להקפיד אם תניחנה ותחי נפשי זה :  
 (כא) גם לדבר הזה. לא דיך שאתה יכול אלא אף כל העיר חליל בגללך : הפכי. הופך  
 חני כמו (כג) עד צואי סד). אחרי רואי סה). מדי דברי זו : (כב) כי לא אוכל לעשות .  
 זה עונשן של מלאכים על שאמרו כי משחיתים אנחנו ותלו הדבר בעלמן לפיכך לא זזו מסם  
 עד שהזקקו לומר שאין הדבר ברשותן (סו) : כי לא אוכל . לשון יחיד מכאן אתה למד  
 שהאחד הופך והאחד מליל שאין ב' מלאכים נשלחים לדבר אחד (סו) על כן קרא שם העיר  
 לוער . על שם והיא מלער : (כד) וה' המטיר . כל מקום שנאמר וה' הוא ובית דינו סה) :  
 המטיר על סדם . בעלות השחר כמ"ס סט) וכמו השחר עלה . שעה שהלכנה עומדת ברקיע  
 עם החמה לפי שהיו מהם עובדין לחמה ומהם ללכנה אמר הקב"ה אם אפרע מהם ביום  
 יהי עובדי לכנה אומרים חילו היה כלילה שהלכנה מושלת לא היינו חרבין ואם אפרע  
 מהם כלילה יהיו עובדי החמה אומרים חילו היה ביום כשהחמה מושלת לא היינו חרבין  
 לכך כתיב וכמו השחר עלה ונפרע מהם בשעה שהחמה והלכנה מושלים י) : המטיר וגו'  
 גפרית ואש . בתחלה מטיר ונעשה גפרית ואש יא) : סאת ה' . דרך המקראות לדבר כן  
 כמו יב) נסי למך ולא אמר נשיי . וכן אמר דוד יג) קחו עמכם את עבדי אדוניכם ולא  
 אמר מעבדיי . וכן אמר אחשורוש יד) בשם המלך ולא אמר בשמי . אף כאן אמר מאת ה'  
 ולא אמר מאתי יה) : מן השמים . והוא שאמר הכתוב יז) כי צם ידין עמים וגו' . כשבא ליסר

קרני אור

יהל אור

ושל סדום , ועין כ"ר פמ"ט על הכתוב , ארדה נא" אר  
 ימים עיקר כלותה של סדום לא יתה אלא כ"ב שנה , ועין  
 סדר עולם פ"א , וכתב רש"י תלמי ספדים הוא חספס מטט  
 כמו , למלפני אביהם בא" (דכ"ג כד כד) ופעמים הוא ימים מטטר , כמו , למלפני ירשו פס קדש"י (ישעי סג יח) לימים  
 מועטים , וכאן שיהם כמשמע : [מון] עין , יכל אר"י , ועין רמכ"ן מה שטען על רש"י ול' ונרא"ם שהביא טענת  
 כרמכ"ן

מקורי רש"י : כג) למטה מה ס . סד) לפיל פו י . מה) ירע"י לא יס . מו) עין כ"ר פ"ג ס . סז) כ"ר פ"ג ב  
 ויא , תגומא ח וירא אות כ ועין למעלה מקורי רש"י יח ח . טה) תגומא ח וירא אות סו ,  
 ירושלמי ברטות פ"ט ה"ה ירושלמי ספד"י פ"א ה"א , כ"ר פ"ג ב , שמירי פ"ג ד' ויקר' סכ"ד ב , כמד"ר פ"ג ד'  
 ועין כפ"י רש"י שמות יב כט . מה) פ"י סו . ג) כ"ר פ"ג יא . נא) תגומא כ וירא אות יח . גכ) לפיל ד' כג . וב) ג"א  
 ח לג . גד) אסתר פ ס . מה) כ"ר פ"ג ב תגומא כ וירא אות כ סכ"ד לח ב . נו) חיוב ט לא .

# אונקלוס

בראשית יט וירא קי"ז 237

השמים : כה ויהפך את הערים  
האל ואת כל הכפר ואת כל  
ישבי הערים וצמח האדמה :  
ויתבט אשתו מאחריו ותהי נציב  
מלח : כו וישכם אברהם בבקר  
אל המקום אשר עמד שם את  
פני יהוה : כח וישקף על פני סדם  
ועמרה ועל כל פני ארץ הכפר

מן שמיא : כה והפך  
את קרויא האלין וית כל  
מישרא וית כל יתבי  
קרויא וצמח דארעא :  
ואסתכיאת אתתה  
בבתרוהי והות קמא  
דמלחא : כו ואקדים  
אברהם בצפרא לאתרא  
דשמיש תמן בצלו קדם  
וי : כח ואסתכי על אפי  
סדום ועמרה ועל כל  
אפי ארעא דמישרא ונתא

## אבן עזרא

בני ישראל (ט) [טז] : כה וצמח האדמה. נשרפו  
האילנות (ט) : כו מאחריו. מאחרי לוט (ט) [יז] :  
נציב. כשעם מצבה (ט) כי נשרפו עצמות  
בנפרית, והיתה עם מלח (ט) [יח] כי כן כתוב  
„גפרית ומלח וגו' כמהפכת סדום" (דברים כט

## רש"י

הבריות מביא עליהם אש מן השמים כמו  
שעשה לסדום וכשצא להוריד הגן מן השמים  
(ט) הנני ממטיר לכם לחם מן השמים (כ)  
(כה) ויהפוך את הערים וגו'. ארבעתם  
יושבות בסלע אחד והפכן מלמעלה למטה (ט)

שנאמר (ט) בחמיש שלח ידו וגו' : (כו) ותבט אשתו מאחריו. מאחריו של לוט : ותהי  
נציב מלח. במלח חטאה ובמלח לקתה (כח)

## קרני אור

הרמב"ן והלדק"ח את רש"י ז"ל : [טז] וירא סוכימו (ויקרא  
פרשה ב, ד) „א"ר יודן בא וראה כמה מיבב הקב"ה את  
ישראל, שמזכירן ה' פעמים בפי אחד", ובפס"ו כהעלותך  
ה' בני ישראל כחוב כפסוק מלמד שהעבודה כנגד תורה  
שניתנה בחמשה חומשי"ן : [יז] וכן פי' הרד"ק, אשתו שהיתה  
מאחריו הביטה אחריה, וכן פי' רש"י ז"ל „מאחריו של לוט"  
ופי' הרא"ש ותבט אשתו שהיתה מלד אחוריו של לוט, ולא  
פי' לך הכנסתה להיכן, והרמב"ן ז"ל פי' שהביטה מאחרי לוט  
שהיה הולך אחריהם מאסף לכל ביתו ממחרים להמלט :

## יהל אור

ולא אמר נשי, והובא ג"כ בגי' (סנהד' לח סע"ב) :  
(עה) במדבר (ה יט) „ואחנה את הלויים נתונים לאהרן  
ולבניו, מתוך בני ישראל, לעבוד את  
עבודת בני ישראל באהל מועד, ולכפר על בני ישראל,  
ולא יהיה בבני ישראל נגף בגשת בני ישראל אל הקדש",  
ונכסלו בני ישראל, כאשר הפסוק ידבר מהם ובהם :  
(פז) אמר זה, לפי שכבר אמר ואת כל הכבר שהם  
הנמחים, ר"ל העשבים, ויפרש למח האדמה, שנשרפו  
גם האילנות, וכן כשרף אורה שלא פרה עליה עוף,  
כמו שאמר (איוב כח זח) „נתיב לא ידעו עיט, ולא  
שפתו עין איה, לא הדריכוהו בני שחן, לא עדה עליו  
שחלי", ובפלי המסעות יפסרו שלא ינמח במחוזה הוא  
כ"א למח אהד, כדמות חפוח נחמד למראה, וכתוכו  
עשן ואפר אשר לא ילנח לכל, ועיין בס' הוכמתא רבתא  
דשלמה פי' יו"ד „וכרות חן" מרנה"ו שמביא מסופרים  
רבים בדבר התפוח הזה : (עז) פי' אשתו שהיתה מאחרי  
לוט הביטה אחריה, או פי' מאחריו, שקאי על לוט,  
הלד שהוא אחרי לוט והוא סדום שהי' בורחים משם,  
לפי שהוא נאסוה אל תבט אחריך : (עה) כמו שהיתה  
נלכה עומדת, כשהביטה אחריה, כן שבה מלח בקומתה : (עט) כי כל יושבי הערים כן הי' מקלתם נליב מלח,  
זמקלתם נליב גפרית, ואעפ"י שלא נזכר מלח בהמסרה, עם גפרית היה מלח. ורש"י כתב שנהפך הארץ והיא  
זיושביה לטבט גפרית ואש, כמו הפך את מימיהם לדם ובהם נהפך לטבט מלח אותו העל שעלה קודם הזריחה,  
כאמרו

[יח] וכן דעת רז"ל (כ"ר פ' נא ה) ותהי אשתו ונפשה מדם  
כנגד מדם, והרלב"ג פי', על סדום שנעשתם נליב  
מלח, אבל אשתו של לוט מחה בטבט שקרה לה כהביטה  
מאחרי לוט בארץ סדום לראות מה יקרה לארץ ההיא, ורש"י  
עליו סרדי"א, ופיין בטור של התורה שהביא מה שהוקשה  
לאביו הרא"ש ז"ל ויפרש ג"כ כי מתה מהטבט שקרה לה  
והדניקתה המכה, ורבי"ת יפרש שדעת הראב"ע „ותהי הארץ"  
ולא מלאתי זאת כפי' חת' ז"ל ויתכן שדעת רבי"ח שהוא מה  
שפי' חת' ז"ל „והיתה עם מלח כי כן כתוב וכו' שנתמלט  
פי' חת' ז"ל ותהי על אשתו, ואח"כ יפרש שמלח ותהי הוא  
פל הארץ, חס הוא מה שפי' והיתה עם מלח וכו' לא  
שהיא נהפכה לתל מלח, אלא ותהי נליב עם המלח, שהיתה

בוקרוי רש"י : [בז] גמות טו ד. [בח] פיין תחומא א בשלח אות סו, ופיין כ"ר פני"א ג', ואם, אין דבר רע יודל מלמעלה.  
(גט) כ"ר פני"א ד', ופיין תחומא ב וירא אות סו ובב, ילקוט ר' פ"ה ילקוט איוב ר' תתקט"ו. (ס) איוב  
כ"ה פי. סא) כ"ר פני"א ס

בראשית יט זירא

אונקלוס

וַיִּרְא וְהִנֵּה עֹלָה קִיטָר הָאָרֶץ  
בְּקִיטָר הַכְּבָשָׁן: כט וַיְהִי בְשַׁחַת  
אֱלֹהִים אֶת-עָרֵי הַכְּפָר וַיִּזְכֹּר  
אֱלֹהִים אֶת-אַבְרָהָם וַיִּשְׁלַח אֶת-  
לוֹט מִתּוֹךְ הַהֶפְכָּה בְּהֶפְךְ אֶת-  
הָעָרִים אֲשֶׁר-יָשַׁב בָּהֶן לוֹט:  
וַיַּעַל לוֹט מִצּוּעַר וַיֵּשֶׁב בְּהָר וּשְׁתֵּי  
בָנָתָיו עִמּוֹ כִּי יִרְא לְשַׁבַּת בְּצוּעַר  
וַיֵּשֶׁב בַּמַּעְרָה הוּא וּשְׁתֵּי בָנָתָיו:  
לֹא וַתֹּאמֶר הַבְּכִירָה אֶל-הַצְעִירָה

וְהָא סְלִיק תְּנָנָא דִּארְעָא  
כְּתִנְנָא דִּאתִּוּנָא: כט נְהוּה  
בְּתַפְלוּת (נ"י פֶּד הַבֵּל)  
וַיְהִי קְרוֹי מִיִּשְׂרָא וְדְכִיר  
וַיְהִי אַבְרָהָם וְשִׁלַּח יֵת  
לוֹט מִצּוּ הַפְּכָתָא פֶּד  
הֶפְךְ יֵת קְרוֹיָא דִּי הָהוּא  
יֵתֵב בָּהֶן לוֹט: ל וְסְלִק  
לוֹט מִצּוּעַר וַיֵּתֵב בְּטוּרָא  
וְתַרְתִּין בְּנֵתָהּ עִמָּה אֲרִי  
דְחִיל לְמַתֵּב בְּצוּעַר וַיֵּתֵב  
בַּמַּעְרָתָא הוּא וְתַרְתִּין  
בְּנֵתָהּ: לא וַתֹּאמֶר רַבְּתָא  
לְצַעֲרָתָא אֲבוּנָא סִיב וּנְבַר

אבן עזרא

גם זה הפסוק (ט) יורה שנמלטת צוער (כח),  
גם כן אמר המלאך (יט) [יטו]: כח בקיטור. כעשן  
מגורת קטורת (יט): הכבשן. מקום אש דולקת  
תמיד (פז): כמז אשר יש בהן. באחת מהן (יט)  
וכן, ויקבר בערי גלעד (שופ' יב ז) (ט) [כ], "בן  
אתונות" (זכרי' ט ז) (ט), "באש ישרפו אותו  
ואתהן" (ויקרא כ יד): (פז) לא ותאמר הבכירה.  
יתכן שהיתה לו אשה אחרת ומתה בתחלה (יט) [כא].  
אברהם ושמוע שאמר אברהם צמלרים על שרה אחותי היא ולא גלה הדבר שהיה חס  
עליו לפיכך חס הקצ"ה עליו (כ): (ל) כי ירא לשבת בצוער. לפי שהיתה הרובה

רש"י

אמרה לו אף המנהג הרע הזה חתה צא  
להנהיג במקום הזה: (כח) קיטור. תימור  
של עשן טורק"ח בלע"ז: הכבשן. חפירה  
ששורפין בה את האבנים לסיד וכן כל  
כבשן שבתורה: (כט) ויזכור אלהים את  
אברהם. מהו זכירתו של אברהם על לוט  
נזכר שהיה לוט יודע ששרה אשתו של  
אברהם היא אחותי היא ולא גלה הדבר שהיה חס  
עליו לפיכך חס הקצ"ה עליו (כ): (ל) כי ירא לשבת בצוער. לפי שהיתה הרובה

קרני אור

ארץ סדום גפרית ומלח: [יש] וכחב רז"ה האומר שהאיהה  
אל גפרית ומלח גרמה לה, לא ראה שנאמר, כי לא הוכל  
וגו' עד בואך שמה" והיא לקחה בדרך, ועיין בטור על  
התורה שזה הוא שהוקשה לאביו הרא"ש ז"ל שבאתי (למעלה  
הערה ית): [ב] ודעת רז"ל (קהלת רבה ט' יוד) שנקבר  
בערים רבות, מפני שמת נשיחת איברים, ואמר במקום  
שנשר שם נקבר, ועיין ברלב"ג שם שפי' וכתב, והנכון אללי  
כי יפתח מפני שלא השאיר רחמי' בן או בת יהי' נקרא בהם  
שמו, לזה שיקברו פלמותיו בכל ערי גלעד קאת פה, וקאת  
פה, כדי שיהי' לו זכר בלזמן המקומות שהליל מיד מלך  
בני עמון: [כא] וע"ז כתב הרמב"ן ז"ל, כי אין לזכר,

יהל אור

כאמרו גפרית ומלח שריפה כל ארצה, כמשפט כל לחות  
תפל מעורב עם הלוקים שרופים, וכן פי' הרד"א:  
(פ) אשר הזכיר, כמהפכת סדום ועמורה אדמה  
ולב"ים: (פח) כי לא הזכירה: (פז) למעלה (פסוק  
כח) הנה נשאתי פניך וגו', לבלתי הפכי את העיר  
אשר דברת: (פג) וקטורת ענינו סמים נעשנים,  
מקטרת מור ולבונה" (שיר ג ו) פי' שבגדיה מעושנים  
בסמים, ויאמר פה על העשן הגולה מן ארץ הגהפכת  
צרעש מאש וגפרית שתחת המקום ההוא:

(פד) בן נקרא המקום ששורפין בו האבנים לסיד, וזו  
אשר מבשלין בו כלי החרס, והאש דולקת בה  
תמיד: (פה) בדעת ר"פ (מכות כד א) על פי', עושה אלה לא ימוט לעולם" (תה' טו ה) וכן "אל תטמאו בכל  
אלה" (ויקרא יא כד) באחת מכל אלה: (פו) פי' באחת מערי גלעד, ועיין בפ"י הח' ז"ל (אסתר ב כג):  
(פז) פירושו בן אחת האתונות: (פה) בויקרא (כ יד), "ואיש אשר יקה את אשה ואת אמה, ומה היא באש  
ישרפו אותו ואתהן" ופי' שם הח' ז"ל, "זאת או זאת, אם היתה האם אשתו תשרף הזת וכן היפך הדבר",  
ופי' אחת מהן, והיא האחרונה שנשאת באיסור, והובא בסנהד' (דף עו ב) "ת"ר אותו ואתהן אותו ואת אחת  
מהן דברי ר"י" ועיין ספרא קדושים פי' קיב, ובהתוה"מ שם: (פט) ובמג"ט הגי' ייתכן שהיתה לו מאשה אחרת

ומת

מקורי רש"י: (סב) כ"ר פנ"א ו'.

# אונקלוס

## בראשית יט וירא

קב 239

אֲבִינוּ זָקֵן וְאִישׁ אֵין בְּאֶרֶץ לְבָנָא  
עֲלִינוּ כְּדִרְךָ כְּלִיהֶאֱרֵץ: לֵב לְכָה  
נִשְׁקָה אֶת־אֲבִינוּ יִין וְנִשְׁכְּבָה עִמּוֹ  
וְנַחֲיָה מֵאֲבִינוּ זָרַע: יִנּוּת שְׁקִין אֶת־  
אֲבִיהֵן יִין בְּלִילָה הוּא וְתַבְנָא  
הַבְּכִירָה וְתִשְׁכַּב אֶת־אֲבִיהֵן וְלֹא־  
יָדַע בְּשִׁכְבָּהּ וּבְקִוְמָה: לֵד וְיֵהִי  
מִמְחֵרֵת וְתֹאמַר הַבְּכִירָה אֶל־  
הַזְעִירָה הֵן־שִׁכְבְּתִי אִמְשׁ אֶת־  
אֲבִי נִשְׁקֵנוּ יִין גַּם־הַלִּילָה וְנִבְנָא  
שְׁכְבִי עִמּוֹ וְנַחֲיָה מֵאֲבִינוּ זָרַע:

לית בארעא למיעל עלנא  
כארנח פלארעא: לביאתא  
נישקי ית אבינא חמרא  
ונישכוב עמה ונקים  
מאבונא בנין: ליוא שקיאה  
ית אביהן חמרא בליילא  
הוא ועלת רפתא ושכיבא  
עם אבוקא ולא ידע  
במשכבה ובקימה:  
לד ויהוה ביומא דבתרוהו  
ונאמרת רבתא לזעירה  
הא שכיבית רמישא עם  
אבא נשקנה חמרא אף  
בליילא ועולי שכיבי  
עמה ונקים מאבונא

### אבן עזרא

והבנות חשבו, כי אש וגפרית היה בכל הארץ  
במבול המים (ו) וכן: לֵב בְּשִׁכְבָּהּ. שם הפועל (ו),  
ואם היא בחירק (ו), וכן "בְּשִׁכְבִי לִבִּי" (ויקרא

נחרב כמו בדור המבול (ט): (לג) ותשקין וגו'. יין כזדמן להם במערה (סד) להוליא  
מהן שני אומות: והשכב את אביה. ובלעירה כתיב ותשכב עמו לעירה לפי שלא  
התחה בזנות אלא אחותה לימדה מיסך עליה הכתוב ולא פירש גנותה. אבל בכירה  
לפתחה בזנות פרסמה הכתוב במפורש. ובקומה של בכירה נקוד (הרי כאילו לא נכתב  
ובקימה) (סה) לומר שבקימה ידע ואעפ"כ לא נשמר ליל שני מלשהות. (א"ר לוי כל

### קרני אור

כי הכירה הופך לעירה, כל גדול באחיה יקרא בכור, וכל  
קטן מזנו לעיר לו, וכן ת"א, רבתא, כי בכל מקום שהכונה  
במלת בכור על הפטר רחם לאמו, או הראשון לאביו מתרגם  
אונקלוס בבראשית: [בב] ובחב הרד"ק, כי רוב המפרשים  
פ"ן קן, וזה רמז, שהרי ילאו הם מזעזע שלא נהפכה,  
וכן יש להם לחבוב, כי שאל הארץ ג"כ לא נהפכה, גם  
שמעו מאביהן. כי סדום ועמורה מדעת יושביה נהפכה,  
וטוב הוא מה שבצמתי בשם "יוסף קרא" כי אמרה הנכירה  
לא נמצא באדם שירצה לקחת אותה לנשים כי יאמרו מאנשי  
ההפיכה הן, ואין ראוי להתחבר עמהן, והרמב"ן ז"ל פ"ו,  
שהשנה כי בלאת אביה משם נחתה לעיר, ורע"ס פ"ו, כי  
איש אין בארץ, לא בכל העולם, אלא בגליל זה, אין איש  
בזה הגליל ראוי לבוא עלינו, כדרך כל הארץ, שמנהג הוא  
דעת זקנים עה"ת בשם הראב"ע, ולא נמצא לפנינו  
(לכ) ומשפשו בקמן ומעטים נמצאו בחירק לגזרת  
פעל

### רש"י

לסדום: (לא) אבינו זקן. ואם לא עכשיו  
אימתי, שמא ימות או יפסוק מלהוליד:  
ואיש אין בארץ. סבורות היו שכל העולם

נחרב כמו בדור המבול (ט): (לג) ותשקין וגו'. יין כזדמן להם במערה (סד) להוליא  
מהן שני אומות: והשכב את אביה. ובלעירה כתיב ותשכב עמו לעירה לפי שלא  
התחה בזנות אלא אחותה לימדה מיסך עליה הכתוב ולא פירש גנותה. אבל בכירה  
לפתחה בזנות פרסמה הכתוב במפורש. ובקומה של בכירה נקוד (הרי כאילו לא נכתב  
ובקימה) (סה) לומר שבקימה ידע ואעפ"כ לא נשמר ליל שני מלשהות. (א"ר לוי כל

### יהל אור

מהה בתחלה" כי יש הפרש בין מלת בכירה, למלת  
גדולה, כי פ"י גדולה היא גדולה בשנים, אעפ"י שהיננה  
בכירה, ופ"ו בכירה כמו בכור, והעטם שהוא פטר רחם  
ודוע כי שהי בנותיו הנשואות היו גדולות מהשתים  
באיננה נשואות, ואיך קראה הכתוב לגדולה שבקטנות  
הבכירה, וע"כ הולך לפרש שהיתה הבכירה לזאת  
האשה האחרת שנעשית נתיב מלה, והשתים בנות הנשואות  
היו מאשה אחרת: (ל) פ"י בעבור שאמרה ואין איש  
בארץ לבוא עלינו, וכן פ"י רש"י ז"ל סבורות היו שכל  
העולם נחרב, וכן פ"י הרשב"ם ז"ל, כרבותינו בעלי  
התוס' עה"ת מביא בשם הח' ז"ל איש אין בארץ וגו'  
כי ה"י מחזיקות עולמן כמיוחסות ולפינו לא נמצא בפ"י  
הח' ז"ל, וכתב הגאון שי"ר (מ"ע לג ה"ד 279) מה שמוכח  
הוא מנוסח אשר כתב תלמידו: (לא) מקור עס הכנוי: (לכ) ומשפשו בקמן ומעטים נמצאו בחירק לגזרת  
פעל

ביקורי רש"י: (סג) ג"ר פ' נ"א ת' פס"ז פ' מז אגדת בראשית פ' כה. (סד) תנחומא. א, בשלח אות יב ב"ר פ"ס.  
מכילתא דשירה פ"ב. כפרי עקב טו. (סה) נזיר כג א הוריות י' ב ב"ר פנ"א ת' במד"ב  
פ"ג יג אר"י פל"ד ד מס' היפרים ס"ו כ"ג.

לֵה וְתִשְׁקִין גַּם בְּלֵילָה הֲהוּא אֶת־  
 אָבִיהֶן יִין וְתִקֶּם הַצְעִירָה וְתִשְׁכַּב  
 עִמּוֹ וְלֹא יִדַע בְּשֹׁכְבָהּ וּבְקִמָּהּ :  
 לִי וְתִהְרִין שְׁתֵּי בָנוֹת לֹט מֵאֲבִיהֶן :  
 לִי וְתִלְדֶּה הַבְּכִירָה בֵּין וְתִקְרָא שְׁמוֹ  
 מוֹאֵב הוּא אָבִי־מוֹאֵב עַד־הַיּוֹם :  
 לֵה וְהַצְעִירָה גַם־הוּא יִלְדָה בֵּין  
 וְתִקְרָא שְׁמוֹ בֶּן־עַמִּי הוּא אָבִי בְנֵי־  
 עַמּוֹן עַד־הַיּוֹם : ס כ \* וַיִּסַּע מִשָּׁם  
 אֲבָרָהָם אֶרְצָה הַנֶּגֶב וַיֵּשֶׁב בֵּין  
 קַדְשֵׁי וּבֵן שׁוּר וַיֵּגֶר בְּגֵרָר : ב וַיֹּאמֶר

בְּנִין : לֵה וְאֶשְׁקִיָּא אֶף  
 בְּלֵילָה הֲהוּא יֵת אֲבִיהֶן  
 חִמְרָא וְקָמַת וְעָרְתָא  
 וְשֹׁכְבַת עִמָּה וְלֹא יִדַע  
 בְּשֹׁכְבָהּ וּבְקִימָה :  
 לִי וְעִדְיָאן תְּרִתִין בְּנֵת  
 לֹט מֵאֲבִיהֶן : לִי וְיִלְדַת  
 רַבָּתָא פִּר וְקָרַת שְׁמָהּ  
 מוֹאֵב הוּא אָבִי הוֹן  
 דְּמוֹאֵבָא עַד יוֹמָא דִּין :  
 לֵה וְזַעֲרָתָא אֶף הִיא יִלְדַת  
 פִּר וְקָרַת שְׁמָהּ פִּר עַמִּי  
 הוּא אָבִי הוֹן דְּבְנֵי עַמּוֹן  
 עַד יוֹמָא דִּין : \* וַיִּסַּע  
 מִתַּמְּן אֲבָרָהָם לְאַרְעָא  
 דְּרוֹמָא וַיִּתֵּיב בֵּין לְקָם  
 וּבֵין חַנְרָא וְאֶתוֹתַב בְּגֵרָר :  
 ב וַיֹּאמֶר אֲבָרָהָם עַל שְׂרָה

אבן עזרא

כו (כו) : לֵן מואב . כמו מאב (יז) וכנן , ושעם  
 עד היום , שלא התערב עם נוי זר , או זה הדבר  
 ידוע עד היום (יח) [כד] :  
 ב אל שרה אשתו , כמו על (ה) , וכן "אל הנער

רש"י

מי שהוא להוט אחר זולמוס של עריות לסוף  
 מאכילין אותו מצטרו (סו) : (לו) ותהרין  
 וגו' . אף על פי שאין האשה מתעברת  
 מביאה ראשונה (סז) אלו שלטו בעלמן ונתעברו  
 מביאה ראשונה (סח) : (לז) מואב . זו שלא היתה לנועה פירשה שמאציה הוא אצל  
 לעירה קראחו בלשון נקיה וקבלה שכר בימי משה שנאמר בצני עמון (ס) אל תתגר  
 צם כלל ובמואב לא הזהיר אלא שלא ילחמו צם אצל לערן התיר לו (ע) : (ח) ויסע  
 משם אברהם . כשראה שחרבו הכרכים ופסקו העוברים והשבים נסע לו משם (א) . ד"א  
 להרחק מלוט שילא עליו סם רע שבא על צנותיו (ב) : (ב) ויאמר אברהם . כאן  
 לא נטל רשות אלא על כרחי שלא צטוצתה לפי שכבר לוקחה לבית פרעה ע"י כן (ג) :

קרני אור

שלא תנשא האשה אלא להגן לה , וכו' מכוונת מה שהבאתי  
 ביסל איה מה שהביאו בעהות"ס' כשם הח' ז"ל , כי ה"י  
 יחזיקות עלמן כמיוחסות" : [בג] ובג' (ב"ק לת ב , כ"ר  
 פ' נא יא) הוא וראה שאין הקב"ה מקפח אפילו שיחה נאה ,  
 דכתיב ותקרא שמו מואב שביזה את אביה ואמר שמו מואב ,  
 מאב , אמר הכתוב (דבר' ב ט) , אל תגר את מואב , ואל  
 תתגר צם מלחמה , מלחמה ח' אתה עושה עמון , אצל  
 אתה עושה צם אנגריא , אצל הצעירה פ"י שאמרה בלשון  
 כבוד , בן עמי" אמר הכתוב , אל תלוצם ואל תתגר צם ,  
 כל עיקר : [כד] ורבה"ז יאמר בטעם הכתוב הזה , שאם  
 כשם מוציא לומה , או לומות מאיש אחד , ומנחיל להם ארלות ,  
 מואב ועמון , שלשלת היחס , מתחיל מאלה השני צנים לא מלוס אביהם , ולא מהרן אבי אביהם , וזהו שאמרה תורה , על  
 בן הבכירה , הוא אבי מואב , ופל בן הצעירה , הוא אבי בני עמון , ואמר עד היום בזמן מ"ת ג"כ נקראת פ"ש שר

יהל אור

פעל : (ג) ופוי הח' ז"ל שם ג"כ , שם הפועל , ונא  
 שבור (פ"י צהירק) כמו בשכבה ובקומה" : (גד) וכן  
 דרשו רז"ל (ב"ר פ' נא , י"ד נזיר כג ב) אל תקרי  
 מואב אלא מאב , כי לא היתה לנועה ופירשה הדבר  
 שגולד מאציה , ורע"ס פ"י שרצו להורות צוה שלא  
 נתעברו מאדם בלתי הגון : (נה) בימי משה , וכן כתב  
 הרשב"ס , וכן כל עד היום , עד ימי הסופר שכתב את  
 הדבר" : (ח) וכן פ"י רש"י ז"ל , וכיוצא בו אל הלקח

מקורי רש"י : (ס) כ"ר פנ"א ס , ושם כשם ר' נתמן בר חנין , ועיין הוריות שם . (סז) יבמות לד א . (סח) כ"ר  
 שם פס"ר פ' מנ . (סב) דבר' ב ט . (ע) ב"ק לת ב הוריות שם , ב"ר פ' נא יא . (א) כ"ר נב  
 א ופ"ד ב' , פס"ר פ' מ"ב . (ב) כ"ר פ' נב ד . (ג) כ"ר שם .

# אונקלוס

בראשית כ זירא קבא 241

אברהם אל-שרה אשתו אחתי  
הוא וישלח אבימלך מלך גרר  
ויקח את-שרה : ויבא אליהם  
אל-אבימלך בחלום הלילה  
ויאמר לו הנה מת על-האשה  
אשר-לקחת והוא בעלת בעל :  
ואבימלך לא קרב אליה ויאמר  
אדני הנני גם-צדיק תהרג : והלא  
הוא אמר לי אחתי הוא והיא  
גם-הוא אמרה אחי הוא בתם  
לבבי ובנקנין כפי עשיתי זאת :

אחתי אחתי היא ושלח  
אבימלך מלכא דגרר  
ודבר ית שרה : ונאמא  
מימר מן קדם י לות  
אבימלך בחלמא דליליא  
נאמר לה הא את מית  
על עיסקא אתא דדברה  
והיא אתת גרר :  
ואבימלך לא קרב  
לותה נאמר י העם אף  
זכאי תקטור : ה הלא  
היא אמר לי אחתי היא  
והיא אף היא אמרת אחי  
היא פק שישות לפי  
ובזכאות ידי עבדית דא :

## אבן עזרא

הזד" (שי"א, א, כז) (ז) [א] ובא המלאך בחלום  
אל אבימלך, בעבור כבוד אברהם (ז) [ב], ופה  
כתוב לקיחה (ז) וכן עם פרעה (ז) רק על פרעה  
הביא נגעים גדולים, ועל ביתו, ונגעי אבימלך  
וביתו לא היו בן, כי צדיק היה מפרעה (ז) וטעם  
הנני גם צדיק תהרג (ז), בעד נפשו וביתו

לחבר האומות חנם כך עשית לדור המבול ולדור הפלגה אף אני אומר שהרגתם על  
לא דבר כמו שאתה אומר להרגני (ז) : (ה) גם היא, לרבות עבדים וגמלים  
וחמורים (פירוש שומרי גמלים ורועי חמורים שלה). את כולם שאלתי ואמרו  
לי אחיה הוא (ט) : בתם לבבי. שלא דמיתי לחטוא : ובנקיון כפי. נקי אני מן החטא

## קרני אור

הכנים כאלה, ארץ מואב וארץ עמון לא ארץ לוס :  
[א] ויתכן שלא אמר לשון "עלי" כי כזה היה משמעותו,  
דשלא בפניה אמר כן, לכן אמר "אלי" משמעותו  
בפניה, גם היא נחלה לומר כן כמאמר אבימלך, גם היא  
אמרה אחי הוא" (למעט כ, ה) וכן פי' החוקי, בפניה אמר  
אחתי היא והיא שותקת : [ב] והמורה בפס"ח מחלק  
בשני כתב, אמנם פה שיאמר לו ויבא אליהם אל פלוגי  
בחלום הלילה, אינה נבואה כלל ולא האיש, הבוא נביא,  
כי פניו שבה הפרס מאת הכס לאיש ההוא, ואח"כ ביאר

מהפלגתים, והפלגתים מהכנענים, ולזה תמצא שפרעה מלך מצרים לא הסכים שיאמר שם אברהם אחר שגודע  
לו ששרה היא אשתו, כי לא יוכל לשמרו שם שלא יהרגו המצריים על דבר אשתו, ואולם אבימלך הסכים שיאמר  
שם אברהם, ולזה אמר לו "הנה ארתי לפניך" : (ז) שכינה א"ע בשם גוי :

לכן

בקרני רש"י : (ד) שי"א ד"י"ט. (ה) פיין ש"י ברא' ל"ז (ז) פיין כ"ר שס. (ז) פי' ו' . (ח) כ"ר פ"כ"ו.

## רש"י

אל שרה אשתו. על שרה אשתו וכיולא  
זו (ד) אל הלקח ארון וגו' ואל מות  
חמיה שניהם בלזון על (ה) : (ד) לא קרב  
אליה. המלאך מנעו (ז) כמו שנאמר (ז) לא  
נתפיד לכנוע אליה : הגוי גם צדיק תהרגו.

אף אם הוא לדיק תהרגו שמה כך דרכך  
לאבד האומות חנם כך עשית לדור המבול  
לא דבר כמו שאתה אומר להרגני (ז) : (ה)  
וחמורים (פירוש שומרי גמלים ורועי חמורים שלה). את כולם שאלתי ואמרו  
לי אחיה הוא (ט) : בתם לבבי. שלא דמיתי לחטוא : ובנקיון כפי. נקי אני מן החטא

## יהל אור

ארון וגו' ואל חמיה (שי"א ד' כ"א) שניהם בלזון עלי' :  
(ב) שפי' שם ג"כ "עלי" : (ג) ולא היה זה חלום של  
נבואה אבל היה במדרגת החלומות הזודקים כמו שזכר  
המורה בפס"ח מהחלק השני, והנה עשה השם ית' זה  
הפלא בעבור השגחתו על אברהם נביאו, ופיין קרני  
אור : (ד) ויקח את שרה" : (ה) (למעלה יב עו)  
ותקח האשה בית פרעה, ויקשה לו מדוע לא הפניש  
"את אבימלך ג"כ כמו שהפניש את פרעה : (ו) וכן  
פי' הרלב"ג, שיותר רעים היו המצרים לענין העריות  
מהפלגתים, והפלגתים מהכנענים, ולזה תמצא שפרעה מלך מצרים לא הסכים שיאמר שם אברהם אחר שגודע  
לו ששרה היא אשתו, כי לא יוכל לשמרו שם שלא יהרגו המצריים על דבר אשתו, ואולם אבימלך הסכים שיאמר  
שם אברהם, ולזה אמר לו "הנה ארתי לפניך" : (ז) שכינה א"ע בשם גוי :

בקרני רש"י : (ד) שי"א ד"י"ט. (ה) פיין ש"י ברא' ל"ז (ז) פיין כ"ר שס. (ז) פי' ו' . (ח) כ"ר פ"כ"ו. (ט) תחומא כ וירא אות כה כ"ר שס.

בראשית כ וירא

אונקלוס

וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים בְּחֹלֶם גַּם  
 אֲנִי יָדַעְתִּי כִּי בְתֵם לְבַבְךָ עֲשִׂיתָ  
 זֹאת וְאַחֲשֶׁךְ גַּם־אֲנִי אֹתָךְ  
 מִחֲטוּלָי עַל־כֵּן לֹא־נִתְּתִיךָ לַנֶּגַע  
 אֲלֵיָהּ : וְעַתָּה הֵשֵׁב אִשְׁתְּ־הָאִישׁ  
 כִּי־נָבִיא הוּא וְיִתְפַּלֵּל בְּעֵדְךָ וְיָחִיה  
 וְאִם־אֵינְךָ מֵשִׁיב דַּע כִּי־מוֹת  
 תָּמוּת אֶתָּה וְכָל־אֲשֶׁר־לָךְ :  
 וַיִּשָּׁב אֲבִימֶלֶךְ בַּבֶּקֶר וַיִּקְרָא  
 לְכָל־עֲבָדָיו וַיִּדְבֹּר אֶת־כָּל־  
 הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה בְּאָזְנֵיהֶם וַיִּירָאוּ

וַיֹּאמֶר לֵיה מִימַר מִן־קֶדֶם  
 יִבְחַלְמָא אִף קֶדְמִי גְלִי  
 אֲרִי בְקִשְׁיִטוֹת לְבָבְךָ  
 עֲבַדְתָּ דָא וּמְנַעִית אִף  
 אֲנָא יִתְךָ מִלְמַחְטִי קֶדְמִי  
 עַל כֵּן לֹא שְׁבַקְתָּךְ  
 לְמַקְרַב לְוַתָּה : וְכַשֵּׁן  
 אֲתִיב אֶתָּת גְּבִרָא אֲרִי  
 גְבִיָא הוּא וַיִּצְלִי עֲלֶיךָ  
 וְתַחֲוֵי וְאִם לִיתְךָ מִתִּיב  
 דַּע־אֲרִי מִימַת תָּמוּת אֶתָּה  
 וְכָל דֵּי לָךְ : וְאֶקְדִּים  
 אֲבִימֶלֶךְ בְּצַפְרָא וַיִּקְרָא  
 לְכָל עֲבָדוֹהִי וּמְלִיֵּי יָת  
 כָּל פְּתֻגָּמֵיָא הָאֵלִין  
 קֶדְמֵיהוֹן וַדְחִילוּ גּוֹבְרִיָא

אבן עזרא

וממלכתו (ז), וכן כתוב (ט) [ג], ואל תשמע אל  
 דברי חולם החלום (י) המחליף פדה בטלה ודו  
 שפ"י הגוי איש (יא) ובמלת לעם נכרי ושמות כא ח  
 אאריך מעט (יב) : וְ לַנֶּגַע . ולגעת (יג) כמו  
 לנטוע (ישעי' גא טז) ולטעת (קהלת ג ב) (יד)

רש"י

שלא נגעתו בה : (ו) ידעתי כי בתם לבבך  
 וגו'. אמת שלא דמית מתחלה לחטוא אבל  
 נקיות כפיו חין כאן (ז) (הדא אמרה  
 משמוס ידים יש כאן) (ח) : לא נתחייך .  
 לא ממך היה שלא נגעת בה אלא חשכתי  
 ולא נתנו אלהים וכן (י) ולא נתנו אביה  
 לבוא : (ז) השב אשת האיש . ואל תהא סבור שמה  
 תחגנה צעיכיו ולא יקבלנה או ישאלך  
 ולא יתפלל עליך . א"ל אבימלך ומי מפרסמו  
 שלא נגעתו בה . א"ל : כי נביא הוא .

קרני אור

לו שהעצם הריא היתה בחלום , וכו' שאנחנו לא נספק  
 שלכן הארמי רשע נמר טוע"ז ג"כ , ואבימלך הפס"י שהיה  
 איש טוב בטמו , כנר אמר אברהם אבינו על ארצו ועל  
 ממלכתו , רק אין יראת אלהים במקום הזה , ובה בכל אחד  
 משניהם ר"ל לבן ואבימלך , ויבא אלהים אל אבימלך בחלום  
 הלילה , וכן , ויבא אלהים אל לבן הארמי בחלום הלילה ,  
 ודע זה והתבונן ההפך בין אמרו , ויבא אלהים , ובין אמרו  
 , ויחמר אלהים , ובין אמרו , בחלום הלילה , ובין אמרו  
 , במראית הלילה , פ"י . וכו' בראשית (דף קיא ב) , וכו'  
 קוב"ה אתא לגביהו דרשישיא כמה דכתיב (למטה לא כד)  
 ויבא אלהים אל לבן , ויבא אלהים אל בלעם (במד' כב ט)  
 אלא הריא ממנא שליחא דאחפקדא עליהו הוה בגין דכלבו כד עבדי  
 שליחותא נטלי שמה דא , ומספרא דדינא קא  
 אחיין : [ג] וכן כתב הרד"ק בברש"י שרש , גו"ו וז"ל , והישר  
 בעיני כי בעבור עמו אמר , כי היה קפ"ד עליו ועל עמו  
 וכן אמר , כי הבאת עלי ועל ממלכתי חטאה גדולה , ועוד  
 יורפא אלהים את אבימלך ואת אשתו ואמהותיו וילדו .  
 הנה נראה מזה כי לא לקח אבימלך לכדו , ע"כ אמר , בגו"ו ,  
 וכן ת"א , העם אף זכאי תקטול : [ד] יש מפרשים  
 האומרים שירמו על ר' יצחק י"ש הספרדי , וכראש ס' מאזני  
 כוכביו ה"ז ז"ל בין זקני לה"ק וכתב שם , ור' יצחק  
 הנקרא בן י"ש הספרדי ממדינת פוליסולא עשה ס' ה"ז פ"י ,  
 וקרא אותו ג"כ (למטה לו לב) הילחקי המהביל , ועיין בסוף  
 ס' לחות , שם עליו דברים רבים , ועי' טעם כולם , וכתב שם ,  
 השמר לך ושמור נפשך מאד שלא תאמין בדברי  
 המדקדק

יהל אור

(ח) לבן כינה א"ע בשם גוי שלם : (ט) (למטה  
 פ' ט) כי הבאת עלי ועל ממלכתי  
 חטאה גדולה : (י) רבו המבוכות בזה וז' מי ירזמו  
 מליו ועיין קרני אור שהארכתו בזה : (יא) שמלת  
 , גו"ו נוסף על איש אחד : (יב) עיי"ש (בפסוק ז) שהביא  
 הוא דעת רס"ג , והה' ז"ל השיג עליו ודהה דבריו :  
 (יג) לנגוע , לנטוע יבואו שלמים : (יד) ועל הרוב  
 יבואו בחסרון הפ"א ובהוספות תי"ו בסופן , כמו לגעת ,  
 לטעת , וזה הוא מה שיפרש לנגוע ולגעת , כמו לנטוע

מקורי רש"י : (י) תחומא ב שם כ"ר שם . יא) כ"ר שם . יב) כ"ר פ"י . יג) למטה לא ו . יד) שופ' טו א

# אונקלוס

## בראשית כ וירא

קכב 243

הַאֲנָשִׁים מֵאֵד: ט וַיִּקְרָא אֲבִימֶלֶךְ  
 לְאַבְרָהָם וַיֹּאמֶר לוֹ מַה עָשִׂיתָ לָנוּ  
 וּמַה־חָטַאתִי לָךְ כִּי־הִבַּאתָ עָלַי  
 וְעַל־מַמְלַכְתִּי חֲטָאָה גְדוֹלָה  
 מֵעֲשִׂים אֲשֶׁר לֹא־יַעֲשׂוּ עֲשִׂיתָ  
 עִמָּדִי: י וַיֹּאמֶר אֲבִימֶלֶךְ אֵל־  
 אַבְרָהָם מַה רָאִיתָ כִּי עָשִׂיתָ אֶת־  
 הַדָּבָר הַזֶּה: יא וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם כִּי  
 אָמַרְתִּי בַּקֹּץ אֵין־רָאִיתָ אֱלֹהִים  
 בַּמָּקוֹם הַזֶּה וְהִרְגוּנִי עַל־דְּבַר  
 אִשְׁתִּי: יב וְגַם־אֲמַנָּה אֶחְתִּי בַת־  
 אָבִי הוּא אֵךְ לֹא בַת־אָמִי וְתַתִּי־

לְחַדָּא: ט וַיִּקְרָא אֲבִימֶלֶךְ  
 לְאַבְרָהָם וַיֹּאמֶר לָהּ מַה  
 עָבַדְתָּ לָנוּ וּמַה חָטַיתְתָּ  
 (י) חָטַיתְתָּ לָךְ אֲרִי אִתִּיתְתָּ  
 עָלַי וְעַל מַמְלַכְתִּי חוֹבָא  
 חֲטָאָה עוֹבְדִין דִּי לֹא  
 כְּשֵׁרִין לְאַתְּ עָבַדְתָּ עָבַדְתָּ  
 עִמָּי: י וַיֹּאמֶר אֲבִימֶלֶךְ  
 לְאַבְרָהָם מַה רָוִיתָ אֲרִי  
 עָבַדְתָּ יָת פְּתִנְמָא דְרִין:  
 יא וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אֲרִי  
 אָמַרְתִּי לְחֹד לִית בְּחַלְתָּא  
 דִּי בְּאַתְרָא דְרִין  
 וַיִּקְטְלֵנִי עַל עֵיסַק  
 אֶתִּי: יב וְגַם בְּקוֹשְׁטָא  
 אֶחְתִּי בַת אָבִי הוּא  
 בְּרַם לֹא בַת אָמִי וְתַתִּי

### אבן עזרא

ובולם הם שמות פועל (ט): מן מה עשית לנו ,  
 בפתח קטן תחת „מה“ (ט) בעבור אות הגרון .  
 הבא אחריו (י) וכן המשפט (י): יב אחותי בת  
 אבי . ייא שהוא כמו אלהי אבי אברהם (ט)  
 והנכון בעיני (י) שדחה אבימלך בדברים כפי  
 צורך השעה (י) ובפי „אנכי עשו בכורך“ (למטה

אשתך היא או אחותך היא (י): (יב) אחותי  
 בת אבי הוא . וכת אב מותרת לבן נח שאין אבות לכנעני (י) וכדי לחמת דבריו השיבם  
 כן (י) ואם תאמר והלא בת אחיו היתה בני בנים הרי הן כבנים והרי היא בתו

### קרני אור

המדקק בהוכיח בספרו יורג ממאה מלות ואמר כי כולם  
 לריבוי חילוף, חלילה חלילה, כי זה אינו נכון בדברי חז"ל,  
 ואף כי בדברי אלהים חיים, וכפרו ראו להבדל, וכן כתב  
 הח' ז"ל (למטה לו, לא), וילתקי אמר כספרו, כי בימי  
 יחובט נכבדה זאת הפרכה וכו', וביים נ"כ, וכפרו ראו  
 אברהם את לוט, והוא היה בן אחיו, ככה קרא את שרה אהותו, להיותה בת אחיו, ועיין (יסוד מורא  
 שער ה) שפי' שם כפשוטו, אף אם היתה אהותו בת אביו היתה מותרת לו, וכן פי' רש"י ז"ל, כי בת אב  
 מותרת לבן נח: (כ) מפני שאין דעתו כדעת האומר ששרה היתה בת אחיו (למעלה יא כט): (כא) וכמו  
 שאז"ל (יבמות סה ב) כי מותר לשנות מפני דרכי השלום, והייתה כוונת אברהם לפיכך את אבימלך בדברים:

ושם

### רש"י

ויודע שלא נגעת זה לפיכך ויתפלל בערך  
 (ט): (ט) מעשים אשר לא יעשו. מכה אשר  
 לא הורגלה לבוא על בריה בזה לנו על ידך  
 עלירת כל נקבים של זרע ושל קטנים זרעי  
 ואזנים וחוטם (ט): (יא) רק אין יראת אלהים.  
 אכסנאי שבא לעיר על עסקי אכילה ושתיה  
 שואלין אותו או על עסקי אשתו שואלין אותו  
 בת אבי הוא. וכת אב מותרת לבן נח שאין אבות לכנעני (י) וכדי לחמת דבריו השיבם  
 כן (י) ואם תאמר והלא בת אחיו היתה בני בנים הרי הן כבנים והרי היא בתו

### יהל אור

ולטעת: (טו) ולא נפעלים: (טז) פי' בסגל: (יז) בעבור  
 אות העין הסמוך לו: (יח) לבוא בסגל בעבור אותיות  
 הגרון של אחריהם: (יט) וכן פי' רש"י והרשב"ם ז"ל,  
 כי בני בנים הרי הם כבנים, וקוראים לאבי אביהם אב,  
 וכן היה מנהגם לקרוא את בן האם, אה, כמו שקרא  
 אברהם את לוט, והוא היה בן אחיו, ככה קרא את שרה אהותו, להיותה בת אחיו, ועיין (יסוד מורא  
 שער ה) שפי' שם כפשוטו, אף אם היתה אהותו בת אביו היתה מותרת לו, וכן פי' רש"י ז"ל, כי בת אב  
 מותרת לבן נח: (כ) מפני שאין דעתו כדעת האומר ששרה היתה בת אחיו (למעלה יא כט): (כא) וכמו  
 שאז"ל (יבמות סה ב) כי מותר לשנות מפני דרכי השלום, והייתה כוונת אברהם לפיכך את אבימלך בדברים:

סקורי רש"י: (טו) תחזוא כ שם כ"ר פנ"כ ח כ"ק לז א. (טז) כ"ר פנ"כ יג כ"ק שם פס"ר פ' מכ. (יז) כ"ק שם  
 מכות ט ב ועיין פד"ר פ' כי שהביא בלשון הזה, אדם שבא לעיר: (יח) עיין כ"ק שם, תחזוא ב  
 ורא אות כו ועיין שם הערה קנ"ג. (יט) עיין כ"ר פנ"כ יא, ופי"ת ה, ועיין יחובלמי יבמות פ"א ה"ב.

בראשית כ וירא

אונקלוס

די לאנתו : יג ויהוה בד טעו  
עממיא בתר עובדי ידיו  
יתי קריב יי לדחלתיה  
מבית אבא ואמרית לה  
דין (ני דא) שיבותיך די  
תעבדי עמי לכל אתרא  
די גהך לתמן אמרי עלי  
אחי היא : יג ודבר

לִי לְאִשָּׁה : יג וַיְהִי כַּאֲשֶׁר הִתְעוּ  
אֹתִי אֱלֹהִים מִבֵּית אָבִי וְאָמַר לָהּ  
זֶה חֲסֹדְךָ אֲשֶׁר תַּעֲשִׂי עִמָּדִי אֵל  
כָּל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר נָבֹא שָׁמָּה  
אֲמַר־לִי אַחִי הוּא : יג וַיִּקְהַל אֲבִימֶלֶךְ

אבן עזרא

כו יט) אביא חברים (כ). יג התעו אותי  
אלהים. (כג) לשון קודש (כ) [ה] והפעם שהוא  
: יסע ממקום למקום ולא ידע אנה ילך, וכן  
„והנה תועה בשדה“ (למטה לו שו) (כ) [ו] ואין  
זו התעיה בלב (כ) גם כן כתוב „למה תתענו די“  
(ישעי סג ז) (מ) : אמרי לי. בשבילי (כ) וכן

רש"י

של תרח (כ) וכך הוא אומר ללוט (כא) כי  
אנשים אחים אנחנו : אך לא בת אמי.  
הרן מאס אחרת היה (כ) : (יג) ויהי  
כאשר התעו אותי וגו'. אונקלוס תרגם  
מה שתרגם ויש ליישב עוד דבר דבור על  
אופניו. כשהוליאני הקב"ה מבית אחי \*

להיות משוטט וגד ממקום למקום וידעתי שאעבור במקום רשעים ואומר לה זה חסדך :  
כאשר התעו. לשון רבים ואל תתמה כי הרבה מקומות לשון אלהות ולשון מרות קרוי  
ל' רבים (כג) אשר הלכו אלהים (כד). אלהים חיים (כה). אלהים קדושים וכל לשון אלהים  
ל' רבים וכן (כו) ויקח אדני יוסף (כז). אדוני האדונים (כח). אדוני הארץ. וכן (כט) צעליו  
עמו (ל). והועד צעליו. וא"ת מהו ל' התעו כל הגולה ממקומו ואינו מיושב קרוי  
תועה כמו (לא) ותלך ותתע לב). תעיתי כשה אובד (לג). תעו לצלי אוכל ילאו ויתעו

קרני אור

להשרף, וכן בהקדמתו לתורה הזכירו כרוב ילחק שחיבר  
שני ספרים מבראשית עד ויכלו, ועוד לא כלו מרוב דברים  
(עיין ביאורי שם), וכן הזכירו בראש פירושו לבריאל, מכל  
זה עראש דעת הח' ז"ל על ר' ילחק יושב הספרדי, ודעת  
רבים וכן גדולים שהח' ז"ל יורה חזי לענו על ר' יונה ך  
גנאח, וכן הביא ברד"ק כשרש גוי, ור' יונה אמר כי גוי  
נפל על איש אחד וכן בר"ש ך מלך מביא שהוא דעת ר'  
יונה, וכן הוא דעת האסודי, ועיין בפ"י הח' ז"ל (פמ"ס ג  
ו) על פסוק, ואכדו כתי השן' ז"ל שם, אמר ר' מרינוס  
(הוא אחד פס ר' יונה כידוע, והראשון הוא שמו הפרכי)  
כי בית השן הים אחד שפשה אחאכ, וחכר לו בתים נכבדים,  
כפו וכסיליבס" שאלה הוא כסיל בשמים" (פירוש דבריו  
אלה פיין פי' ליטע"י יג יו"ד) על פסוק, כי כוכבי השמים  
וכסיליבס" ואני אומר חס כסיל אחד בשמים רבים הם  
כאך והוא אחד מהכ", ונראה מזה כי אהב לחקות על  
שרשי ר' יונה בג"ל בחזי לענו כל פת שהביא המקרה לידו,  
ע"כ דעתם שגם פה ירמוז על ר' יונה, וגם רש"ד כביאורו  
מביא שהוא דעת ר' יונה המפרש על גוי איש, וכן הוא  
דעת שד"ל, ולא כן דעת הגאון שי"ר ראספארט, ועיין  
במכתבי בג' שי"ר לשד"ל מכתב ג שהוכיח את שד"ל על  
ודעתו שכיון רק על הילחקי, וכתב שם שגם האסודי טעה בזה, עי"ש, ועיין ביאורי להקדמת הח' ז"ל בפ"י של התורה  
בדרך הא' הפכה 8 ומה שהבאתי מהח' ד"ר קרמולי ותולדותיו ומה שעלה לו להוכיח שהוא הרופא המסולל ילחק בן שלמה  
הישראלי בן דורו של ר' סעדיה גאון : [ה] והרד"ק כתב, אמר התעו לשון רבים כנגד השומעים שקורים אלהים כלשון  
רבים, ואטפי"כ מלאנו אלהים קדש, שידכרו בו לשון רבים, כמו „אלוה עושי“ (איוב לה יוד), „ישמח ישראל בשושיו“ (תה'  
קמט כ), וכן הוא דעת ר' חנינא (מס' סופרים פרק ד' ה"ז) וכן רש"י והרש"כ"ס, ויוז"ע תרגם שם זה חול :  
[ו] וכן כתב העקידה ברא' שער הפערים, כי כל הולך באשר לא ידע אטפי"כ שילך בדרך ידועה וסלולה

יהל אור

(כב) ושם ביאר כמו כאן שמותר לשנות, ואינו דבר  
שלא כהוגן, והביא ראיה מפסוק זה : (כג) ואעפ"י  
שכתוב התעו לשון רבים : (כד) כי כן מלינו כלשון  
רבים והוא קדש „אלהים חיים“ (דבר' ה כג), אלהים  
קדושים" (יהושע כד יט) : (כה) לפי שכל הולך ואינו  
יודע המקום שילך שם נקרא תועה, והוא כמו אובד,  
על כן „לאן אובדות הי' עמי רועיהם התעום“ (ירמי'  
ל) „תעיתי כשה אובד“ (תה' קיט קעו) שאבוד מן העדר  
ואינו יודע אן ילך : (כו) ובאשר כי הושאל לשון תועה  
גם על התעיה בלב, כמו „עם תועי ללב הס“ (שם לה  
יו"ד) ע"כ יפרש כי אין זו התעיה בלב, כי לא יתכן  
זה בדרכי האל, ואונקלוס עם שתרגם השם קדש, תרגם  
מלת התעו על עעיית הלב אחר ע"ז, והוא כד עשו  
עממיא בתר עובדי ידיו יתי קריב ד' לדחלתיה :  
(כז) ושם ג"כ פי' על התעית החומר ולא הנפש,  
ועיין רש"י ורד"ק מה שפי' ע"ז : (כח) הלמ"ד תשמע

אשר חשד את הראב"ש כי כיון בזה אל ר' יונה ך גנאח,  
ע"כ דעתם שגם האסודי טעה בזה, עי"ש, ועיין ביאורי להקדמת הח' ז"ל בפ"י של התורה  
בדרך הא' הפכה 8 ומה שהבאתי מהח' ד"ר קרמולי ותולדותיו ומה שעלה לו להוכיח שהוא הרופא המסולל ילחק בן שלמה  
הישראלי בן דורו של ר' סעדיה גאון : [ה] והרד"ק כתב, אמר התעו לשון רבים כנגד השומעים שקורים אלהים כלשון  
רבים, ואטפי"כ מלאנו אלהים קדש, שידכרו בו לשון רבים, כמו „אלוה עושי“ (איוב לה יוד), „ישמח ישראל בשושיו“ (תה'  
קמט כ), וכן הוא דעת ר' חנינא (מס' סופרים פרק ד' ה"ז) וכן רש"י והרש"כ"ס, ויוז"ע תרגם שם זה חול :  
[ו] וכן כתב העקידה ברא' שער הפערים, כי כל הולך באשר לא ידע אטפי"כ שילך בדרך ידועה וסלולה

מקורי רש"י : כ) ינמות לח א, ועיין סנהד' נח א. כא) לעיל יג ח. כב) פיין ב"ר פי"ת ה ובפ"י מהרז"ו שם \* מס' סופרים  
פ"ד ה"ו). בג) ש"כ ז כג. כד) דבר' ה כג. כה) יהושע כד יט. כו) למטה לט כ. כז) דבר' ה  
יז. כח) למטה מג ל. כט) שמות כג יד. ל) שם כח כט. לא) למטה כח יד. לב) תה' קיט קעו. לג) איוב לח עא.

# אונקלוס

## בראשית כ וירא

קכג 245

צֵאן וּבְקָר וְעַבְדִּים וְשִׁפְחוֹת וַיִּתֵּן  
 לְאַבְרָהָם וַיֵּשֶׁב לוֹ אֶת שְׂרָה  
 אִשְׁתּוֹ: טו וַיֹּאמֶר אֲבִימֶלֶךְ הֲנִיָּה  
 אֶרְצִי לְפָנֶיךָ בַּטּוֹב בְּעֵינֶיךָ עֲשֵׂב:  
 טז וּלְשָׂרָה אָמַר הֲנִיָּה נָתַתִּי אֵלֶיךָ  
 כְּסֶפֶף לְאַחֶיךָ הֲנִיָּה הוּא לְךָ כְּסוּת

אֲבִימֶלֶךְ עָאן וְתוֹרִין  
 וְעַבְדִּין וְאַמְקִין וַיְהִיב  
 לְאַבְרָהָם וְאַתִּיב לָהּ יֵת  
 שְׂרָה אִתָּתָהּ: טו וַיֹּאמֶר  
 אֲבִימֶלֶךְ הָא אֶרְעִי קְדָמָךְ  
 בְּדַתְקִין בְּעֵינֶךָ הַיִּיב:  
 טז וּלְשָׂרָה אָמַר הַיִּיב הַיִּיב  
 אֵלַי סְלִעִין דְּכֶסֶף לְאַחֶיךָ  
 הָא הוּא לִיךָ כְּסוּת דִּיקָר  
 (עֵינִין) חֲלָף דְשִׁלְחִית

רש"י

### אבן עזרא

„ואמר פרעה לבני ישראל“ (שמות יד ג) (טו) ז  
 מִזֶּה הִנֵּה הוּא לְךָ כְּסוּת עֵינִים. י"א כִּי הוּא  
 רָסוּ אֶל כְּהוֹת עֵינֵי בְנֵהּ (ט), וְזֶה דֶרֶךְ דְּרִשׁ (טז)  
 וְהַיִּשָּׁר בְּעֵינֵי שִׁיחִיהָ כְּסוּת עֵינִים מוֹשֵׁךְ עֲצָמוֹ  
 וְאַחַר עָמוֹ (טז) כְּמוֹ „אֵל בְּקַצֶּפֶךָ תוֹכִיחַנִּי“ (תהי  
 לַח ב) (טז), וְרַבִּים אַחֲרָיִם, וְהִנֵּה הוּא לְךָ כְּסוּ  
 מְכַסֶּה עֵינִים בְּעֵבֹר אַבְרָהָם שֶׁהוּא בְּעֵלְךָ (יז)  
 וְהַטַּעַם שֶׁלֹּא יִשָּׂא אִישׁ אֶת עֵינָיו אֵלֶיךָ (יח) נִם  
 הוּא כְּסוּת עֵינִים לְכָל אֲשֶׁר אֵתְךָ מִהַשְׁפָּחוֹת  
 שֶׁהֵם נֹשִׂי עַבְדָּיו (יח) וַיְהִיָּה וַיִּזְוּ וְנוֹכַחַת כְּפִי־א  
 רְפָה בְּלִשׁוֹן יִשְׁמַעֲלָ (יח) [ז] וּבְמִקְרָא אֲלֵפִים  
 כְּמוֹהוּ, כְּמוֹ „בְּיוֹם הַשְּׁלִישִׁי וַיִּשָּׂא אַבְרָהָם אֶת  
 עֵינָיו“ (לְמַטֵּה כב ד) וְטַעַם וְנוֹכַחַת דְּבַרֵי מֹשֶׁה (לח)  
 שֶׁלֹּא אָמַר עוֹר שְׂרָה עַל אַבְרָהָם אַחִי הוּא,  
 וְהִנֵּה פִי וְאֵת כָּל, וְעַם כָּל זֶה נִתְּוֹכַחַת  
 שְׂרָה (יח) [ח], וַיִּיא כִּי הִנֵּה הוּא לְךָ עַל הַכֶּסֶף  
 לְקִנּוּת מַלְבוּשׁ, וְכַלֵּת נִתְּוִי מוֹשַׁכַת עֲצָמָה וְאַהֲרַת  
 לְקִנּוּת לְךָ בּוֹ מְכַסֶּה כְּמוֹ כְּסוּת שִׁיחִיהָ תֵּאוּהָ

לְבַקֵּשׁ אֲכַלְס: אַמְרֵי לִי. עַלֵי וְכֵן לִד) וַיִּשְׁאַל  
 אֲנָשִׁי הַמִּקּוֹס לְאַשְׁתּוֹ עַל אֲשֶׁתּוֹ. וְכֵן לִה)  
 וְאַמַר פֶּרְעֹה לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל כְּמוֹ עַל בְּנֵי  
 יִשְׂרָאֵל לִי). פֶּן יֵאמְרוּ לִי אֲשֶׁה הִרְגַתְהוּ:  
 (יד) וַיִּתֵּן לְאַבְרָהָם. כְּדִי שִׁתְּפִיִּים וַיִּתְּפַלֵּל  
 עֲלָיו: (טו) הִנֵּה אֶרְצִי לְפָנֶיךָ. אֲבָל פֶּרְעֹה  
 אִל לִי הִנֵּה אֲשַׁתְּךָ קַח וְלֶךְ לְפִי שְׁנַתִּירָא  
 שֶׁהַמְּלָרִים שְׁטוּפֵי זְמָה: (טז) וּלְשָׂרָה אָמַר.  
 אֲבִימֶלֶךְ לְכַבּוּדָה כְּדִי לְפִיִּיכָה הִנֵּה עֲשִׂיתִי  
 לְךָ כְּבוֹד זֶה נִתְּוִי מִמּוֹן לְאַחֶיךָ שֶׁאֲמַרְת  
 עֲלָיו אַחִי הוּא הִנֵּה הַמִּמּוֹן וְהַכְּבוֹד הַזֶּה לְךָ  
 כְּסוּת עֵינִים: לְכָל אֲשֶׁר אֵתְךָ. יִכְסוּ עֵינֵיהֶם  
 שֶׁלֹּא יִקְלוּךְ שֶׁאִילוֹ הַשִּׁיבוֹתֶיךָ רִיקְנִית יִשׁ  
 לְהֵם לֹאמַר לְאַחַר שֶׁנִּתְּעַלֵּל זֶה הַחֲזִירָה  
 עִמָּה. וְכֵן הוּא, הִנֵּה נִתְּוִי אֵלֶיךָ כְּסֶפֶף לְאַחֶיךָ

### קרני אור

יאמר עליו כן, ותתע כמדבר" (למטה כא יד), ובהט תועם  
 כבדה" (למטה לו טו) כלן הם מפליגים בדרך אשר תכליתו  
 לא הושג עדיין: [ז] עיין (למטה א ב הערה קלב קלג)  
 והריק"ם כפ" הגלוי כתב, על כל וי"ו טוספת כמקרא, כי  
 היא רמוז על מלה חסירה כדמותם, כמו, ותשב תמר ובוממה"  
 (ש"ב יג ב) שפ"י פלובה ובוממה, או דואנת והדומה לפנין:  
 [ח] ובס"ז (ברא' כ טו), ואת כל ונוכחת", כלומר הוכיחה  
 שלא להיות רגילה לאמר מעתה על כעלה אחי  
 הוא, ואת כל אשר עשית עמדי, לא תעשה עוד, ונוכחת  
 ואיחוכחת, שקבלה תוכחתו, והעקידה כשער העשרים פי',  
 הנה אחיך הוא מעור עיני דעתך לתתך חסודה לכל אשר  
 אתך נפי הגריות, לכן אל תוסיפי לעשות כדבר הזה עוד,  
 והיא קבלה תוכחתו בסכר פנים יפות, ונוכחת ממנה, ובמה  
 על לבו להשמר מכל שמן דבר נעוטי אלהים ואדם, וכן פי'  
 והיה התי"ו דנושה לנוכחה, והנה היא רפה:  
 (לט) ויאמר הכתוב כי עם כל זה שקרה לשרה עם פרעה ועם אבימלך נוכחת ונוסרה שרה מבאן ואילך  
 שלא אמרה עוד אחי הוא, ומה נראה כי שלשה תיבות, ואת כל ונוכחת" הם דברי משה, כלומר  
 משה כתב על שרה, ועם כל זה אף שנתן לה כ"כ מתנות, מכ"ז פעל הויכוח על שרה שלא אמרה עוד  
 אחי הוא, ואינם דברי אבימלך, 'וכן פי' הרד"ק בשרש, 'יכה' שהם דברי משה, 'אמר כי עם כל אלה הדברים  
 שארעו

### יהל אור

במקום צעבור או בשביל: (כט) וכן פי' הה' ז"ל שם,  
 ועיין רש"י ז"ל שם: (ל) פי' שאבימלך קילל אותה  
 ואמר לה הואיל וכסית ממני ולא גלית שהוא אישך וגרמת  
 לי הנער הזה, יה"ר שיהו לך בני כסויי עינים ונתקוים  
 צורעה: (לא) כן דרשו רז"ל (מגילה טו א), ב"ק לג  
 א, ב"ר פ' נב יב): (לב) ופי' הנה לך כסות  
 עינים עבור אברהם, וגם לכל אשר אתך תהי' הכסות  
 הזה והם השפחות: (לג) וכן פי' שם הה' ז"ל, אל ישרת  
 צעבור אחר, ואל בהמתך תיסרני: (לד) והנה מלת  
 "הוא" על אברהם: (לה) כי ידעו כולם ע"י אברהם  
 שהוא בעלך ולא יעוץ איש לגעת אליך: (לו) כי כסות  
 עינים מושך עלמו ואחר עמו: (לז) שאינה משתמשת  
 אלא שהיא תחלת הדבור: (לח) ולא דברי אבימלך,  
 כי אם היה דברי אבימלך הי' לו לומר כלשון נוכח,  
 (לט) ויאמר הכתוב כי עם כל זה שקרה לשרה עם פרעה ועם אבימלך נוכחת ונוסרה שרה מבאן ואילך  
 שלא אמרה עוד אחי הוא, ומה נראה כי שלשה תיבות, ואת כל ונוכחת" הם דברי משה, כלומר  
 משה כתב על שרה, ועם כל זה אף שנתן לה כ"כ מתנות, מכ"ז פעל הויכוח על שרה שלא אמרה עוד  
 אחי הוא, ואינם דברי אבימלך, 'וכן פי' הרד"ק בשרש, 'יכה' שהם דברי משה, 'אמר כי עם כל אלה הדברים  
 שארעו

פקודי רש"י: (לד) למטה כו ז. (לה) שמות יד ג. (לו) שופ' ט ג. (לז) לשיל יב יט.

בראשית כ וירא

אונקלוס

דברתיך ונחית יתוך וית  
כל דעמך ועל כל מה  
באמרת אתוכחת: יונצלי  
אברהם קדם י ואסי י  
ית אבימלך וית אהתה  
ואמרתה ואתרנתי:  
י ארי מיחד אחד י

עֵינַיִם לְכֹל אֲשֶׁר אֶתְךָ וְאֵת כָּל  
וְנִכְחַת: " וַיִּתְפַּלֵּל אַבְרָהָם אֶל־  
הָאֱלֹהִים וַיִּרְפָּא אֱלֹהִים אֶת־  
אֲבִימֶלֶךְ וְאֶת־אִשְׁתּוֹ וְאִמְהַתּוֹ  
וַיֵּלְדוּ: ית כי עצר עצר יהוה בעד

רשי

אבן עזרא

עכשיו שהולכתי לבזבז ממון ולפיוסך יהיו  
יודעים שעל כרחי השיבותיך וע"י נס:  
ואת כל ועס כל זחי עולם: ונכחת.  
יהי לך פתחון פה להתוכח ולהראות דברים  
נכרים הללו ול' תוכחה בכל מקום ברור  
דברים ובלע"ז אשפרו"ר ואונקלוס תרגם  
בפנים אחרים ולשון המקרא כך הוא נופל  
על התרגום הנה הוא לך כמות של כבוד  
על העינים שלי ששלטו כך ובכל אשר  
אתך ועל כן תרגמו וחזית יתך וית כל  
דעמך ויש מדרש אגדה לה' אצל ישוב לשון  
המקרא פירשתי: (יז) וילדו. כתרגומו ואתרומו נפתחו נקביהם והולילו והיא לידה

לעינים (מ) וכן: ונחתי לבל אשר אתך (חא).  
ואת כל אשר נתתי לאברהם צאן ובקר ועבדים  
ושפחות (כ), ויתר נכון להיות פי' כאשר  
אמרתי (כ) כי אברהם הוא כמות עינים לך  
ולעבדים אשר אתך שהיו לך, גם אשר  
נתתי גם אני (מ) [יז]: ואת כל ועס כל בני  
אדם הוא לך כמות עינים (חא) ונכחת דברי  
מישה (מ) [יא] ויעמוד טעם הוי"ו במקומו (מ)  
והגאון אמר שהוא מן טובח (מ) ואין דברי  
נכוחים (מ): יז וילדו, שב אל איש אבימלך  
ואמהותיו (י) לא אל אבימלך (ה) וכן, וישם  
דמי מלחמה בשלום (מ"א ב ה) (יז) [יז] בעמוד

יהל אור

קרני אור

שארעו לה באמרה אחי הוא עם פרעה ועם אבימלך  
נוכחה ברה ונוסרה מאמור אחי הוא: (מ) והרד"ק  
בפי' על התורה, פי' לך יקנה בהן כמות נאה שיהיה  
בעל גוונים רבים, כי הגוון יקרא עין כמו, ועינו כעין  
הכדולח" (במד' יא ז) כעין תרשים" (יחזק', א, טז)  
או פי' שתהיה הרקמה של הכמות עשויה עינים, וכן  
פי' בשרשיו שרש "עין" האלף כסף נתתי לאחייך שיקנה  
לך צו כמות נאה שהיא עשויה עינים עינים, וכן הוא  
(בב"ר פ' גב) "כמות עינים, כמות שהיא עשויה עינים  
עינים": (מא) וכן לכל אשר אתך ילביש בהם, כלומר  
השפחות ובני בית העומדים לשמשך, כי לכבודך נתתם  
לו: (מב) ופי' זולת מה שנתתי לבעלך לאן ובקר:  
(מג) כמו שפי' למעלה: (מד) כי אבימלך נתן לו ג"כ  
עבדים ושפחות (למעלה פ' יד): (מה) ויהי לך ג"כ  
כמות עינים לפני שאר הנשים, והוא הפי' "ואת כלי":  
(נו) רק מלת "ונוכחת" דברי משה, ולמעלה אמר  
שהשלים מלות "ואת כל ונוכחת" הם דברי משה פי'  
שמה נתנבא ששרה לקחה תוכחה ומוסר שלא תאמר עוד  
אחי: (מו) והוי"ו אינה יתירה לפי"ז: (מח) הגאון  
ז"ל יפרש ונכחת מן "נוכה" שביאורו לדעתו לקראת  
ונגד, ור"ל והנה הוא כמות עינים לכל אשר אתך,  
והיינו כי לא יונן אותך כל בני ביתך כשיראו עושר אחיך על ידך, ואת כל ר"ל בכל זולתך מהמון העם,  
ונכחת, תוכל לפגוש את כולם בטה בלי הרדה וכלימה, ועיין (הערה 37 לתולדות רס"ג מהג' שי"ר) ולמטה  
כד יד קרני אור הערה יב, גם נוכל לפרש מן נוכה, פי' שנתתי כל זה נוכל הכל: (מט) לשון נופל על לשון:  
(נ) שילדו מיד: (נא) וכמו שיפרש: (נב) והוא מה שניוה דוד לשלמה בנו, וגם אתה ידעת את אשר עשה

סד"א: [ט] יחבן לפרו כמות תפארת, וכן "והיית לנו  
לעינים" (במד' י לא) לתפארת, על אבן אחת כעשה עינים"  
(זכרי' ג ט) כעשה דרכי תפארת שאם הם עינים תמצ  
לרין לומר "כע", שעינים נקבה בעברי (רז"ה):  
[י] עיין במעשה ד', וכן בביאור שד"ל, כי הפטיות היו  
הולכות בגלוי הפנים, והגשולות היו מככות פניהם  
ברדיד, והנה אמר לה, כי באותם אלף כסף, תקח לה  
רדיד לכמות עיניה ופניה, כלומר שאין ראוי לה לטעות טלמה  
עוד כפטיות: [יא] והרלב"ג פי' ונוכחת" ולזה נכנס לה  
בו אלו התוכחות, ונתפייסה ונתפרדה בשלום מאבימלך:  
[יב] עיין יהל אור שפירשתי, וישם דמי מלחמה בשלום"  
שהוא שב על יואב, וכן פי' הח' ז"ל (תה'  
לטז) שהוא שב על יואב וכן פי' שם כל המפרשים, ובשמות  
טו עו) פי' הח' ז"ל שהוא שב על אבנר וכוונת דגרי עלמו,  
ופי' הפ', כי אבנר בא להשיב המלכה מבית שאול לדוד,  
לבטל המלחמה מהם, והנה אבנר שם הדמים העתידים להשפך  
מישראל שישובו בשלום, והנה לדעת הח' נראתן חכר הח'  
ז"ל פירוש על בראשית ועל שמות (מהדורא קמא) כהיותו  
בלוקא בשנת התק"ב—יג ובשנת תתקט"ו—יז התגורר ברהודין,  
ובש חכר פי' על תהלים, ולפי זה חכר פירוש על תהלים  
לאחרונה, וחזר בו מפירוש שפי' בשמות, ולדעת הח' בוז"ה  
בהקדמתו לס' העבודה להח' ז"ל, המביא מכ"י עתיקים כי  
הפי' על תהלים חכר ברודוס בשנת תתקט"ו, והשלימו"בתי

בקרני רשי: (לה) עיין התומ"א ב וירא אות כז כ"ר פ' נב יב ילקוט וירא כ' ז"ל.

# אונקלוס

## בראשית כ כא וירא

קבר 247

כָּל־רֵחַם לְבֵית אָבִימֶלֶךְ עַל־דְּבַר  
 שָׂרָה אִשְׁת־אֲבָרְהָם: סָכָא וַיְהִי  
 פֶּקֶד אֶת־שָׂרָה כַּאֲשֶׁר אָמַר וַיַּעַשׂ  
 יְהוָה לְשָׂרָה כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר: בַּתְּהֵר  
 וַתֵּלֶד שָׂרָה לְאֲבָרְהָם בֶּן לְזָקְנָיו  
 לְמוֹעֵד אֲשֶׁר־דִּבֶּר אֱתוֹ אֱלֹהִים:

בְּאִפִּי כָּל פֶּתַח וַיֵּלֶד  
 לְבֵית אָבִימֶלֶךְ עַל עֵימָק  
 שָׂרָה אִתְּת אֲבָרְהָם:  
 אַיִן דְּכִיר יֵת שָׂרָה כַּמָּא  
 דִּי אָמַר וַעֲבַד יֵי לְשָׂרָה  
 כַּמָּא דִּי מַלִּיל: בַּוַּעֲדִיאַת  
 נִיִּלְיַדַת שָׂרָה לְאֲבָרְהָם  
 בֶּר לְסִיבְתוֹהִי לְזָמַן דִּי  
 מַלִּיל יֵתָה יֵי: וַיִּקְרָא

### אבן עזרא

ענין ידבר אליהם (תהי צט ז) (מ) „אלה בני  
 עדה“ (למטה לו טז) (ה) אשר עבדתי אותך בהן“  
 (שם ל כז) (ו) „אבי אברהם ואבי נחור ויעבדו“  
 (יהושע כד ב) (ט) הלא תראה שהוא מפורש  
 בפסוק השני „כי עצר עצר די בעד כל רחם  
 לבית אבימלך“, ולא הזכיר אבימלך, והארבתי  
 כל כך בעבור מפרשים שהי אומרים שהי  
 עצור לצאת לחוץ (ס) [יג], ומלת כל רחם  
 שענה עליהם (י) [יד] ומלת וילדו לנשים (י)  
 כמו „ויחמו הצאן“ (למטה כט לט) (ז):  
 ב למועד אשר דבר אתו. המלאך (ח) ששאר

### רש"י

סלהם (ט): (יח) בעד כל רחם. כנגד  
 כל פתח (י): על דבר שרה. ע"פ דבורה  
 של שרה: (יא): (ח) וה' פקד את שרה וגו'.  
 סמך פרסה זו ללמדך שכל המבקש רחמים  
 על חבריו והוא לריך לאותו דבר הוא נענה  
 תחלה (א) שנאמר ויהכלל וגו' וסמך ליה  
 וה' פקד את שרה שפקדה כבר קודם  
 שריפא את אבימלך: כאשר אמר. בהריון:  
 כאשר דבר. בלידה והיכן היא המירה  
 והיכן היא דבור (ב) המירה (ג) ויאמר אלהים  
 אל שרה אשהך וגו'. דבור (ד) היה דבר ה'  
 אל אברהם (ולאברהם בן וגו'): (ב) למועד אשר דבר.  
 לאמר לא יירשך זה וגו' והביא היורש מסרה: ויעש ה'  
 לשרה כאשר דבר. לאברהם. (ולאברהם בן וגו'): (ב) למועד אשר דבר. ר' יודן ורבי תמא. רבי יודן

### קרני אור

אלול, ובשנת תקי"ז הסלים שמה פירושו על שמות (מהדורא  
 קמא) ועפ"י הכר פירושו על שמות לאחרונה וחזר בו מפירושו  
 על הסלים, כי החכם כהראב"ע ז"ל כדוב יצו כן תרנס  
 תכמתו, והחזיר על פירו וחקנס וסרמיכס וקלרס כיד ד'  
 הטובה עליו, וכן עשו כמה מגדולים: [יג] וכן סי' רש"י  
 ז"ל בעד כל רחם, כנגד כל פתח, ועיין רמב"ן ז"ל שטען  
 על רש"י ז"ל שפ"י בעד כל רחם כנגד כל פתח, ועיין ברא"ש  
 שטען על הרמב"ן ז"ל וילדיק את רש"י ז"ל:  
 [יד] ורש"י בביאורו השיג עליו, בלא צ"כ מפורש שריפא  
 את אבימלך, וכלי ספק לקה כמזה, ולא נדע  
 כמה לקה, ולפי ששרש ילד הושאל לענינים רבים המורים על  
 יציאת הדבר הסתום לחוץ כמו, והרה שמל וילד סקר" (תה' ז  
 טו) לכן נכון לפרש שטעמו נקביו בלי ללאה החולה כדעת הז"ל  
 שנסתמו כל נקביהם, וכפ' הבא בזכר רחם, לא מזכר בו  
 הוא: (נה) ופ"י שם הח' ז"ל, שב אל נשי ולא אל ילדי: (נו) בולת, ויעבדו" שב אל תרח אבי אברהם, גם אל  
 נחור, ולא אל אברהם: (נז) שנעצרו נקביו לאבימלך בלי ללאה החולה: (נה) שלא נאמר באמת כי אם על  
 לידת הנשים: (נט) כי היה ראוי להיות ותלדנה: (ס) היה ראוי להיות ותחמנה, כי לאן ל"כ, כי כן  
 דרך הכתוב שלא ידקדק בין לשון זכר לנקבה, במקום שהוא ידוע שמדבר על הנקבות, כמו, וכל הנשים יתנו  
 יקר לבעליהן" (אסתר א כ) ולא אמר תתננה בעבור שכבר הזכיר נשים:  
 (ח) יבכ"י הגי', למועד אשר דבר אתו אלהים המלאך, ופ"י ופ"י ופ"י, וכן ת"א ויוב"ע,  
 וכן

### יהל אור

לי יואב בן צרויה אשר עשה לשני שרי לבאות ישראל  
 לאבנר בן נר, ולעמשא בן יתר, ויהרגם וישם דמי  
 מלחמה בשלוס", ופ"י הפסוק שמלת וישם, מוסב על  
 יואב, לא על עמשא השמוך לו, פ"י שיואב הרגו לאבנר  
 בעת היוותו בשלוס עמו, מפני שהרג עשהאל אחיו  
 במלחמה, והנה הי' אז אבנר בשלוס עמו: (נג) בפסוק  
 שלפניו יאמר „משה ואהרן בכהניו, ושמואל בקוראי  
 שמו, קוראים אל ד' והוא יענם“, ואח"כ יאמר „בעמוד  
 ענין ידבר עליהם“ ופ"י שם הח' ז"ל ג"כ שהוא שב על  
 משה ואהרן, ואין שמואל עמהם, כמו „וישם דמי מלחמה  
 בשלוס“ שב אל יואב לבדו, ולא אל עמשא: (נד) ושם  
 יפרש הח' ז"ל, כי אלה בני עדה שב אל תימן אומר  
 לפו ונעתם וקנו, לא אל קרח, כי קרה בן אהליצמה  
 הוא: (נה) ופ"י שם הח' ז"ל, שב אל נשי ולא אל ילדי: (נו) בולת, ויעבדו" שב אל תרח אבי אברהם, גם אל  
 נחור, ולא אל אברהם: (נז) שנעצרו נקביו לאבימלך בלי ללאה החולה: (נה) שלא נאמר באמת כי אם על  
 לידת הנשים: (נט) כי היה ראוי להיות ותלדנה: (ס) היה ראוי להיות ותחמנה, כי לאן ל"כ, כי כן  
 דרך הכתוב שלא ידקדק בין לשון זכר לנקבה, במקום שהוא ידוע שמדבר על הנקבות, כמו, וכל הנשים יתנו  
 יקר לבעליהן" (אסתר א כ) ולא אמר תתננה בעבור שכבר הזכיר נשים:  
 (ח) יבכ"י הגי', למועד אשר דבר אתו אלהים המלאך, ופ"י ופ"י ופ"י, וכן ת"א ויוב"ע,  
 וכן

סקורי רש"י: (ל) עיין ברא"ש לעיל פ' ט. (ב) עיין ב"ק זכ א וזכר פ"ב יג ופכ"ד פ' מז. (מא) עיין ב"ר פמ"א ב  
 ופ"י יג. א) תחומא ב וירא אות ל, ב"ק זכ א. ב) עיין ב"ר פ"ג ס' מכלתא בא פ"ב, ילקוט  
 טא ר' רז. ג) לעיל יז יט, ד) לעיל עו ד

אברהם ית שום ברה  
 דא תיליד לה דילדת לה  
 שרה יצחק : י וגד  
 אברהם ית יצחק ברה  
 פר תמניא יומין כמא די  
 שקיד יתה יי : ו אברהם  
 פר מאה שנין פד אהיליד  
 לה ית יצחק ברה :  
 ונאמרת שרה חדוה עבד  
 לי יי כל דשמע יחדו לי :  
 ונאמרת מאן מהימן  
 נאמר לאברהם קים  
 דתוניק בנין שרה ארי  
 ילדית פר לסיבתוהי :  
 ה ורנא רביא ואתתסיל  
 נשד אברהם משתניא  
 נפא ביומא דאתתסיל

ג ויקרא אברהם את שם בנו  
 הנולד לו אשר ילדה לו שרה  
 יצחק : וימל אברהם את יצחק  
 בנו בן שמונת ימים כאשר צוה  
 אתו אלהים : חמישי ה ואברהם בן  
 מאת שנה בהולד לו את יצחק  
 בנו : ונתאמר שרה צחק עשה לי  
 אלהים כל השמע יצחק לי :  
 ונתאמר מי מלל אברהם היניקה  
 בנים שרה כי ילדתי בן לזקניו :  
 ח ויגדל הילד ויגמל ויעש אברהם

משתה גדול ביום הגמל את יצחק :

אבן עזרא

רש"י

אומר מלמד שנוול לט' חדשים שלא  
 יאמרו מביתו של אבימלך הוא ר' חמא  
 אומר לשבעה חדשים ה' : (לזקניו . שהיה  
 זיו אקונין שלו דומה לו) י : למועד אשר דבר אחו . דמליל יתיה את המועד אשר דבר  
 זקבע כשאל י' למועד אשוב אליך שרט לו שריטה זכותל אמר לו כשחגיג חמה לשריטה זו  
 בשנה האחרת תלד ח' : (ו) יצחק לי . ישמח עלי ומדרש אגדה ט' הרבה עקרות נפקדו עמה  
 הרבה חולים נתרפאו זו ביום . הרבה תפלות נענו עמה ורצ שחוק היה בעולם : (ז) מי מלל  
 לאברהם . לשון שבח וחשיבות (כמו י' מי פעל ועשה י"א) . מי ברא אלה) ראוי הוא ומי הוא  
 שומר הבטחתו הקב"ה מבטיח ועושה : מלל . שינה הכתוב ולא אמר דבר גימטריא שלו ק'  
 כלומר לסוף מאה לאברהם יב' : הניקה בנים שרה . ומהו בנים לשון רבים . ביחס  
 המסתה הביאו השרות זניהן עמהן והיניקה אותם יג' שהיו אומרות לא ילדה שרה אלא  
 אסופי הביאו מן הסוק יד' : (ח) ויגמל . לסוף כ"ד חודש טו' : משתה גדול . שהיו

זיה שרה אשתך , גם שב אליו (א) כי כן  
 אמר לו (ג) ולא הוסיף השם על שם יצחק (ו)  
 ולא החליפו (ה) כי הוא צוה לקראו כן (ז) :

קרני אור

יהל אור

וכן פי רש"י זל : (ב) פי המלאך שב אליו לפת  
 הלידה : (ג) ר"ל , שוב אשוב אליך ואין ספק ששב  
 על שם אברהם להקרא אברהם : (ד) בדרך שכתוב  
 (ו) פי המלאך אמר לו וקראת שמו

רק לבית אבימלך שם אשתו ואמהותיו , ולא הוזכר אבימלך  
 שם כלל , ואולם כפי שלפנינו שמודיע כי רפואת טלס עם  
 אליו אפסי שלא נזכר : (ד) בדרך שהוסיף השם בה"א על שם אברהם להקרא אברהם : (ה) בדרך שכתוב  
 ביעקב , לא יקרא עוד שמך יעקב , כי אם ישראל יהיה שמך : (ו) פי המלאך אמר לו וקראת שמו

פקודי רש"י : (ה) תחומא א וירא אות יז כ"ר פכ"ג ז . ו) תחומא א תולדות אות א ב"ר שם ופיין כפס"ו שפי שתי  
 מלות הן זיו אקונין פי' שפדורש דריש לזקניו טעריקון . ז) לעיל ית יד . ח) תחומא א וירא אות יג  
 תחומא ב וירא אות לו כ"מ פו ב ועיין ר"ה יא א ובתוס' ד"ה , אלא סד"ס פ"ה פס"ד פ"ו שמו"ר פ"ז ב . ט) כ"ר פכ"ג  
 פ סס"ר פ' מכ פט"י דרי"כ פ' כב (קמו , א) י' ישפ"י מא ד . יא) שם פ כו . יב) תחומא ב וירא אות לו כ"ר פכ"ג .  
 יג) כ"ר , שם פד"ר א פ' כב , פס"י דרי"כ פ' שוש אשיש (קמו ב) פס"ר פכ"ג . יד) תחומא א תולדות אות ג' , תחומא ב  
 וירא אות לו ופיין כ"מ פו א וסגטון במאמרים מאונים . טו) פיין גיטין פה א .

# אונקלוס

וַיִּרְא אֱשֶׁרָה אֶת-בֶּן-הַנֶּגֶר הַמִּצְרִית  
 אֲשֶׁר-יָלְדָה לְאַבְרָהָם מִצְחָק:  
 וַתֹּאמֶר לְאַבְרָהָם נְרִישׁ הָאֵמָה  
 הַזֹּאת וְאֶת-בְּנָהּ כִּי לֹא יִרְשׁ בֶּן-  
 הָאֵמָה הַזֹּאת עִם-בְּנֵי עַם-יִצְחָק:  
 וַיִּרְעֵה הַדָּבָר מְאֹד בְּעֵינָי אַבְרָהָם  
 עַל אֹדֹת בְּנָו: וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים  
 אֶל-אַבְרָהָם אֶל-יִרְעֵה בְּעֵינֶיךָ עַל-  
 הַנָּעַר וְעַל-אִמָּתְךָ כֹּל אֲשֶׁר תֹּאמֶר  
 אֵלֶיךָ שָׂרָה שָׁמַע בְּקִלָּהּ כִּי בִי־צָחַק  
 יִקְרָא לָךְ זֶרַע: וַיִּוָּגַם אֶת-בֶּן-הָאֵמָה  
 לְנֹוֹי אֲשִׁימְנוּ כִּי זֶרַעָהּ הוּא: וַיִּשְׁכַּם

יָת יִצְחָק: וְנִחַזְתָּ שָׂרָה  
 יָת בַּר הַנְּגֵר מִצְרִיתָא  
 דִּילִידַת לְאַבְרָהָם מִחִיּוּךְ:  
 וַתֹּמַרְתָּ לְאַבְרָהָם תְּרִיךְ  
 אִמָּתָא הָדָא וְיָת בְּנָהּ  
 אֲרִי לֹא יִרְשׁ בַּר אִמָּתָא  
 הָדָא עִם בְּרִי עִם יִצְחָק:  
 וַיִּרְעֵי הַדָּבָר מְאֹד לְחַדָּא  
 בְּעֵינָי אַבְרָהָם עַל עִיסָק  
 בְּרָהּ: וַיֹּאמֶר יִלְאַבְרָהָם  
 לָךְ יִבְאֵשׁ בְּעֵינֶיךָ עַל  
 עוֹלִימָא וְעַל אִמָּתְךָ כֹּל  
 דִּי תִימַר לָךְ שָׂרָה קְבֵל  
 מִנָּה אֲרִי בִי־צָחַק יִקְרוּן  
 לָךְ בְּנִין: וַיִּוָּגַם יָת בַּר  
 אִמָּתָא לְעַם אֲשׁוּרָה אֲרִי  
 נְוִי הוּא: וַיִּשְׁכַּם

## אבן עזרא

שם גדולי הדור (טו) שם ועבר ואבימלך: מן מצחק, כי בן סנהג כל נער (ו) ואו ותקנא  
 (ט) מצחק, לשון עבודה כוכבי (י) כמו בו בעבור היותו גדול מבנה (ט): יא אודות:  
 שנאמר (יה) ויקומו ללחק, ד"א לשון גילוי פריות (יח) כמד"ב ללחק ב"י, ד"א לשון  
 רליחה (כא) כמד"ב יקומו כל הנערים וישחקו לפנינו וגו': (י) עם בני וגו'. מתשובת  
 שרה כי לא יירש בן האמה עם בני אמה למד שהיה מריב עם ילחק על הירושה  
 ואמר אני בכור ונוסל פי שנים ויולאים בשדה ונוסל קשתו ויורה בן חלים (כב)  
 כד"א (כד) כמתלהלה היורה זקיס וגו' ואומר הלא מלחק אני: עם בני עם יצחק, מכיון  
 שהוא בני אפי' אם אינו הגון כילחק או הגון כילחק אפי' אינו בני אין זה כדאי לירש עמו  
 ק"ו עם בני עם ילחק ששתייהן בו (כה): (יא) על אודות בנו, ששמע שילא לתרבות רעה (ט)  
 ופשוטו על שאומרת לו לשלחו: (יב) שמע בקלה, בקול רוע"ק שבה למדנו שהי' אברה'  
 יהל אור

## רש"י

ילחק: (ו) שהיה משתעשע כדרך כל נער: (ה) ונתקנאה אבימלך לא נמד בו רחם, ואמר ילדו' שבואל גם לשאר  
 דברים היואים לחון, וכן ת"א ויוב"ט, ואתרווחו' ולא שם  
 שחרטם בכל מקום, ואולידי' וכן פי' הנתיב לנר שכן דעת אונקלוס, ופיין בני' (ב"ק לב א, וב"ב י"ד פ"ג):  
 [א] ובפרד"א (פ) ל' ישמעאל ירש חלים לברנו רחם שרה ובגידה לאברהם כזה וכזה פשה ישמעאל לילחק פי' שם,  
 ורש"י ז"ל פי' ש"ו, ג"ט, וס"ד, וס"ב מריב על הירושה, וכן הוא (כ"ד פ' כג, ילקוט רמז לד, ספרי  
 וילחק ס"ד) וכן פי' הרשב"ם, וסד"ק פי' כאלו מלפיג על ילחק שטלד מסוקנים, ורלב"ג פי' מלחק מלפיג, כי  
 ס"ס מלפיג על שפסס אברהם משתס גדול ביום הנמל את ילחק, ולא פשה ג"כ ביום הנמלו, כי הוא לא היה רחם  
 כום יתרון לילחק עליו כי הוא ג"כ בן אברהם, ופיין ברמב"ן וכפי' רש"ם:

## מגלה

מקורי רש"י: (טו) כ"ט פ"ו א, כ"ד פ"ג י, (י) כ"ד ע"א, תנחומא א' שמות אות א, תוספתא סוטה פ"ז ה"ב, שמד'  
 פ"א א, (יה) שמות לכו ספרי וילחק ס"ד ד, (יח) כ"ד טס, תוספתא סוטה טס, (כ) למטה לא יז,  
 (כא) כ"ד ותוספתא טס תנחומא ב' תולדות ט, (כב) ט"ז ב' יד, (כג) כ"ד ותוספתא טס, ספרי טס, (כד) משלי ט ית,  
 (כה) כ"ד טס, (כו) תנחומא א' שמות א.

בראשית כא וירא

אונקלוס

אֲבָרְהָם בְּבִקְרַי וַיִּקְחֵם לֶחֶם וְחֵמֶת  
 מֵיָם וַיִּתֵּן אֶל־הָגֵר שָׁם עַל־שִׁבְמָה  
 וְאֶת־הַיֶּלֶד וַיִּשְׁלַח וְתִלְךְ וַתִּתַּע  
 בְּמִדְבַּר בְּאֵר שָׁבַע: טו וַיִּכְלוּ־הַמַּיִם  
 מִן־הַחֲמָתוֹת שֶׁלְךָ אֶת־הַיֶּלֶד תִּתַּחַת  
 אֶתֶד הַשִּׁיתָם: טז וְתִלְךְ וְתֵשֶׁב לָהּ  
 מִנְּגַד הַרְחֵק בְּמִטְחָוֵי קָשֶׁת כִּי

אֲבָרְהָם בְּצִפְרָא וְנָסִיב  
 לַחֲמָא וְרִקְבָא דְמֵיא  
 וַיֵּהֵב לְהָגֵר שְׁוֵי עַל  
 פְּתַפְהַ וַיִּתְּ רַבִּיא וְשִׁלְחָהּ  
 וְאִזְלַת וְתַעַת בְּמִדְבְּרָא  
 (כ"א בְּמִדְבַּר) בְּאֵר שָׁבַע:  
 טו וַיִּשְׁלִימוּ מֵיא מִן רִקְבָא  
 וְרַבִּית יַת רַבִּיא תַחֲוֹת  
 חַד מִן אִילְנֵיא: טז וְאִזְל  
 וַיִּתִּיבַת לָהּ מִקַּבְּל  
 אֶרְחִיקַת (נ"י אֶרְחִיק)  
 כְּמִיגַר קִשְׁתָּא אַרְי אֲמַרַת

רש"י

אכן עזרא

כמו דבר (ט) (וב) : יד וחממת מים. כלי (י) ויתכן  
 להיותו מעור או מעץ (יב) וכמוהו מספח חקיקה  
 (חבקוק ב טו) (יג) ורבים יתמהו מאברהם, איך  
 נרש בנו, גם שלח בן עם אמו ריקם, ואיה  
 נרבת לבו, והתימה מאלה שיתמהו, כי אברהם  
 עשה ככל אשר צוהו ד', ואלו היה נתן סמון  
 להג' שלא ברצון שרה, לא שמר מצות השם,  
 והנה באחרונה אחרי מות שרה נתן סתנות  
 לבני ישמעאל (יז) : לחם וחממת מים, נתן אל  
 הג' , ושם על : שבמה (יח) ואמר לה קחי  
 אתך בנך וישלחה (יט) (ג) ויתכן שנתן לה  
 לה לחם ומים שיספיק לה עד באר שבע (יז),  
 היא הלכה ולא ידעה הדרך ותתע (יח),  
 שלקחתה בחיקה וראתה שנפשו יוצאה בצמא  
 השליכותו (יט) (ו) : מן תחת אחד השיחים

טפל לשרה זנביות (כז) : (יד) לחם וחממת  
 מים. ולא כסף וזהב לפי שהיה שונאו על סילוף  
 לתרבות רעה (כח) : ואת הילד. אף הילד שם  
 על שכמה שהכניסה בו שרה עין רעה ואחזתו  
 חמה ולא יכול לילך זרגליו (כט) : ותלך ותתע.  
 חזרה לגלולי בית אביה (ל) : (טו) ויכלו המים.  
 לפי שדרך חולים לשתות הרבה (לא) : (טז) מנגד.  
 מרחוק: במטחוי קשת. כשתי טיחות והוא

קרני אור

[כ] ובמצא אודות, אודות, אודות, שם כלשון רבים  
 נקבות, וענינו כמו ענין, דבר, פסק, ולא נמלא,  
 כי אם בקשור עם מלת, על" כמובן מלת היחס הסכה  
 סגורמת, וכמו על-דבר, ובא גם, אל אודות ברעה הגדולה  
 הזאת" (ש"כ יג טו) ותזכ"ע, על "פיסק" כאלו היה נקרא  
 כפי"ן, על או אל", ושד"ל כתב, אולי כמו, על ידי" וקרוכ  
 לזה "בתלמוד", איידי" סיקרו, על ידי" : [ג] לפי שלא אמר  
 ויקח לחם ותמת מים וישם על שכם הגר, זאת הילד  
 וישלחה, גם לא אמר וישם על שכמה, אחכז שחמלת  
 שם" ואילך אינו שב על אברהם, אלא אברהם לקח הלחם  
 והמים ויתן אל הגר, ואחד מהנערים שם הלחם והמים על  
 שכמה, וכביא את הילד ואמר לה במצות אדוניו שתלך היא  
 והילד מביתו וזהו וישלחה, כי יהיה זה כאב לב לאברהם  
 שהוא פלמו יפשה זאת, ושיטה בפיו את אשתו וזנו שילכו  
 מביתו, ומלת שם" על המשם שלא נזכר (רנ"ו) :  
 [ד] וכן פי' הרד"ק, וכן פי' הרלב"ג, והנה כלי ספק  
 נתן לה כסף וזהב, יספיק לה ולבנה אחר כיוחס  
 למקום אשר הי' הילכים, כי כשיתן לבנו לדה לדרך ולא יתן  
 לו דבר יזון בו אחר כיוחו במקום אשר אמר להם שילכו בו,  
 זה מגוה מאלו כ"ש בחוק אברהם" : [ה] ורש"ד ישיג פ"ז וכתב, כי אם או היה אברהם פדיין בגר, לא היה לריכס  
 לפנות לבאר שבע למזרחית א"י כ"א למערב, כי דעתה היה לחזור לארץ מולדתה מזרימה כמפורש אח"כ, ופי' שהיה  
 אברהם במקום סמוך לתכרון, ופי' סמוך לגבול פלשתיים, ובאר שבע אבר ליהודה, היה סמוך לתכרון, וכבר בלכזה  
 מכאר שבע למזרים תפתה במדבר באר שבע : [ו] ור"ל אמרו (כ"ד פ' ג) שהיה חולה בעת ששלחו, כי שרה הכניסה

יהל אור

בו שרה זנביות גדול מכנה : (ט) כמו על דבר  
 ושרשו "אוד" והוא לשון רבות, הכל לא נמלא ממנו  
 הנפרד, ועיין קרני אור : (י) פי' גאל מלא מים,  
 ובנפרד נקוד המת, ובסמיכות ישחנה הסגל לפתח :  
 (יא) פי' ולא כלי" חרם שלא ישכר בדרך : (יב) ופי'  
 שם הח' ז"ל" כמו חמת מים", וכן פי' הרד"ק שם כמו  
 "ויכלו המים מן החמת", ופי' כי אתה מספח מלכים  
 להשקותם מהמתך, מכלי שלך :  
 (יג) צ"ל "לבני הפילגשים" : (יד) כי הילד לא שם על  
 שכמה, כי גדול היה יותר מחמש עשרה שנה :  
 (טו) אלא אמר לה קחי אתך את בנך, וישלחה, ששלח  
 אותה מביתו, או לזה אותה עד חוץ לעיר : (טז) פי'  
 זרלון שרה : (יז) ובמקו"מ הגי' מה שיספיקו לו  
 עד באר שבע" : (יח) שרשו "תעה" וספר הכחוכ  
 שתעתה הגר במדבר, ומפני שתעתה כלו הנניס מן  
 החמת קודם בואם למדבר שהיו הולכים שמה : (יט) הח'

זה מגוה מאלו כ"ש בחוק אברהם" : [ה] ורש"ד ישיג פ"ז וכתב, כי אם או היה אברהם פדיין בגר, לא היה לריכס  
 לפנות לבאר שבע למזרחית א"י כ"א למערב, כי דעתה היה לחזור לארץ מולדתה מזרימה כמפורש אח"כ, ופי' שהיה  
 אברהם במקום סמוך לתכרון, ופי' סמוך לגבול פלשתיים, ובאר שבע אבר ליהודה, היה סמוך לתכרון, וכבר בלכזה  
 מכאר שבע למזרים תפתה במדבר באר שבע : [ו] ור"ל אמרו (כ"ד פ' ג) שהיה חולה בעת ששלחו, כי שרה הכניסה

סקורי רש"י : כז) תתומא א שם. כח) תתומא א שם. כט) כ"ד פ"ג יג. ל) עיין פד"א פ"ל ותזכ"ע. לא) כ"ד שם.

### אונקלוס

בראשית כא וירא קכו 251

אמרה אל-אראה במות הילד  
 ותשב מנגד ותשא את-קלה  
 ותבך: "וישמע אלהים את-קול  
 הנער ויקרא מלאך אלהים אל-  
 הנגר מן-השמים ויאמר לה מה-  
 לך הנגר אל-תיראי כי-שמע  
 אלהים אל-קול הנער באשר הוא  
 שם: יה קומי שאי את-הנער  
 ותחזיקי את-ידך בו כי-לגוי גדול  
 אשימנו: יש ויפקח אלהים את-  
 עיניה ותרא באר מים ותלך

לא אחוי במותא דרבנא  
 ויתיבת מקבל וארימת  
 ית קלה ובכת: " וישמע  
 קדם " ית קלה דרבנא  
 וקרא מלאכא ד" ויהנר  
 מן שמיא ואמר לה מה  
 לך הנגר לא תדחלי  
 ארי שמיע קדם " ית  
 קלה דרבנא באתר  
 דהוא תמן: " קימי  
 סילי ית רבנא ואתקיפי  
 ית ידך ביה ארי לעם  
 סגי אשונה: " ונלא " ית  
 עיניה וחתת בירא  
 דמיא ואזלת וסלת ית

### אבן עזרא

האילנים (א) וזו: מן כמטחוי קשת, בדד  
 ישב (ב) [ח], ופעמו ידוע כהשלכת החץ (כ) [ט]:  
 כמו לו) בחגוי הסלע מגזרת לו) והיתה אדמת  
 קלוי ארץ מגזרת קלה: ותשב  
 (יז) את קול הנער. מכאן שיפה תפלת החולה  
 לפי מעשים שהוא עושה  
 לפי שהיו מלאכי השרת מקטרגים  
 בלמא חתה מעלה לו באר והוא משיבם עכשיו  
 זה שאינו ראוי לעונש מיחה בלמא  
 דנו וזהו באשר הוא שם והיכן המית את ישראל

### רש"י

כ' יריית חץ לב) בלשון משנה שהטיח באשתו לב)  
 על שם שהזרע יורה כחץ לד) וא"ת היה לו  
 ליכנס לכאן לה) משפט הוי"ו  
 ומגזרת לה) יחוגו ויגעו כשכור וכן לש)  
 להתרחק: (יז) את קול הנער. מכאן שיפה תפלת החולה  
 להיא קודמת להתקבל (ט): באשר הוא שם. לפי מעשים שהוא עושה  
 עתיד לעשות (טא) לפי שהיו מלאכי השרת מקטרגים  
 להמית בניך בלמא חתה מעלה לו באר והוא משיבם עכשיו  
 זה שאינו ראוי לעונש מיחה בלמא  
 דנו וזהו באשר הוא שם והיכן המית את ישראל

### קרני אור

בו עין הרע, ובס על שכמה גם הילד, והנה כלו המים מן  
 החמת, שכן דרך החולה להיות שותה הרבה וכל שפה,  
 וחשך אותו מעליה, ופי' כל הענין הזה לאגרהם, מפני  
 שזוהי לעשות ככל אשר תאמר שרה, ופי' אז כן כ"ז שנה,  
 וצילקוס הגי' בן י"ז שנה: [ז] ובב"ר (כס) שהכליכה תחת  
 רותם אחד, מפני שדרך כרתמים להיות גדלים במדבר,  
 ודורש, אחד השימים מיוחד שבשימים, הוא כרותם שנתליו  
 מחזיקים חוס יותר מכל עץ, ועיין בס"י מהר"ז מה שביא  
 מר"י כפהאק בס"י פ"ו: [ח] עיין רש"י בביאורו שהאריך  
 בלומר כשיעור מקום הליכת התן בשמותמים ודורכים  
 ופניו כשיעור יריית חץ פעם אחד,  
 ובא

### יהל אור

ז"ל יפרש, אחרי שלא היתה נושאת אותו בהיקה, ואיך  
 אמר, ותשלך את הילד", ויפרש כי זאת ההשלכה היתה  
 אחר שלקחתה: (כ) השליכה אותו תחת האילנות  
 שהי' שם כדי שלא יכהו הוסי השמש לשמרו מהלמא כי  
 לא הי' לה מים (רד"א והרלב"ג): (כא) ר"ל שאין לו  
 חזר למלח, כמטחוי" כי נמלא רק פ"א במקרא: (כב) בא  
 לתת שיעור למרחק שהרהיקה עלמה, ואמר שהיה כשיעור  
 דום, ושל" כתב אולי המלה מברש, מתח", והטעם כנטיית  
 סקבת: [ט] וכתב הרד"ק שהיא כרמיקה ממש כמו שמרחיקין מוצקי  
 התן בירותם, ופניו כשיעור יריית חץ פעם אחד,  
 ובא

פטורי רש"י: לב) ב"ר שם. לב) סנהד' פו א. לד) עיין פי' רש"י למטה מט' כה דב"ר לב ב. לה) וכן פי' מנחם  
 (מחברת מנחם ב"ר טח). לו) ש"ה ב"ר. לו) יעשי' יט"ז. לח) תה' קז כז. לש) שם ס"ו  
 (ט) ב"ר פנ"ג יד. טא) ר"ה טז ב, ירושלמי ר"ה פ"א ט"ג, תנחומא ח וילא אות ס, ב"ר שם.

בראשית כא וירא

אונקלוס

וְתַמְלֵא אֶת־הַחֶמֶת מַיִם וְתִשְׁק  
 אֶת־הַנֶּעַר : כ וַיְהִי אֱלֹהִים אֶת־  
 הַנֶּעַר וַיַּגְדֵּל וַיֵּשֶׁב בַּמְדְּבָר וַיְהִי  
 רֵבֵה קִשְׁתָּה : כא וַיֵּשֶׁב בַּמְדְּבָר פָּאֲרָן  
 וַתִּקַּח לּוֹאֲמוֹ אִשָּׁה מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם :  
 פ שְׁשִׁי כֵּן וַיְהִי בַעֲת הַהוּא וַיֹּאמֶר  
 אֲבִימֶלֶךְ וּפִיכֵל שַׁר־צַבָּאוֹ אֶל־  
 אֲבֵרָהָם לֵאמֹר אֱלֹהִים עִמָּךְ בְּכָל־  
 אֲשֶׁר־אַתָּה עֹשֶׂה : ט וְעַתָּה  
 הִשָּׁבְעָה לִּי בֵּאלֹהִים הַנָּה אִם־  
 תִּשְׁקַר לִי וּלְנִינִי וּלְנַכְדֵי בְּחֶסֶד

רָקֵבָא מֵיָא וְאִשְׁקִיאת  
 ית רבֵיָא : כ וַתְּהִי מִימְרָא  
 דִּי בְּסַעְדָּה דְרַבֵּיָא  
 דְרַבָּא וַיֵּתֵב בַּמְדְּבָרָא  
 וַתְּהִי רַבֵּי קִשְׁתָּא :  
 כא וַיֵּתֵב בַּמְדְּבָרָא דְפָאֲרָן  
 וַנְּסִיבַת לָהּ אִמְהָ אֶתְרָא  
 מֵאֶרֶץ דְּמִצְרַיִם :  
 ככ וַתְּהִי בַעֲדָנָא הַהִיא  
 וַאֲמַר אֲבִימֶלֶךְ וּפִיכֵל  
 רַב־חֵילָהּ לְאֲבֵרָהָם לִמְיֹמֵר  
 מִימְרָא דִּי בְּסַעְדָּךְ בְּכָל־  
 דִּי אַתָּה עֹבֵד : כג וְכַעֲנַן  
 קִיָּם לִי בְּמִימְרָא דִּי  
 הִבָּא דְלָא תִשְׁקַר בִּי  
 וּלְנִינִי וּלְנַכְדֵי בְרִי  
 בְּסִיבֹתָא דִּי עֲבָדִית

אבן עזרא

רש"י

כ רבה קשת, כמהו, "השמיעו אל בבל רבים" (ירמ' נ כט) (=) ואם הם שני שרשים (ג) כמו שרר ושרה (ג) גם רבה ורבב (ג) מנורת רבה (ג) : קשת, שם התואר, כמו נגב (ג) : הגם דלום, ששם נראה לה המלאך בתחלה בפעם הראשונה (ט) : כג אם תשקר לי, ויו סהבנין יזרחות דודנים א"ת דודנים אלא דודים ואלו יולאי לקראתם ומביאין להם צמר ודג מלוח וגודות נפוחים כסבורים ישראל שמלאים מים וכשמכניסו לתוך פיו ופותחו הרוח נכנס בגופו ומת : (כ) רובה קשת, יורה חלים בקשת : קשת, על שם החומנוה כמו חמר גמל לייך לפיכך השיין מודגשת, היה יושב במדבר ומלסטם את העוזבים הוא שנאמר (ג) ידו בכל וגו' : (כא) סארץ מצרים, ממקום גדוליה שנאמר (ד) ולה שפחה מנרית וגו', היינו דאמרי אינשי זרוק חומרך לאיירא אעיקריה קאימה) : (כב) אלהים עמך, לפי שראה שילא משכונת סדום לשלום ועם המלאכים נלחם ונפלו צידו ונפקדה אשתו לזקוניו (ט) : (כג) ולניני ולנכדי, עד כאן ראמי האב על

בלמא סב) כשהגלם נכודנלר שנאמר (\* מסא בערצ וגו' לקראת למא התיו מים וגו' כשהיו מוליכין אותם אלל ערביים היו ישראל לזמרים לשבאים צבקה מכס היליכונו אלל בני דודנו ישמעאל וירחמו עלינו שנא' (\*\* יזרחות דודנים א"ת דודנים ואלו יולאי לקראתם ומביאין להם צמר ודג מלוח וגודות נפוחים כסבורים ישראל שמלאים מים וכשמכניסו לתוך פיו ופותחו הרוח נכנס בגופו ומת : (כ) רובה קשת, יורה חלים בקשת : קשת, על שם החומנוה כמו חמר גמל לייך לפיכך השיין מודגשת, היה יושב במדבר ומלסטם את העוזבים הוא שנאמר (ג) ידו בכל וגו' : (כא) סארץ מצרים, ממקום גדוליה שנאמר (ד) ולה שפחה מנרית וגו', היינו דאמרי אינשי זרוק חומרך לאיירא אעיקריה קאימה) : (כב) אלהים עמך, לפי שראה שילא משכונת סדום לשלום ועם המלאכים נלחם ונפלו צידו ונפקדה אשתו לזקוניו (ט) : (כג) ולניני ולנכדי, עד כאן ראמי האב על

קרני אור

יהל אור

וכא בלשון רבים, כמו שמלאנו הרבה שמות בלשון רבים תמיד, בתולים, נעורים, במים, מים, רחיים, ולדעת רש"י ז"ל הוא ג"כ שם ליריית החץ, ולשון רבים אשר בו סי' שמורה על שתי טיחות, כי פעמים כשיעור הזה : [ו] מלח א"ה בכל מקום מספקת, אל תחשוב בה בלתי זה, והיא כלה ברוח מקומות השבועה, אם תשקור לי, ולכן נבנעתי לבית (ט) פיי גם בענין רבוי מלאנו רבה ורצב : (כז) ושניהם מנורת רבה : (כח) ואין מלת רובה סמוך אל קשת, רק סי' ויהי איש רובה וקשת, כדרך שפי' צפ', איש לדיק תמים (למעלה וט) שמלת תמים תאר, וכן פי' רש"י ז"ל, ופיין רש"י והרמב"ן מה שכתבו ע"ז, ורד"ק בשרשים שרש קשת : (כט) אין כאן מקומו כ"א (למעלה

מרוצת החץ כאשר יורו אותה בקשת : (כג) ופי' הרד"ק שם, יורי חלים כמו, וימררהו ורבו (למעט מט כג) ושרשו רבצ ורובה קשת שרשו רבה : (כד) רבה, ורצב : (כה) כמו שרר כביתו (אסתר א כב) שרשו שרר, וכאנו שרה (הושע יב ד) שרשו שרה וענינם אדנות וממשלה, הם ג"כ שני שרשים וענינם אחד : (כז) ואין מלת רובה סמוך אל קשת, רק סי' ויהי איש רובה וקשת, כדרך שפי' צפ', איש לדיק תמים (למעלה וט) שמלת תמים תאר, וכן פי' רש"י ז"ל, ופיין רש"י והרמב"ן מה שכתבו ע"ז, ורד"ק בשרשים שרש קשת : (כט) אין כאן מקומו כ"א (למעלה

מקורי רש"י : סב) ירוכלמי תענית פ"ד ה"ה, תנחומא א' שמות אות ית יתרו אות ה, שמו"ר ריש פ' כז, מדרש איכה פ"ב ד' כס' בלע ד', ש"ט מוזכר ס' (\* ישע"י כא ג. \*\*) שם. מג) לעיל טו יב. סד) שם כס' א. סה) תנחומא א' בלק אות י' תנחומא ב' בלק אות כו' כ"ר פלג טו פ"ו כמד"ר פ"כ כג. טו) עיין ב"ר פ"ד ב.

אֲשֶׁר-עָשִׂיתִי עִמָּךְ תַּעֲשֶׂה עִמָּדִי  
וְעַם-הָאָרֶץ אֲשֶׁר-גִּרְתָּהּ בָּהּ :  
כִּי וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אֲנֹכִי אֲשַׁבֵּעַ :  
כִּי וְהוֹכַחְתָּ אַבְרָהָם אֶת-אֲבִימֶלֶךְ  
עַל-אֲדוֹת בְּאֶרֶץ הַמִּיִּם אֲשֶׁר גִּזְלוּ  
עַבְדֵי אֲבִימֶלֶךְ : כִּי וַיֹּאמֶר אֲבִימֶלֶךְ  
לֹא יָדַעְתִּי מִי עָשָׂה אֶת-הַדְּבָר  
הַזֶּה וְגַם-אֶתָּה לֹא-הִגַּדְתָּ לִּי וְגַם  
אֲנֹכִי לֹא שָׁמַעְתִּי בְּלִילֵי הַיּוֹם :  
ט וַיִּקַּח אַבְרָהָם צֹאן וּבָקָר וַיִּתֵּן  
לְאֲבִימֶלֶךְ וַיִּכְרְתוּ שְׁנֵיהֶם בְּרִית :  
כ וַיָּצַב אַבְרָהָם אֶת-שֵׁבַע כַּבָּשָׁת  
הַצֹּאן לְבִדְהָן : כִּי וַיֹּאמֶר אֲבִימֶלֶךְ אֶל-אַבְרָהָם מַה  
הִנֵּה שֵׁבַע כַּבָּשָׁת הָאֵלֶּה אֲשֶׁר הִצַּבְתָּ לְבִדְהָנָה :

עִמָּךְ תַּעֲבֹד עִמִּי וְעַם  
אֲרָעָא דְאַתּוֹתְבָתָא בָּהּ :  
כִּי וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אֲנֹכִי  
אֲקִים : כִּי וְאוֹכַח אַבְרָהָם  
יְת אֲבִימֶלֶךְ עַל עֵיסַק  
בְּיָדָא דְמִיָּא דִּי אֲנִיסֵי  
עַבְדֵי אֲבִימֶלֶךְ : כִּי וַיֹּאמֶר  
אֲבִימֶלֶךְ לֹא יָדַעְתִּי מִן  
עַבְדֵי יְת שְׁתַּנְמָא הַדִּין  
וְאִף אֶת לֹא חִוִּית לִי וְאִף  
אֲנִי לֹא שָׁמַעְתִּי אֶלְהִין  
יִמְאֲדִין : כִּי וְדִבֵּר אַבְרָהָם  
עִין וְתוֹרִין וַיִּהְיֶה  
לְאֲבִימֶלֶךְ וַיִּגְדֻּי תְרוּיָהוּן  
קָים : כִּי וַאֲקִים אַבְרָהָם  
יְת שֵׁבַע הַזֵּרֶפֶן דְעִין  
בְּלַחֲדִיָּהוּן : כִּי וַיֹּאמֶר  
אֲבִימֶלֶךְ לְאַבְרָהָם מַה  
אֲנִין שֵׁבַע הַזֵּרֶפֶן אֶלְיִן  
בְּאַקְמָתָא בְּלַחֲדִיָּהוּן :

רש"י

הבן (א): כחסד אשר עשיתי עמך תעשה עמדי.  
שחמרתי לך הנה ארלי לפניך (ב): (כה) והוכחתי.  
יהל אור

אבן עזרא

הקל (ו) ויאן לו אח (ז) : נכדי , בן  
בני (ח) : כמ סה הנה , לשון נקבות (ט) ויב) :

קרני אור

פלי אס יתכפר פון בית-עלי" (שאל"י ד), אחת בסנפתי  
בקדשי אס לדוד אכזב" (תה"ט לו) (רצנ"ן) וכיארס בכל  
מקום שחבא על שבעה כמו "שלא", וכן ת"א, דלא חשק  
כ" : [יא] ובאמר בכנין סקל, ולא אמר אס חשק שזה  
משמע תדבר שקר, ואברהם לא הכתימו כלום ללקח  
משקר אס לא יקום דברו, אבל אס חשקו פירושו, אס  
תעשה מעשה שקר, כמו, ומנביא ועד כהן כלו פושע שקר  
(רמ"ו ו' יג) עושים עול ואון הקרוי מעשה שקר, כך אס תגמול  
לי רעה תחת טובתי שזה מעשה שקר ועמל (רמ"ה) לכן כאן  
נאמר בכנין סקל, כי אברהם לא הכתימו עדיין דבר, ואף  
יאמר אס חשק בכבד שהוא כמו, ולא חשק כחמונת" (תס'  
פט לד) אבל אמר בדרך אחת, אחת חייב להיטיב עמדי,  
בפבור הטובה שעשיתי עמך, וירא אנכי סן בימים הבאים  
תלך עמי בדרך שקר, ותשלם לי רעה תחת טובה, ע"כ השבט  
לי אס חשקו, אס תעשה לי מעשה שקר, ותט מדרך האמת  
ובלדק(רנה"ו) : [יב] סי' כשראה אבימלך שאברהם חוזר  
ולומר שואל והפרשת אותם סן סקד גליט דעתך שאין אלס  
ל'אוך כריתת סכרית, ואל"כ פס סס לאיזה טרך נתת אותם :

פיקר

בקרובי רש"י : מ' כ"ר טס . טח) כ"ר טס .

בראשית כא וירא

אונקלוס

ל וַיֹּאמֶר אֲרִי יְת שְׁבַע  
 חוֹרְפָן תִּקְבְּלֵנָּה מִן יְדֵי בְדִי  
 דְתָהִי לִי לְסִדְדוֹ אֲרִי  
 תְּפָרִית יְת בִּירָא הָדִין  
 (ג' הָדָא) : לֹא עַל פִּן  
 קָרָא לְאַתְרָא הַדְּרָא בְּאֵר  
 שְׁבַע אֲרִי תַפְּן קִימִי  
 תְּרוּיָהוֹן : לֹב וְנִגְדוּ קִים  
 בְּבֵאֵר שְׁבַע וְקָם אֲבִימֶלֶךְ  
 וּפִיכַל רֹב חֵילָה וְתַבִּי  
 לְאַרְעַ פְּלִשְׁתִּינִי : לֹב וְנִצִּיב  
 נִצְבָּא (ג' אֵילָנָא) בְּבֵאֵר

וַיֹּאמֶר כִּי אֶת־שְׁבַע כְּבַשְׁתְּ תִקַּח  
 מִיָּדִי בְּעִבּוֹר תִּהְיֶה־לִּי לְעֵדָה כִּי  
 חָפַרְתִּי אֶת־הַבְּאֵר הַזֹּאת: לֹא־עַל־פִּן  
 קָרָא לַמָּקוֹם הַהוּא אֲבֵאֵר שְׁבַע כִּי  
 שָׁם נִשְׁבַּעוּ שְׁנֵיהֶם : לֹב וַיִּכְרַתוּ  
 בְרִית בְּבֵאֵר שְׁבַע וַיִּקָּם אֲבִימֶלֶךְ  
 וּפִיכַל שָׂר־צְבָאוֹ וַיָּשְׁבוּ אֶל־אֶרֶץ  
 פְּלִשְׁתִּים : לֹב וַיִּטַּע אִישׁ בְּבֵאֵר

רשיי

כתוכח פמו על כך (ס) : (ל) בעבור  
 תהיה לי זאת : לעדה . עדות לשון נקבה  
 כמו (ג) ועדה המלכה : כי חפרתי את הבאר .  
 מריצים היו עליה רועי אבימלך ואומרים  
 אנחנו חפרנוה אמרו זניהם כל מי שיתראה  
 על הבאר ויעלו המים לקראתו שלו הוא ועלו לקראת  
 אברהם (לא) אשל . רב ושמואל  
 חד אמר פרדס להביא ממנו פירות לאורחים בסעודה .  
 ומיני פירות . (ב) ומלינו לשון נטיעה באהלים שנאמר (ג)  
 ויטע אהלו אפדנו : ויקרא שם ונו' .  
 על ידי אותו אשל . נקרא שמו של הקב"ה אלוה לכל העולם  
 לאחר שאוכלין ושותין אמר להם ברכו  
 למי שאכלתם משלו סבורים אתם שמשלי אכלתם משל מי  
 שאמר והיה העולם אכלתם (ד) :

יהל אור

הה"א נוספת במלת לבדנה , ופי' "והיא לבדה"  
 אין ריע במקרא למלה זאת עם ה"א נוספת אחר הנו"ן  
 כזה : (לד) שרש "עוד" ושם המקרה ממנו "עדות" ,  
 ושם התואר לזכר "עד" ולנקבה "עדה" ופי' כלומר אלה  
 אינן לבתר אותן " כמו הבקר , " אבל תקח לך אלה  
 מידי חיים , כי כן היה המנהג לקיים כל דבר היה  
 המקיים לוקח איהו דבר מיד רעהו , ומשיכה כזו עדות  
 על הקיום , וזה הוא שאמר בעבור תהיה לי לעדה ,  
 ועדה לשון עדות : (לו) וייג עקרו "שבע" , כי כאן  
 כתוב שבע כבשות תקח מידי , ואחריו כתיב (פ) לא  
 "ע"כ קרא למקום ההוא באר שבע , כי שם נשבעו  
 שניהם , והנה מלת שבעה מגזרת שבע כבשות : (לז) ש"ם  
 הוא כי הפ' "או השבע שבעה" , הוא (במד' ל , ג)  
 ושם לא אמר כלום , רק ל"ל בפסוק , ויקרא אותה שבעה"  
 (למטה כו לג) ושם פי' למה נקרא שם העיר באר שבע ,  
 בעבור שני דברים , פ"ס שבע כבשות וע"ס השבועה  
 והרש"י ידחוק לפרש שדעת הח' ז"ל על "או השבע  
 שבעה" עיי"ש : (לח) בן ת"א ויוז"ע וכן פירש"י ז"ל  
 כמו ויטע אהלו אפדנו (דניאל יא מה) :  
 ועפ"ו

אבן עזרא

לבדנה . עם היא והיא לבדה (ו) : (ז) לעדה .  
 כמו לעדות (ס) [ינ] ודע כי מלת שבעה עקרה  
 שבעה (י) [יד] , ובמלת "או השבע שבעה"  
 (במד' ל , ג) אמרשנה (י) : (ג) אשל . אין  
 (ח) [טו] גם ויטע לאות (י) [טז] :

על הבאר ויעלו המים לקראתו שלו הוא ועלו לקראת  
 אברהם (לא) אשל . רב ושמואל  
 חד אמר פרדס להביא ממנו פירות לאורחים בסעודה .  
 ומיני פירות . (ב) ומלינו לשון נטיעה באהלים שנאמר (ג)  
 ויטע אהלו אפדנו : ויקרא שם ונו' .  
 על ידי אותו אשל . נקרא שמו של הקב"ה אלוה לכל העולם  
 לאחר שאוכלין ושותין אמר להם ברכו  
 למי שאכלתם משלו סבורים אתם שמשלי אכלתם משל מי  
 שאמר והיה העולם אכלתם (ד) :

קרני אור

[יג] עיקר הוראת סמלה זכרון מן "סוד" בסורי שענינו  
 זכר , וכמוכח כי כל זמן שתזכור את היום הזה  
 שכרתת ברית יחדו , תזכור ג"כ שנתתי לך שבע כבשות ,  
 "זמתוך כך הזכור שדברתי לך על אודות הבאר (כד"ל) :  
 [יד] אולי שיהיה זה מפני שהאומות ההן בזמן ההוא היתם  
 אמונתם בשבעה כוכבי לכת , והשפעותיהם עליהם ,  
 ולכן ה' נשבעים עליהם , ונקראה מפני זה שבעה מלשון  
 שבע , ואברהם דבר אל אבימלך כפי דרך אמונתו , והציב  
 שבע הכבשות לבדנה , ונשבעו שניהם בשבעת האלה , שכל  
 מי שיטבור עליהם , יטעו פליו הכוכבים ממסילות רעות ,  
 ואינו רחוק שנקראה השבעה והקיום זניהם בלשון הזה  
 שבעה , מפני שבע כבשות שהציב אברהם לבדנה , ושמשם  
 ואילך נקרא כל קיום שבעה לזכר אותם שבעה שכרתו  
 ברית עמהם . (רד"א) : [טו] וכן דעת ריש לקיש ור'  
 יבודה (פוטס יו"ד א , ב"ר פ' נד , אדר"ג פ"ז) ואמרו שם ,  
 פאי אשל , אאל , כל שם שאדם היה שואל בו מטעים ,  
 פאנים ענבים ורמונים , וסרד"ק פי' אשל הוא כלל לכל פן ,  
 דומה לו כדרז"ל (ביל"ס כו א) , דתליא באשלי רכרביי פי'  
 חילנות גדולים , וענינו שנטע פרדס מכמה מיני פלים :  
 [טז] ור' יונה ג' גנאה כשרש"י שרש , אשל"י אפטר שיחם  
 וכן פי' הרשב"ם : (לס) שדווא חילן , ומנינו גם אאל

מקורי רשיי : ( ) ב"י כד ג . (ב) למטה לא נב . (א) ב"ר פ"ד ס , (ב) פוטס י , א , ב"ר פ"ד י , (ג) שם ר' יבודה ור'  
 נחמיס . (ג) דניאל יא . (ד) פוטס י , ב , ב"ר שם

# אונקלוס

בראשית כא כב וירא קכה 255

שָׁבַע וַיִּקְרָא אֱלֹהִים בְּשֵׁם יְהוָה אֵל  
 עוֹלָם: לֵךְ וְיָגֵר אַבְרָהָם בְּאֶרֶץ  
 פְּלִשְׁתִּים יָמִים רַבִּים: פ שָׁבִיעִי  
 כַּב \* וַיְהִי אַחֲרֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה  
 וְהָאֱלֹהִים נִסָּה אֶת־אֲבְרָהָם וַיֹּאמֶר

שָׁבַע וַיִּצְלִי תַפְּן בְּשֵׁמָא  
 דִּי אֱלֹהָא דְעֻלְמָא:  
 לֵךְ וְאִתְוַתַּב אַבְרָהָם  
 בְּאַרְע פְּלִשְׁתָּא יוֹמִין  
 סְבִיבִין: \* וַיְהִי בְּתֵר  
 פְּתִנְמִיא הָאֵלִין נִי נְסִי  
 יָת אַבְרָהָם וַאֲמַר לֵה

רש"י

## אבן עזרא

א והאלהים נסה את אברהם, י"א כי הסמיך  
 תחת ש"ן, והה"א תחת האל"ף (ה) [א] וטעם  
 כל הפרשה יבחישים (ו) רק נסה כמשמעו (ז) [ב]  
 ואנשי שיקול הדעת אמרו, כי דדעות הם שתים  
 האחת דעת העתיד בטרם היווה, והשנית דעת  
 היש הנמצא (ה) [ג], וזה פ"י נסה, גם כי עתה  
 ידעתי (ז) [ד] והגאון אמר שמלת נסה, הראוה  
 צדקתו לבני אדם, גם סלת ידעתי בטעם

(לד) ימים רבים. מרובים על של חברון בחברון  
 עשה כ"ה שנה וכאן כ"ו (יה) שהרי בן ע"ה  
 שנה היה בלאתו מחרן. אותה שנה ויבא וישב  
 בחלוני ממרא שלח מלינו קודם לכן שנתיישב  
 אלא שם שבכל מקומותיו היה כאורח חונה  
 וגוסע והולך שנה' (י) ויעבור אברהם. ויעתק  
 משם. ויהי רעב וירד אברהם מלרימה. ובמלרים

לא עשה אלא שלשה חדשים שהרי שלחו פרעה מיד (יז)  
 מחרן אשר בחברון ושם ישב עד שנהפכה סדום מיד  
 ויסע משם אברהם מפני בוסה של לוט ויבא  
 לארץ פלשתים וכן ל"ט שנה היה שהרי בשלישי  
 למילתו באו אללו המלאכים הרי כ"ה שנה  
 וכאן כתיב ימים רבים מרובים על הראשונים  
 ולא בא הכתוב לסתום אלא לפרש ואם היו  
 מרובים עליהם שתי שנים או יותר היה מפרסם  
 ועל כרחק אינם יתרים יותר משנה הרי כ"ו  
 שנה מיד ילא משם וחזר לחברון ואותה שנה  
 קדמה לפני עקידתו של יצחק י"ב שנים  
 כך שנויה בסדר עולם (יח): (ה) אחר הדברים  
 האלה. יש מרבותינו אומרים (א) אחר דבריו  
 של שטן (ב) שהיה מקטרג ואומר מכל סעודה  
 שטעה אברהם לא הקריב לפניך פר א' או איל  
 א' אמר לו כלום עשה אלא בשביל בנו אלו הייתי  
 אומר לו זבח אותו לפני לא היה מעכב.  
 וי"א אחר דבריו של ישמעאל (ז) שהיה מתפאר  
 על יצחק שאל בן י"ג שנה ולא מיחה

## יהל אור

קדני אור  
 האילן שקורין לו בערבי חלל, והוא אילן שקורין  
 לו בלע"ז טמר"ז, ורוב המפרשים פל הדעת הזאת,  
 ואפשר שיהיה עץ אחד, ואפשר שיהיה כולל  
 כל האילנות (כסדר"ק) והרלב"ג כתב,  
 שהיה האשל אילן גדול אלל הצ"ח, לבית  
 מצו לל על הכאר, כי כן היה לו בחלוני  
 ממרא כמ"ב (למעלה ית ת) והוא עומד עליהם  
 תחת העץ ויאללו, לפי שכימות  
 הק"ץ סי' אוללים תחת העץ להתלונן  
 בללו, ולזהו המ"ס אשר תחתיו מ"ס קרים:

(ה) וטעמו "כח" מלשון רוממות והתנשאות:  
 (ב) כי כהוב, עתה ידעתי" (למטה פ' י"ב):  
 (ג) מענין בחינה ונסיון: (ד) פ"י האחת  
 שהיא דעת העתיד אמר הכתוב נסה ועל  
 השנית שהוא דעת היום הנמלא אמר,  
 כי עתה ידעתי", ודעתם בזה כי כל הדברים  
 המתחדשים, ידעום השם בטרם היוחס,  
 אך הידיעה ההיא היא שהוא בכה  
 שיהיה, וזאת הוא הידיעה האפשרית,  
 שפ"י אפשר שיהיה כן, בעבור  
 כי לו נתכנו עלילות, ואח"כ  
 בלאת הדבר מכח אל הפועל,  
 הנה אז תהיה הידיעה ידעת  
 היום הנמלא: (ה) כי הידיעה בשם ית'  
 בכל זמן, אבל פ"י הדבר,  
 ידוע מעתה, כי ילא מן

[א] וכן הוא (כ"ד פ' נה) כשביל לנסותו בעולם,  
 כשביל לגדלן בעולם כנס הזה של ספינס,  
 וכן איתא (זהר ויקרא דף י"א א) כד"א,  
 ואל עמים אר"ם נבי" (ישעי' מע) (כז)  
 וכו', פ"י לשון התרוממות, וכן פ"י  
 הדרי"א, כי נסיון הוא מלשון התרוממות,  
 מענין, וגבא נס לגוי"ם (שם פ' כו) כי נס  
 שרשו, נס"ס, וזה שרשו, נסה", כי מקומות  
 אין מפסר יודיענו כי שרשי הכפולים נחי ל"ה,  
 יסוד שרשם ב' אזהרות, ועיקר הוראתם  
 אחד, ואין הסבל ביניהם רק בפרטי ולדדי  
 הוראתם: [ב] וכן ת"א ויזכ"ע וכן פירש"י  
 ז"ל והרמב"ן והרלב"ג, והרשב"ם פ"י מלשון  
 קתור ויער שיער את אברהם על שכת  
 ברית למלך פלשתים, ורז"ה הבי' פ"ו  
 עליו כזה וכ"ס ג"כ רק נסה כמשמעו,  
 ודע"ה תורה כלבון כ"א: [ג] עיין  
 במ"ן מה שכתב בזה, וברלב"ג בפ"י על  
 התורה וכבני ממלכות השם וכו', מלמד  
 החלמידים: [ד] ור"ם חפ"ן גס' מלאכת  
 מתשבת פ"י, כמה באמר, עתה ידעתי  
 כי ירא אלבים אחת" יתכן מאוד  
 בשדע שהאל ידע העתיד כאלו  
 הוא הוה לפניו, וגם טרם  
 עשות אברהם הנסיון כבנו  
 ראה ד' כי כן יעשה, וזהו  
 אמרו עתה ידעתי

והכוונה שרוממו והגדילו, וכח הכו"ק  
 ואין טענה על רז"ל כי נס שרשו,  
 נס"ס, וזה שרשו, נסה", כי מקומות  
 אין מפסר יודיענו כי שרשי הכפולים נחי ל"ה,  
 יסוד שרשם ב' אזהרות, ועיקר הוראתם  
 אחד, ואין הסבל ביניהם רק בפרטי ולדדי  
 הוראתם: [ב] וכן ת"א ויזכ"ע וכן פירש"י  
 ז"ל והרמב"ן והרלב"ג, והרשב"ם פ"י מלשון  
 קתור ויער שיער את אברהם על שכת  
 ברית למלך פלשתים, ורז"ה הבי' פ"ו  
 עליו כזה וכ"ס ג"כ רק נסה כמשמעו,  
 ודע"ה תורה כלבון כ"א: [ג] עיין  
 במ"ן מה שכתב בזה, וברלב"ג בפ"י על  
 התורה וכבני ממלכות השם וכו', מלמד  
 החלמידים: [ד] ור"ם חפ"ן גס' מלאכת  
 מתשבת פ"י, כמה באמר, עתה ידעתי  
 כי ירא אלבים אחת" יתכן מאוד  
 בשדע שהאל ידע העתיד כאלו  
 הוא הוה לפניו, וגם טרם  
 עשות אברהם הנסיון כבנו  
 ראה ד' כי כן יעשה, וזהו  
 אמרו עתה ידעתי

שקורי רש"י: (ז"ה) כד"ע פ"א, כ"ד ש"ס. (ז) לפיל י"ב. (ז) לפיל י"ג. (ח) פ"א א' סנהד' פ"ט כ. (ב) וכב"ד  
 פ"ה ד', מלאכי הכרת אמרו כן. (ג) תחומא א' וירא ש"ת ית, תחומא ב' וירא אות מב, כ"ד ש"ס, תיזכ"ש

### בראשית כב וירא

### אונקלוס

אֱלֹהֵי אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר הַנְּנִי: בַּיּוֹם  
 קָחְנָא אֶת־בְּנִךְ אֶת־יְחִידְךָ אֲשֶׁר־  
 אֲהַבָּת אֶת־יִצְחָק וְלָךְ־לָךְ אֶל־  
 אֶרֶץ הַמּוֹרִיָּה וְהַעֲלֵהוּ שָׁם לְעֹלָה

אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר הָא אָנָּה:  
 וַיֹּאמֶר דְּבַר פְּעֵן יִת  
 בְּרַךְ יִת יְחִידְךָ דִּי רַחֲמֵי  
 יִת יִצְחָק וְאִיזֵל לָךְ לְאַרְעָא  
 פּוֹלְחָנָא וְאַסְקָה קַדְמֵי  
 תַּמָּן לְעֹלְתָא עַל חַד מִן

רש"י

### אבן עזרא

הודעתי (ו) והלא ידע זה הגאון, כי בשעה  
 שעקד בנו לא הי' שם אפילו נערי (ז) (ה)  
 ואחרים אמרו כי פי' והעלהו שם לעולה שיעלהו  
 אל ההר, וזאת תחשב לו לעולה, ואברהם לא  
 ידע סוד הנבואה, וימדר לשחוט אותו, והשם  
 אמר לו לא בקשתי זאת. ואחרים אמרו הראה  
 שתעלהו לעולה (ח) כמו, "והשקית אותם יין"  
 (ירמי' ל"ה ב) (ט) והוצרכו אלה הגאונים לפי'  
 האלה, כי יאמרו לא יתכן אחר שיצוה השם  
 מצוה שיאמר אח"כ לא תעשינה (י) והנה לא  
 שמו על לב הבכורים שהחליפם בלויים אחר  
 שנה (יא) ואחר שהכתוב אומר בתחלה, "והאלהים  
 נסה את אברהם" פרו כל הטענות (יב) והשם

אמר לו ילחק באבר אחד אתה מירחני חילו  
 אמר לי הקב"ה זבח עלמך לפני לא הייתי  
 מעכב: הנני. כך היא עניינתם של חסידים (י)  
 לשון ענוה הוא ולשון זימון (י): (ב) קחנא.  
 חין נא חלא לשון בקשה אמר לו בבקשה  
 ממך עמוד לי בזה הנסיון שלא יאמרו  
 הראשונות לא היה בהן ממש (י): את בנך.  
 אמר לו שני בני יס לי אמר לו את יחידך  
 אמר לו זה יחיד לאמו וזה יחיד לאמו אמר  
 לו אשר אהבת אמר לו שניהם חני אוהב  
 אמר לו את ילחק (י) ולמה לא גילה לו  
 מתחלה שלא לערצבו פתאום ותזוח דעתו  
 עליו ותטרף (י) וכדי לחבב עליו את המלוה וליתן לו שכר על כל דבור ודבור (י): ארץ  
 המוריה. ירושלים (י) וכן בדברי המים (יא) לבנות את בית ה' בירושלים בהר המוריה.  
 ורבותינו ז"ל פירשו על שם שמשם הוראה יולאה לישראל (יב) ואונקלוס תרגמו על שם  
 עבודת הקטורת שיש בו מור נרד ושאר בשמים (יג): והעלהו. לא אמר לו שחטאו

### יהל אור

הכח אל הפועל: (ו) ר"ל הודעתי לכאי עולם, ולפי'  
 זה נטה גם רש"י ז"ל, וכן הרשב"ם, והח' ז"ל ימאן  
 צפי' זה ויפרש בענין אחר: (ז) הח' ז"ל כותר זה  
 הדעת, ויפרש כי הי' לו לידע להגאון כי בעת שעקד  
 את בנו לא הי' שם אפילו נערי, אבל אמר להם שבו  
 פה עם החמור, והענין כדי שלא יבטלו ממנו המעשה  
 הזה ושלא ימחו זיכרו: (ח) ובב"י מתוקן, ואחרים אמרו  
 כי פי' והעלהו שם לעולה, הראהו שיעלה אל ההר  
 לעולה וכו', וכוונתו בדמיון אל, והשקית אותם יין'  
 לאמר כמו שאין כוונת, והשקית שישקה אותם ממש  
 כי אם שיתן לפניהם כוסות יין ויאמר להם לשתות,  
 כי לפעמים יבוא לשון נווי ואין המכוון בו לעשותו באמת  
 רק שיתגולל וישתדל לעשיה: (ט) פסוק הוא (צירמי'  
 לה ב) הלוך אל בית הרכבים, ודברת אותם, והבאתם בית ד' אל אחת הלשכות והשקית אותם יין, ופי'  
 הרד"ק שם, אעפ"י שהם לא שמו, אמר והשקית שתתן לפניהם כוסות יין לשתות, ודעת הח' ז"ל שטעם  
 והשקית, ר"ל הראה להם שתשקם יין, וזהו המכוון אלנו ית' באמרו והעלהו לא שירצה עשייתו בפועל, רק  
 שיתגולל ויתעסק בהעלות העולה, וכן דעת הרלב"ג: (י) כי איך ישנה את דבורו אח"כ לאמר אל תשלח,  
 והשיגוי נמנע בחוקו ית': (יא) כי בתחלה היה העבודה בבכורים, ואחר שנה בחר השם בשבט לוי לשרת לפניו  
 תחת הבכורים: (יב) ר"ל שהוא בפשוטו:

### קרני אור

דעתי, ולא פתה חני יודע, חלא רלוט שמה שפתה פשה,  
 כבר ידעו ה"י: [ה] והרב המורה הלך בזה בדרך הגאון  
 שזכיר הראש"ש בפירושו, שפירש מלת נסה להראות לדקתו  
 לבני אדם ומלת ידעתי בענין הודעתי, ומה שהקשה עליו  
 פתחם סוכר כי בעת שעקד בנו להפלותו לא היה שם אדם  
 ואפילו נערי כי נשאלו עם החמור, הקושיא הזאת לא תמנע  
 לך הגאון לפי שמאמר נביא ידוע ואין לריך לפדים, ואחר  
 שאברהם השלם ספר המעשה הכוא התפרסם הדבר ונתרחב  
 גבול אהבת השם, ואלו לא היה זה מספר הנביא רק על  
 דרך שגא זה כלו בתלום או במראה די היה בו למוד באהבת  
 השם כפי מה שהקדמנו בענין החלומות האודקין, והמראות  
 שפנינם נמשך אל המתעבב והרעיון, ואחר שהוא ספר  
 המעשה הנמור טדעה בו יראת השם והאבתו, כי היראה  
 סוללת האהבה בקלת מקומות ולו לבדו שהיה נביא בעת ההיא

פי

מקורי רש"י: (ד) פיין ב"ר נכ. (ה) תנחומא א וירא אות ככ. (ו) סנהד' פט ב תנחומא א שם ב"ר פנ"ה ז. (ז) סנהד'  
 שם תנחומא א שם כ"ר שם, ובפ"ט ט פדר"א פ"א פ"ר פ' מ ש"ט מומור כט. (ח) כ"פ. (ט) כ"ר  
 שם. (י) מדרש חדש כ"ו כח' יפליינטק פ"י ככ. (יא) דה"ב ג' א. (יב) ירושלמי ברכות פ"ד כ"ה, תענית טו א, תנחומא:  
 ב וירא אות מה, כ"ר שם, פ"ר פ"ד ד. (יג) וכן הוא ב"ר שם, ופ"ר שם.

### אונקלוס

בראשית כב וירא קב"ט 257

עַל־אֶחָד הַהָרִים אֲשֶׁר אָמַר אֱלֹהִים:  
וַיֵּשְׁבֶם אַבְרָהָם בְּבֶקֶר וַיַּחֲבֹשׂ  
אֶת־חֲמורוֹ וַיִּקַּח אֶת־שְׁנֵי נַעֲרָיו  
אִתּוֹ וְאֵת יִצְחָק בְּנֵוֹ וַיִּבְקַע עֲצֵי  
עֹלָה וַיִּקֶּם וַיֵּלֶךְ אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־  
אָמַר־לּוֹ הָאֱלֹהִים: וּבַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי  
וַיֵּשֶׂא אַבְרָהָם אֶת־עֵינָיו וַיַּרְא אֶת־

טוריא די אימר לך: ונאקדים אברהם בצפרא ונהו ית חמרה ודבר ית תרין עילימיה עמה וית יצחק ברה וצלה אעי לעלתאוקם נאזל לאתרא די אמר לה יי: ד ביומא תליתאה וזקף אברהם ית עיניה נחזא ית אתרא

### רש"י

לפי שלא היה חפץ הקדוש ב"ה לשחטו אלא להעלהו להר לעשותו עולה ומשהעלהו אמר לו הורידהו: אחר ההרים. הקב"ה מתהלך הלדיקים (כ"ח משהא ללדיקים) ואח"כ מגלה להם (י"ד) וכל זה כדי להרבות סכרן וכן (טו) אל הארץ אשר ארצך. וכן ציונה (טז) וקרא עליה את הקריאה: (ג) וישבם. כזכרו למלכה (י"ז): ויחבש. הוא בעלמו ולא לזה

### אבן עזרא

נפחו כדי שיקבל שכר (י"ג) וטעם כי עתה ידעתי, כמו "ואם לא אדעה" (למעלה יה כא) (י"ד) ועוד אפרש סודו בפסוק "ידעתך בשם" (שמות ל: יב) (טו) אם יעורני השם יודע הנסתרות (ו): ב אחד ההרים. שם נבנה הבית, וכן כפורש ויבן שלמה את הבית בדר המוריה (דה"ב ג א) (טו) (ז), ואיננו הר גבוה, ובו היה גורן ארונה (י"ז): ג ויבקע עצי עולה. ושם על החמור (י"ח) [ח]: ד ביום השלישי. שיצא סבאר

לאחד מטבדיו שהאבה מקלקל השורה (י"ח): את שני נעריו. ישמעאל ואליעזר (י"ט) שאין אחד חשוב ראוי ללכת לדרך בלא צ' אנשים שאם ינטרף הא' לנקביו ויתרחק יהיה השני עמו (כ): ויבקע. תרגומו וללח כמו (כ"א) וללחו הירדן לשון ציקוע סיגדר"א בלע"ז: (ד) ביום השלישי. למה איחר מלהראותו מיד כדי שלא יאמרו הממו וערצבו פתאום וטרף דעהו ואילו היה לו שהות להמלך אל לבו לא היה עושה כ"ב): וירא את המקום. ראה ענן קסור על

### יהל אור

(יג) פ"י כי אין ראוי לקבל שכר למי שאינו עושה מעשה, אעפ"י שידענו שיעשהו, וזה בעבור כי לא הוליא הדבר לפועל, וע"כ נסהו השם כדי שתהי' נפשו שלימה והוליא שכלו לפועל, ואז יהיה ראוי לקבל שכר על מעשהו: (יד) ושם פ"י הח' ז"ל מענין רחמים, ארהם אותם, ויהיה פ"י ידעתי פה ג"כ מענין הנינה ורחמים: (טו) אך שם לא ביאר מאומה, ועיין שם בפ"י הקלר: (טז) מ"ם נפלה בכל הכפרים, ועפסוק כזה לא נמצא בנ"ך ונמצא ויחל שלמה לבנות את בית ד' בירושלים בחר המוריה" (דה"ב ג א): (יז) וכן כתוב (דה"ב ג א) ויחל שלמה לבנות וגו' בחר המוריה אשר נראה לדויד אביהו אשר הכין במקום דויד בגרן ארנן היבוכי": (יח) הגדה אמר זה, בעבור שאמר אח"כ כאשר אמר לנערו שבו לכם פה עם החמור, ויקח אברהם את עצי העולה וישם על פיוחדים לפולה, כמינים שהם ידוע לכם, ולא ידע אם

### קרני אור

היה ראוי לומר יטן אבה עבית וגו' ולא ליתק כי לא השיג להשגה ההיא, סוף דבר לפי שני הענינים הנזכרים היה ראוי לומר, עתה ידעתי כי ירא אלהים אתה". וכפי הענין הזה יתבאר מה שבאמר על אנבי סדום, ואם לא אדעה" (מלמד התלמידים): [ו] עיין מורה נב" כד מהח' ה"ג, וכפ' מה מהח' ה"ב מדרגה י"א ובמלמד התלמידים מרבינו יעקב אנטולי וכפ' מעשה ד' מה שמצינו בשם הר"מ בכתובותיו בקי"ח: [ז] רבו הפירושים על השם מורה דו"ל דרשו (כ"ר פ' נה ז) ועיין מקובי רש"י במשם י"א הוראה לעולם, עשאו מן מורה לדק ואו"ת, ארעה פולחנה", וכן תיוב"ע, וביאר רש"י ז"ל פ"ב הקטרת שיש בה סוד וכמים, וע"ז כתב הרמב"ן ז"ל שאין לבנו סוכל לאמר, פולחנה" על פס אחד מהמי אחד העבודות, אבל עשאו מן מורה שם יראו אלהים ויעבדו לפניו, ועל דרך הפשט אמר הרמב"ן ז"ל, שהוא כמו, אל הר המזר ואל גבעת הלבונה", כי ימלאו שם בחר ההוא מור ואהלים וקמון, והרשב"ם יפרש ארנן האמוריה, ורנ"ה ישינו: [ח] יראה שעני עולה, הם עלים פיוחדים לפולה, כמינים שהם ידוע לכם, ולא ידע אם

בקורי רש"י ז"ל כ"ר פל"ט ט. שו) לפיל יכ א. שו) יונה ב. יז) פכחיס ד א, הנחומא א שם. יח) סנהד' קה ב, כ"ר פ"ה ט, מכילתא בשלח פ"א. יט) פדר"א פל"א ויק"ר פ"כ ב ופכ"ו ז, תיוב"ע, כ) כ"ר שם, תנחומא א בלק טות מ תנחומא ב אמור אות ד ויק"ר כו ז, מדרש שמואל פ' כ"ד ועיין רש"י במד' כב כב. כא) כ"ב יט יח. כב) תנחומא א וירא אות כב, תנחומא ב וירא אות מו, כ"ר פנ"ה ו פכ"ר פ"ט, ובאגדת ברא' פל"א כסגנון אחר.

בראשית כב וירא

אונקלוס

הַמָּקוֹם מִרְחֵק: הַיְאֹמֵר אֲבָרְהָם  
 אֶל-נִעְרָיו שְׁבוּ-לָכֶם פֹּה עִם-  
 הַחֲמֹר וְאֲנִי וְהַנֶּעֱר וְנֵלְכָה עַד-כֹּה  
 וְנִשְׁתַּחֲוֶה וְנִשְׁוֹבָה אֵלֵיכֶם: וַיִּקַּח  
 אֲבָרְהָם אֶת-עֵצֵי הָעֵלֶה וַיִּשֶׂם עָלָי-  
 יִצְחָק בְּנֹו וַיִּקַּח בְּיָדוֹ אֶת-הָאֵשׁ  
 וְאֶת-הַמֶּאֱכָלֶת וַיִּלְכֹּו שְׁנֵי-הַסִּיחִיָּו:  
 וַיֹּאמֶר יִצְחָק אֶל-אֲבָרְהָם אָבִיו  
 וַיֹּאמֶר אָבִי וַיֹּאמֶר הַנְּנִי בְנִי וַיֹּאמֶר  
 הִנֵּה הָאֵשׁ וְהָעֵצִים וְאִיְהִה הַשֵּׁה

מרחיק: הַיְאֹמֵר אֲבָרְהָם  
 לְעוֹלָמוֹהֵי אֲוֵרִיכוֹ לְכוּן  
 הָכָא עִם חֲמָרָא וְאֲנָא  
 וְעוֹלָיְמָא נְתַמְשִׁי עַד פְּהָ  
 וְנִסְגֹּוֹד וְנִתְיָב לְוַתְכוּן:  
 וְנִסִּיב אֲבָרְהָם יָת אֵעִי  
 דְעֵלְתָא וְשִׁנֵי עַל יִצְחָק  
 פְּהָה וְנִסִּיב בְּיָדָהּ יָת  
 אֶשְׁתָּא וְיָת סְפִינָא וְאֲזֵלִי  
 תְרוּיָהוֹן בְּתָרָא (וַיִּפְחֲדָא):  
 וַיֹּאמֶר יִצְחָק לְאֲבָרְהָם  
 אָבִיו וַיֹּאמֶר אָבָא וַיֹּאמֶר  
 הֵא אָנָא בְנִי וַיֹּאמֶר הָא  
 אֶשְׁתָּא וְאֵעִיָא וְאֵן אִימָרָא

רש"י

אבן עזרא

ההר (ג): (ה) עד כה. כלומר דרך מיעט  
 למקום אשר לפנינו ומדרש הגדה (יד) ארצה  
 היכן הוא מה שאמר לי המקום (ה) כה יהיה  
 זרעך: ונשובה. נתנבא שישונו סניהם (ו):  
 (ו) המאכלת. סכין על שם שאוכלת את  
 הצמר כמו דתימא (ז) וחרבי תאכל צמר  
 ושמכשרת צמר לאכילה (ח). ד"א זאה  
 נקראת מאכלת על שם שישראל אוכלים  
 מתן שכרה (ט): וילבו שניהם יחדו.  
 היה הולך ברלון ושמוחה כילחק שלא היה

שבע (ט) י"א איך אמר אברהם ונשובה,  
 יאחרים ענו כי היה בדעתו להביא עצמותיו,  
 ואברהם דחם בדברים (י) וכן כדי שלא יסורו  
 עד שובו, ושלא ירגיש יצחק ויברה, ורז"ל  
 אמרו שהיה יצחק כאשר נעקד בן שלשים ושבע  
 שנים (יא) [י], ואם דברי קבלה נקבל ומדרך  
 סברא אין זה נכון, שהיה ראוי שתהיה צדקת  
 יצחק גלויה, ויהיה שכרו כפול משכר אביו  
 שספר עצמו ברצינו לשחיטה, ואין בכתוב סאומה  
 על יצחק (יב) ויאן ואחרים אמרו שהי' בן המש  
 חברהם שהיה יודע שהולך לשחוט את בנו

יהל אור

קרני אור

יחק בנו, הגה זה יורה, כי עד עתה נשאה החמור:  
 (יט) כי מארץ פלשתים עד ירושלים כמו ט"ו פרסאות,  
 ולריך שני ימים להולכים ברגליהם, וביום השלישי בקר  
 באו קרוב לשם, וישא עיניו וירא את המקום מרחוק:  
 (כ) בן הוא דעת החי' ז"ל שיוכל הנביא לכוז לצורך  
 שעה כמו (למעלה כ יב) שפי' שדה אברהם לאבימלך  
 בדברים: (כא) בן הוא (בפדר"א פ' לא, צ"ר פ' נו,  
 תנחומא וירא סי' מב, סע"ר פ"א, זהר וירא דק"ט כ, זהר  
 ויהי דף רל ב תדא"ר פ' כז תדא"ז פ' כז): (כב) וכן  
 י"א שגדול כמו של יחק לפי שאברהם נלטה בזה מפי  
 השם, וזה נלטה מפי אביו, ולכך גדול כה אמונתו של

דקיתא ותאמתא ודיקלא דהוי' לעלמא, ולולי זה יאמר  
 ויבקע עליהם: [ט] עיין "הכו"ף בפרש"י, ובכתוב  
 ונשובה" כחופן שאין כאן שקר, ואין דמיה בדברים:  
 [י] ובזהר חיי ברה (דף קכג א) מחמיר לה אקרא, ויהי'  
 חיי ברה כחמיר, ויהי' שהוא ל"ו הי' חיי ברה  
 עם יחק שהן עיקר ימי חיייה, אבל הנר"א הגיה בסע"ד  
 ספ"א כ"ו שנה במקום ל"ו וכחכ דלא כתום' ינמות מחי'א  
 בשם סדר טולם וכו', וכיים אלא שזכתה מוטעת נודמנה  
 לפניהם, והח' ראשונה בהגהותיו לסדר פולס כתב שהג'  
 הישנה ל"ו עיקרית בן נרסו רוב הקדמונים בהס"ע עיי"ש:  
 [יא] וכן הוא (זהר וירא ק"ט כ, זהר ויחי רל ב) הכא  
 אית לאסתכלא וכלהים נכס את אברהם, את יחק  
 חכעי ליה, דכא יחק בר תלתין ובשע שנין הוא, וסא אביו  
 לאו בר טונבין דליה הוא, דאלמלא אמר יחק לא בעינא

מקורו רש"י: (כג) תנחומא וירא אות כג, תנחומא ב שם, פס"ר שם, פס"י דר"כ פ' אחרי מות (ק"ט ב) ויק"ר פ' כב,  
 תיוב"ע. (כד) צ"ר נו כ, תנחומא א שם, תנחומא ב שם, פס"ר שם. (כה) לעיל טו ה. (כו) צ"ר  
 שם, וכתנחומא א וכן כתנחומא ב שם ציטרו פ"ו, פ"י ברות נבואה, ועיין מ"ק ית א, ברית כריתא לבפתיס. (כז) דגרי  
 לב מכ. (כח) תנחומא א שם תנחומא ב שם, צ"ר פנ"ו ג. (כט) צ"ר שם

לְעֹלָתָא : ח וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם  
 קָדָם יי גַּלְיָ לֵה אִימְרָא  
 לְעֹלָתָא פְּרִי וְאִילֵי  
 תְּרוּיְהוֹן פְּתָדָא : ט וְאַתָּה  
 לְאַתְרָא דִּי אָמַר לֵה יי  
 יִבְנָא תַּמָּן אַבְרָהָם יֵת  
 מִדְּבַחָא וּסְדֵר יֵת אֲשֵׁיָא  
 וְעֻקְדָּתָא יֵת יִצְחָק בְּרָהּ וְשֵׁי  
 יֵתָה עַל מִדְּבַחָא עֵיל מִן  
 אֲשֵׁיָא : י וְאִשִּׁיט אַבְרָהָם  
 יֵת יְדָהּ וְנָסִיב יֵת סְפִינָא  
 לְמִיכָס יֵת בְּרָהּ : יא וַיִּקְרָא  
 לָהּ מִלְּאַנָּא דִּי מִן שְׂמַיָּא  
 וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אַבְרָהָם  
 וַיֹּאמֶר הָא אֲנִי : יב וַיֹּאמֶר  
 לָא תוֹשִׁיט יָדְךָ לְעֹלִימָא  
 וְלָא תַעֲבֹד לָהּ מִדְּעַם  
 אֲדִי פֶּשַׁן יִדְעָנָא (יג)  
 יִדְעִית) אֲדִי דִחְלָא דִּי

לְעֹלָה : ח וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם  
 יִרְאֵה לִּי הַשָּׂה לְעֹלָה בְּנֵי  
 שְׁנֵיהֶם יַחְדָּו : ט וַיִּבְנֵאוּ אֶל־הַמִּקְוֹם  
 אֲשֶׁר אָמַר לֵו הָאֱלֹהִים וַיָּבִין שֵׁם  
 אַבְרָהָם אֶת־הַמִּזְבֵּחַ וַיַּעֲרֹךְ אֶת־  
 הָעֵצִים וַיַּעֲקֹד אֶת־יִצְחָק בְּנֵו וַיִּשֹׁם  
 אֹתוֹ עַל־הַמִּזְבֵּחַ מִמַּעַל לְעֵצִים :  
 י וַיִּשְׁלַח אַבְרָהָם אֶת־יִדְו וַיִּקַּח אֶת־  
 הַמֶּאֱכָלֶת לְשֵׁחַט אֶת־בְּנֵו :  
 יא וַיִּקְרָא אֵלָיו מִלְּאַךְ יְהוָה מִן  
 הַשָּׁמַיִם וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אַבְרָהָם  
 וַיֹּאמֶר הֲנִי : יב וַיֹּאמֶר אֶל־תִּשְׁלַח  
 יָדְךָ אֶל־הַנֶּעֱר וְאֶל־תַּעַשׂ לוֹ מְאוּמָה כִּי וְעַתָּה  
 יִדְעִיתִי כִּי־יִרְא אֱלֹהִים אֶתָּה וְלֹא חָשַׁכְתָּ אֶת־בְּנֵךְ

מרגיש בדבר : (ח) יראה לו השה. כלומר  
 יראה ויבחר לו השה ואם אין שיה לעולה  
 בני. ואף על פי שהבין ילחק שהוא הולך  
 להשחט וילכו שניהם יחדו בלב שוה (ל) :  
 (ט) ויעקד. ידיו ורגליו מאחוריו הידים  
 והרגלים ביחד היא עקידה (יא) והוא לשון  
 עקודים שהיו קרסוליהם לבנים מקום שעוקדין אותן זו היה ניכר (יב) : (יא) אברהם  
 אברהם. לשון חבה הוא שכופל את שמו (יג) : (יב) אל תשלח. לשחוט. אמר לו איכ  
 לחנם באתי לכאן אעשה זו חבלה ואוליא ממנו מעט דם אל תעש לו מאומה  
 אל תעש זו מוס (יד) : כי עתה ידעתי. איך אבא (יה) אל אברהם אפרט לפניך  
 את שיחתי אחמול אמרת לי כי בילחק יקרא לך זרע וחזרת ואמרת קח נא את  
 בנך עכשיו אהה אומר לי אל תשלח ידך אל הנער. אמר לו הקב"ה (יו) לא אחלל  
 יהל אור

אכן עזרא

שנים, גם זה לא יתכן, בעבור שנשא עצי  
 העולה (=) והקרוב אל הדעת שהיה קרוב לייג  
 שנים והכריחו אביו ועקדו שלא ברצונו, והעד  
 שאביו הסתיר הסוד ממנו, ואמר, "אלהים יראה  
 לו השה" כי אילו אמר לו אתה העולה יתכן  
 שיברח : יא אברהם אברהם. פעמים (יג) כמו

רש"י

מרגיש בדבר : (ח) יראה לו השה. כלומר  
 יראה ויבחר לו השה ואם אין שיה לעולה  
 בני. ואף על פי שהבין ילחק שהוא הולך  
 להשחט וילכו שניהם יחדו בלב שוה (ל) :  
 (ט) ויעקד. ידיו ורגליו מאחוריו הידים  
 והרגלים ביחד היא עקידה (יא) והוא לשון

עקודים שהיו קרסוליהם לבנים מקום שעוקדין אותן זו היה ניכר (יב) : (יא) אברהם  
 אברהם. לשון חבה הוא שכופל את שמו (יג) : (יב) אל תשלח. לשחוט. אמר לו איכ  
 לחנם באתי לכאן אעשה זו חבלה ואוליא ממנו מעט דם אל תעש לו מאומה  
 אל תעש זו מוס (יד) : כי עתה ידעתי. איך אבא (יה) אל אברהם אפרט לפניך  
 את שיחתי אחמול אמרת לי כי בילחק יקרא לך זרע וחזרת ואמרת קח נא את  
 בנך עכשיו אהה אומר לי אל תשלח ידך אל הנער. אמר לו הקב"ה (יו) לא אחלל

קרני אור

לדקת ילחק גדולה ושכרו כפול ומכוסל, אבל אינו ענין לדברי  
 הפרשה

יהל אור  
 יחק, ועיין קרני אור: (כג) בכהוב כפ' וי' : (כד) קריאת

מקורי רש"י : (ל) עיין כ"ר פנ"ו ד. לא) שנת נד א. לב) עיין כפ"י רש"י למטה ל' ל' (לג) כ"ר פנ"ו ו ספרא ויקרא פ"א,  
 תוספתא ברכות פ"א שמו"ר פ"ו מדרש בראשית פ"ט. לר) כ"ר פ"ט. לה) כ"ר פנ"ו ח איך אחא  
 לו) תה' פ"ו לה.

בראשית כב וירא

אונקלוס

את־יְחִידֶךָ מִמֶּנִּי : יג וַיֵּשֶׂא אֲבָרְהָם  
את־עֵינָיו וַיֵּרָא וְהִנֵּה־אֵיל אַחַר  
נִצְּתוּ בַסֶּבֶךְ בְּקִרְנָיו וַיֵּלֶךְ אֲבָרְהָם  
וַיִּקַּח אֶת־הָאֵיל וַיַּעֲלֶהוּ לְעֵלָה  
תַּחַת בְּנֵו : יד וַיִּקְרָא אֲבָרְהָם שֵׁם־

אֵה וְלֹא מִנְעָה יֵת בְּרַךְ  
יֵת יְחִידֶךָ מִנִּי : יג וְזָקָה  
אֲבָרְהָם יֵת עֵינֹתָי בְּתַר  
אֵלֶיךָ נִחָא וְהָא דְכָרָא  
בְּתַר אַחִיד בְּאֵילָנָא  
בְּקִרְנֵיהִי נִאֻר אֲבָרְהָם  
וְנָסִיב יֵת דְכָרָא וְאַסְקָה  
לְעֵלָתָא חֲלָף פְּרָה :  
יד וַיִּפְלֹחַ וַצִּלֵּי אֲבָרְהָם

רש"י

אבן עזרא

בהפסוק (יג) [יב] : יג אחר נאחו. אחר שנאחו  
בסבך (יג) [יג] בקרניו (יג) וידן, ואם הוא היית  
נאחו קטוף (יג) או תחסר כלל, "היה" (יג) וכן  
שעמו אחר היותו נאחו (יג) ורבים כמותו, וי"ם  
כי אחר דבק עם, "וישא אברהם את עיניו" (יג) [טז]  
ואילו היה בן היה אחרי, אחר בן, או אחרי  
זאת (יג) כמשפט הלשון בכל סוכרת (יג) [טז] :

בריתי ומולא שפתי לא חשנה כשאמרתי  
לך קח מולא שפתי לא חשנה לא אמרתי  
לך שחטבו אלא העלהו אהקתיה אחתיה :  
כי עתה ידעתי. מעתה יש לי מה להשיב  
לשטן ולאומות התמהים מה היא חיבתי  
אללך יש לי פתחון פה עכשו שרואין כי  
ירא אלהים אתה (לז) : (יג) והנה איל.  
מוכן היה לכך משפט ימי בראשית (לח) : אחר.  
אחרי שאמר לו המלאך אל תשלח  
ידך ראהו כשהוא נאחו והוא שמתרגמין וזקף  
אברהם עינוהי בחר אליו. (ס"א לפי  
האגדה אחר כל דברי המלאך והשכינה ואחר  
טענותיו של אברהם) : בסבך. אילן :  
בקרניו. שהיה רץ אלל אברהם והשטן סוכנו  
ומערבבו באילנות (לז) : תחת בנו.  
מאחר שכתוב ויעלהו לעולה לא חסר  
המקרא כלום ומהו תחת בנו על כל  
עבודה שעשה ממנו היה מתפלל ואומר  
יהי רצון שתהא זו כאילו היא עשויה  
בבני כאילו בני שחוט כאילו דמו זרוק  
כאילו בני מופשט כאילו הוא נקטר ונעשה  
דשן (ס) :

יהל אור

קרני אור

הכפל לצורך שהיה קורא פעם אחר פעם : (כה) והוא  
לורו הנקרא : (כו) סבך ענין הסתככות והסתעפות  
ועיקר הלשון שנקרא כן הענף והסעיף, לפי שהענפים  
והסעיפים נאחזים ונקשרים ומעורבים זה בזה : (כז) ויחבר  
מלת אחר אל נאחו, והכוונה אחר שנאחו, אחר היותו  
נאחו בסבך בקרניו, ופי' וירא והנה איל אחוז בסבך  
בקרניו, ולא נאחו בזמרוהו בגופו שדרכו להסתבך  
בסבך, אלל נאחו בקרניו שנתחבו קרניו בין הסבכים  
ולא יכול להתנועע ולרוץ : (כה) כמו שמנוקד בקלת  
ספרים "נאחו" : (כט) כי נאחו הוא מצנוני נפעל,  
ואינו סובל עליה הוראת "אחר" שמשמע שהתחיל  
לנאחו קודם שראה אותו והנה הוא בגדר עבר בלתי נשלם  
והסר מלה "היה" : (ל) בי בספרים שלנו נאחו בפתח,  
ויאמר הח' ז"ל שכן טעמו אחר היותו נאחו, וכמו שפי'  
למעלה אחר שנאחו בסבך בקרניו : (לא) באלו אמר  
וישא אברהם את עיניו אחר כן שאמר המלאך אליו אל  
תשלח ידך, וירא והנה איל נאחו, וכן ת"א, וזקף אברהם  
עינוהי בחר אליו וכו' : (לז) ולא אחר :  
שנאמר אחרי מושלג הוא, ואם האחר מוכרת היה

שחזיר הכתוב לדקתו ובכרו, כי אין מדריך הכתוב  
להזכיר ככה, רק אלל ראש היחב ואפי' המצפחה שזכרת עמו  
בנרות עי"ש שהארץ להביא ראיות ע"ז : [יב] ורש"י ז"ל  
פי' שהוא לבן חיבה כגופל את שמו, וכן הוא בדד"ל (עין  
מקורי רש"י), וכחכ הדלג"ג, כי לא השיג אברהם מזה  
שום דאגה ולמד, אכל היה עושה מלות ד' בטוב לכך עד  
שהגיעהו הנבואה בהקין : [יג] ואו"ת, באילנא" וכן פי'  
רש"י ז"ל ויוצ"ע תרגם, במריכותא דאילנא" תרגם יער  
חורשא" וכחכ רב"ח תורה שהיה המקום שהוא יער ובס'  
אילנות, והוא המקום הנקרא בית יער הלכטן, והוא שאמר  
דוד על השכינה (תה' קלכ ו) "מלאכותו בשדה יער" :  
[יד] וכן פי' הרלב"ג, ר"ל שכבר נשא עינו אברהם וראה  
ב"ח רץ ונתנבר לו שהוא איל אחר שנאחו בסבך  
בקרניו, וכחכ הרש"ד ע"ז שהוא נגד בעל הטעמים שהטעם  
זקף גדול במלת "אחר" להסטיקו ממלת "נאחו" ועיין מה  
ספי' הרשב"ם ז"ל, ופירושו מסכים לבעל הטעמים :  
[טז] עיין יהל אור ויש טוסחאות שונות בת"א, עיין בהגנת  
המקרא לרד"מ. שהביאם וביארם, ובאזהב נר  
לשד"ל : [טז] וכן דעת רש"י ז"ל ומביא דעתו (סוטה לג)  
(לג) וכן פירש"י ז"ל (דברי יא ל) כל מקום

מקורי רש"י : (לז) הנהומא בשם. רח"א פ"ה ו, פד"א פ"י יע, פכח"ס נד א הנהומא א וירא בש. לט) פד"א  
פ' לא, ועיין ב"ר פנ"ו ס, ויק"ר פ"כט י, פכ"י דר"כ פ' כחודש השמיני (קנד ב). מ) ב"ר בש.

הַמָּקוֹם הַהוּא יְהוָה | יִרְאֶה אֲשֶׁר  
 יֹאמֶר הַיּוֹם בְּהַר יְהוָה יִרְאֶה :  
 וַיִּקְרָא מִלְּאֲךָ יְהוָה אֶל-אַבְרָהָם  
 שְׁנֵי מֵן-הַשָּׁמַיִם : וַיֹּאמֶר בִּי  
 נִשְׁבַּעְתִּי נְאֻם-יְהוָה כִּי יֵעַן אֲשֶׁר  
 עָשִׂיתָ אֶת-הַדָּבָר הַזֶּה וְלֹא-הִשְׁכַּחְתָּ  
 אֶת-בְּנֶךָ אֶת-יְהִידָה : כִּי-בֵרַךְ  
 אֲבִרְכֶךָ וְהִרְבֵּה אֲרֵבֶה אֶת-זַרְעֶךָ  
 כְּכֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם וְכָהוֹל אֲשֶׁר עַל-  
 שַׁבַּת הַיָּם וַיִּבֶשׂ זַרְעֶךָ אֶת שַׁעַר

תָּמִן בְּאֶתְרָא הַהוּא וַיֹּאמֶר  
 קָדָם יי קָא יְהוָה פִּלְחָן  
 דְּבִיָּא בְּכֵן יְהֹאמֶר בִּיּוֹמָא  
 הַדִּין בְּשׂוֹרְא הַדִּין אֲבָרְהָם  
 קָדָם יי פִּלְחָ : וַיִּקְרָא  
 מִלְּאֲכָא דִי לֹא אֲבָרְהָם  
 תַּנְיִנִית מִן שָׁמַיָא : וַיֹּאמֶר  
 בְּמִימְרֵי קִימִית אֹמֵר יי  
 אֲרִי חֲלָף דִּי עֲבַדְתָּא יְתָ  
 פְּתַנְמָא הַדִּין וְלֹא מְנַשְׁתָּא  
 יְתָ בְּרַךְ יְתָ יְהִידָה : יי אֲרִי  
 בְּרַכָּא אֲבָרְכֶנְךָ וְאִסְגַּתָּהּ  
 אִסְגַּי יְתָ בְּרַךְ פְּכוּכְבֵי  
 שָׁמַיָא וְכָהוֹל דִּי עַל פִּיךָ  
 יִבֶשׂ וַיִּרְתִּין בְּנִיךָ יְתָ קְרִנֵּי

אבן עזרא

יד וטעם בהר ד' יראה . באלה הדברים (ה) (יו) :  
 מן בי נשבעתי . זו היא השבועה הגדולה העומדת  
 לעד (ה) (יה) יען טעם ענה, זה המעשה יענת  
 ויעיד (יט) : ין שער אויביו . מדינות בעלות

רש"י

(יד) ה' יראה . פשוטו כתרגומו ה' יבחר  
 ויראה לו את המקום הזה להשרות בו  
 שכינתו ולהקריב כאן קרבנות (טא) : אשר  
 יאמר היום . שיאמרו לימי הדורות עליו

זהר ה' יראה הקדוש צרוך הוא לעמו : היום . הימים העתידין כמו עד היום הזה  
 שכל המקרא שכל הדורות הבאים הקוראים את המקרא הזה אומרים עד היום הזה  
 על היום שעומדים בו . ומ"א ה' יראה עקידה זו לסלוח לישראל בכל שנה ולהלילם  
 מן הפורענות (טב) כדי שיאמר היום הזה בכל דורות הבאים זהר ה' יראה אפרו של  
 ילחק לצור ועומד לכפרה (טג) : (יז) ברך אברכך . אחת לאב ואחת לבן (טד) : והרבה

קרני אור

(ב) ד"ס , אחרי" ודעתו כר' הונא נגד ר' יודן (כ"ד פ' מד  
 ה) ועיין שם בפ"י מהר"ז , וביפ"ה תואר , ועיין גור אריה  
 (דכ"ד י"א ל) מה שביאר שם : [יז] והרלב"ג פ"י , ויקרא  
 אברהם שם המקום ד' יראה , ר"ל שכבר קרא אברהם זה  
 השם למקום ההוא להורות על מעלת המקום ההוא , ושהוא  
 מוכן מאוד אל שידבק בו השפע האלהי , וזה הוא סר המוריה ,  
 אשר שם היה ביהמ"ק , אשר יאמר היום בהר ד' יראה ,  
 רוצה לומר שנשעת מ"ת ה"י קוראים האנשים אותו בהר , ד'  
 יראה" : [יה] וסיים , גאס ד" , והנה גזרת , גאוס" מן , אב"י  
 שהוא שרש למלת אמת ואמן , ויראה בגאוס תת התאמתות  
 לדבריו , שהם אמת ואמונה , שהדבור מוחלט באמיתתו , כי  
 כה יהיה , וכה יקום , והמפרשים ביארוה לשון דגד נבואי  
 וכה"א אמר ד' (רש"פ) : [יט] וחוקרי הלשון יפרשו שיפן  
 הוא מלת הקבור לקשר ב' משפטים המתחסיים זע"ז בבחינת  
 סבה ומסוכך וכא הסבה במלת יפן , והמסוכך מוכן במלת  
 , לכן" אס בא אחריו , יפן לא האמתם כי , לכן לא תביאו"

יהל אור

ג"ל אחרי כן , או אחרי זאת , והיה כמשמע אשר נאחו  
 בסנך זמן קודם או בסמוך לזה : (לד) בדברים (א ב)  
 כתב הח' ז"ל , ואם תבין סוד השנים עשר , גם ויכתוב  
 משה , והכנעני אז צארן , זהר ד' יראה , גם והנה  
 ערשו ערש ברזל , תכיר האמת" , ודעתו כי כל אלה  
 נאמרו למשה בדרך נבואה וכתבם כך , והפ"י בהר ד'  
 יראה , ר"ל שלא היה עדיין בית המקדש , ואמר כי שם  
 יהיה שכינתו ונאמר למשה בדרך נבואה המקום שנעשה  
 בו העקידה , ושקראו אברהם , ד' יראה" , ואמר שהוא  
 המקום אשר יאמר היום בתפילתינו , זהר ד' יראה"  
 שיראה שכינת עוזו בהר ד' שזוכה לירש את הארץ ,  
 ולבנות מקדש זהר ד' : (לה) וכן אמרו חז"ל , אפילו  
 שזועה אינה רק על תנאי , אך שזועת בי שהקב"ה  
 בעלמו אין כה תנאי , כי השם בעלמו נשבע והוא הקיים  
 לעד , ומלת גאוס ד' , שלא לטעה שהמלאך הוא הנשבע  
 בעלמו לחזק הדבר , אלא גאוס ד' , היא שהשם נשבע

מקורי רש"י : (טא) עיין ברכות סב ב . (טב) תנחומא א שם , תנחומא ב שם , ירושלמי תענית פ"ב ה"ד כ"ר פנ"ו י תיוב"פ  
 (טג) תענית עו א , ירושלמי תענית פ"ב ה"א תנחומא א שם כ"ר פל"ד ה . (טד) כ"ר פנ"ו יא .

אִיבִיו : יח וְהִתְפַּרְכּוּ בְּזֶרְעֶךָ כָּל  
 גֹּיֵי הָאָרֶץ עֲקֵב אֲשֶׁר שָׁמַעְתָּ  
 בְּקִלִּי : יט וַיֵּשֶׁב אַבְרָהָם אֶל־נַעֲרָיו  
 וַיִּקְמוּ וַיֵּלְכוּ יַחְדָּו אֶל־בְּאֵר שֶׁבַע  
 וַיֵּשֶׁב אַבְרָהָם בְּבְאֵר שֶׁבַע : פ מִפְּטִיר  
 כ וַיְהִי אַחֲרֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַיֵּגַד  
 לְאַבְרָהָם לֵאמֹר הִנֵּה יִלְדָה מִלְּכָה  
 גַּם־הִוא בָּנִים לְנַחֲוֹר אַחִיךָ : כא אֶת־  
 עֹיֵץ בְּכֹרֹו וְאֶת־בְּנוֹ אַחִיו וְאֶת־  
 קַמּוּאֵל אֲבִי אָרָם : כב וְאֶת־כְּשֵׁד  
 וְאֶת־חִזּוֹ וְאֶת־פְּלִדָּשׁ וְאֶת־יִדְלָף :

סְנַאִיהוֹן : יח וַיִּתְפַּרְכּוּ  
 בְּדִיל בְּנֵיךָ כָּל עַמְמֵי  
 דְאַרְעָא חֲלָף דִּי קַבְלָתָא  
 לְמִימְרֵי : יט וְתַב אַבְרָהָם  
 לְנֹת עֵילִימוֹהִי וַיִּקְמוּ וַאֲזֵלוּ  
 כַּחֲדָא לְבְאֵר שֶׁבַע וַיִּתִּיב  
 אַבְרָהָם בְּבְאֵר שֶׁבַע :  
 כ וְהָוָה בְּתַר פְּתַגְמֵי  
 הָאֵלִין וְאִתְחַוָּא לְאַבְרָהָם  
 לְמִימְרֵי הָאֵל יִלְדַת מִלְּכָה  
 אַתְּ הִיא בָּנִין לְנַחֲוֹר אַחִיךָ :  
 כא יָת עֹיֵץ בְּיִכְרָה וַיָּת  
 בְּנוֹ אַחִיו וַיָּת קַמּוּאֵל  
 אֲבוּהִי דְאָרָם : כב וַיָּת  
 כְּשֵׁד וַיָּת חִזּוֹ וַיָּת פְּלִדָּשׁ  
 וַיָּת יִדְלָף וַיָּת בְּתִיאַל :

אבן עזרא

שערים (ט) : יח עקב. שכן באחרית (ט) [כז] :  
 יט וישב אברהם. ולא הזכיר יצחק, כי הוא  
 ברשותו (כא) [כא] והאומר ששחטו ועזבו, ואח"כ  
 חיה אסר הפך הכתוב (יט) : כ ילדה מלכה.  
 להזכיר יחס רבקה (ט) :

חסלת פרשת וירא :

ארבה. אחת לאב ואחת לבן (יה) : (יט) וישב  
 אברהם בבאר שבע. לא יסובה ממש שהרי  
 בחזרון היה יושב י"ב שנים לפני עקידתו  
 של יצחק ולא מבאר שבע והלך לו לחזרון  
 כמו שנאמר (יז) ויגר אברהם בארץ פלשתים  
 ימים רבים מרובים משל חזרון הראשונים  
 והם כ"ז שנה כמו שפירשנו למעלה : (כ) אחרי הדברים האלה ויגד וגו'. בשונו  
 מהר המוריה היה אברהם מהרהר וחומר (יז) חילו היה בני שחוט כבר היה הולך בלא  
 בנים היה לי להשיאו אשה מצנות ענר אשכול וממרא בשרו הקב"ה שולדה רבקה  
 בת זוגו וזהו הדברים האלה הרהורי דברים שהיו ע"י עקידה : גם היא. אף היא הסותה  
 משפחותיה למשפחות אברהם י"ב (יה) מה אברהם י"ב שבטים שילאו מיעקב מ' בני

קרני אור

(כמד', כ, יב) ובא מחובר, על מלת כ"י או אש"ר שהם  
 מענינו, יען אשר פשית וגו' כרך אברקן, וכ"י גנאח  
 כשרשיו שרש, יען וכן הרד"ק כשרשיו כתב שפי' כמו  
 בטבור, ורא"כ בנימוקיו כתב שלא באה לעולם רק לתשלוש  
 גמול אם טוב ואם רע, ורז"ה פ"י, מלת יען חשמש לשכר  
 ועונש בדבר שעבר גם לא תסמוך יען לשם, כי אם למלה  
 או לפעולה : [ב] מלת עקב חשמש לענר ולעתיד ויש בו  
 בעלמו משמעות כנר, כמו בשמרים עקב רכ"י (תהי' יט יב)  
 ועיין רש"י ז"ל שם : [כא] (ובב"ר פ' ט) וישב אברהם אל  
 נערו ויצחק סיכן הוא, ר' ברכיה בשם רבנן דתמן שלחו  
 אלל שם ללמוד ממנו תורה : חסלת פרשת וירא

רבקה אשר ילא ממנה יעקב היתה מצית אביו

רש"י

יהל אור

(לו) ונקראת כל הארץ כן על שם כניכתה שהיא שפר  
 הארץ, לפי שהארץ החזקה והבטורה חזקה היא בכניסתה  
 שיש סביבותיה הרים או ימים, וכיון שנכנסו האויבים,  
 ועברו אותם השערים, הרי כל הארץ נכבשת לפניהם :  
 (לו) ונקרא כן, כי כמו שהעקב סוף הגוף, כן השכר  
 סוף המעשה : (לח) כי אברהם העיקר וכמו הולך עמו,  
 וכן אמר (למעלה פ' ג) ויקם וילך אל המקום וידענו  
 כי הלך עמו יצחק ושני נערו, וכן כאן וככ"י נוסף,  
 וכן בא אל פרעה ולא הזכיר אהרן :  
 (לט) דכתיב, אל תשלח ידך אל הנער : (מ) כי  
 של אברהם ומשפחתו : חסלת פרשת וירא  
 ואיננו

מקורי רש"י : טה) וככ"ר שם רכות לאב רכות לבן. מו) לפיל כא לר. מז) כ"ר פנ"ז. נ. מח) כ"ר שם.

### אונקלוס

בראשית כב וירא קלב 263

וְאֵת בְּתוּאֵל: כִּג וּבְתוּאֵל יֶלֶד אֶת־  
 רִבְקָה שְׂמֹנֶה אֵלֶּה יֶלְדָה מִלְכָּה  
 לְנָחֹר אֶת־ אֲבָרְהָם: כד וּפִילֶגֶשׁוּ  
 וְשָׂמָה רְאוּמָה וְתֵלַד גַּם־הוּא אֶת־  
 מִטְבַּח וְאֶת־גִּתִּים וְאֶת־תַּחֲשׁ וְאֶת־  
 מַעֲכָה: פ פ פ

כג ובתואל אוליד ית  
 רבקה תמונה אליו ילידת  
 מלכה לנחור אחיה  
 דאברהם: כד ופילגשו  
 ושמה ראומה וילידת  
 אף היא ית טבח וית  
 גתים וית תחש וית  
 מעכה:  
 פ פ פ

קמ"ז חמנו"ן סימן: ומספירין ואשה אחת במלכים ב סימן ד:

#### רש"י

הגבירות וד' בני שפחות אף אלו ח' בני את רבקה. כל היחוסין הללו לא נכתבו  
 גבירות וד' בני פלגש: (כג) ובתואל ילד אלא בשביל פסוק זה:

חסלת פרשת וירא:

### אונקלוס

בראשית כג חיי שרה

כג א ויהיו חיי שרה מאה שנה  
 ועשרים שנה ושבע שנים שני  
 חיי שרה: ב ותמת שרה בקרית  
 ארבע הוא חברון בארץ כנען

כג א ויהיו חיי שרה מאה  
 ועשרין ושבע שנים  
 שני חיי שרה: ב ומיתת  
 שרה בקרית ארבע היא  
 חברון בארעא דכנען

#### רש"י

(א) ויהיו חיי שרה מאה שנה ועשרים שנה  
 ושבע שנים. לכך נכתב שנה בכל  
 כלל וכלל לומר לך שכל אחד נדרש לעלמו

בת ק' ככת כ' לחטא מה בת כ' לא חטאה שהרי אינה בת עונשין א' אף בת ק' בלא  
 חטא. ובת כ' ככת ז' ליופי ב': שני חיי שרה. כלן טוין לטובה: (ב) בקרית ארבע:

#### יהל אור

#### קרני אור

[א] ובב"ר (פ' נח א) ככת ק' ככת כ' לחטא, ובת כ'  
 ככת ז' ליופי' וכן פירש"י ז"ל, ובילקוט תהלים:  
 רמו תש"ל הביא את הב"ר וגזר, ככת ק' ככת כ' לניו, ובת  
 כ' ככת ז' לחטא, וכן הגי' בפס"ז, וכן בפ"י המיוחס לרש"י  
 בב"ר שם, וכתב המפרש מהר"ז כי זו הגי' היא הפיקר,  
 והמ"כ כתב כי הגי' ככת כ' לחטא נרמיק, ועיין בבב"ר  
 שד"ל על החורה, שכתב שמלא בפ"י קדמון כ"י על ב"ר  
 הנמלא בקובץ היקר הכולל פ"י ס' יצירה לר"י ברללוי וכן  
 כתוב ט, ה' לו לומר מאה ועשרים ושבע שנים, אלא כך הוא אומר, ככת פשרים לט"י: [ב] וסנהב הלשון  
 בת'

(א) ואיננו לשון יחיד: (ב) חיי סמוך, והנפרד חיים,  
 ויבוא תמיד בלשון רבים, ולא יתפרד לעולם  
 כמו עלומים, זקונים, בחולים, שלא יאמר מהם בלשון  
 יחיד: (ג) כמו פה שהקדים המאה על העשרים ושבע,  
 וכן תמלא באברהם (למטה כה ז) גם בישמעאל (שם פ'  
 יז): (ד) שם הקדים המעט על הרוב, כמו שאמר ויהי

סקורי רש"י: א) עיין שנת פט ב, ירושלמי בכורים פ"ב ה"א, ב) כן הוא בב"ר פנ"ח א, ובילקוט ריש חיי, ובמדרש אגדה,  
 חולס בפ"י המיוחס לרש"י ז"ל בב"ר שם, וכן בילקוט תהלים רמו תש"ל, ככת מאה ככת פשרים לט"י, ובת  
 פשרים ככת ז' לחטא' וכן הוא בפס"ז ובמדרש שכל טוב, ועיין סרני אור.